Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Jakub Vojtěch

PRÁVNÍ PRINCIPY APLIKOVANÉ V ISLÁMSKÉM BANKOVNICTVÍ

Diplomová práce

Katedra finančního práva a finanční vědy

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Michael Kohajda, Ph.D.

Datum uzavření rukopisu: 20. června 2015

PROHLÁŠENÍ:

Závazně prohlašuji, že jsem předkládanou práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 25. června 2015

_____

Jakub VOJTĚCH

PODĚKOVÁNÍ:

Děkuji vedoucímu mé diplomové práce panu JUDr. Michaelu Kohajdovi, Ph.D. za veškeré rady, připomínky a účinnou pomoc při zpracování, stejně jako za jeho ochotu. Tato práce by nemohla být vyhotovena bez podpory mých rodičů a studijních pobytů v Maroku, Egyptě a Kuvajtu, uskutečněných za podpory PF UK, během kterých jsem získal mnoho cenných podnětů.

NÁZEV:

Právní principy aplikované v islámském bankovnictví

AUTOR:

Jakub Vojtěch

KATEDRA:

Katedra finančního práva a finanční vědy

VEDOUCÍ PRÁCE:

JUDr. Michael Kohajda, Ph.D.

ABSTRAKT:

Cílem předkládané práce je započetí hlubší akademické diskuze o elementárních principech islámského bankovnictví a jejich aplikaci. Samotný pojem označuje poskytování bankovních služeb v souladu s islámským právem a jedná se o v dnešní době rychle rostoucí globální odvětví, založené na čtrnáct staletí starém tradičním právním systému. Studie je zaměřena jak na základní požadavky pro fungování islámských bank (halál, ribá, gharar, majsir, širáka, šarí'a výbor), jejich definici a popis, tak na uvedení příkladů a posouzení přípustnosti konvenčních produktů z islámského úhlu pohledu. Práce je pojata jako příspěvek do debaty o islámském bankovnictví jakožto novém akademickém a obchodním odvětví, ve kterém se snažím zachytit klíčové a odlišující prvky tohoto bankovního modelu, srovnat způsob jeho fungování s konvenčním protějškem a uvést několik příkladů islámských bankovních produktů. Značné úsilí bylo rovněž věnováno výkladu o islámské etické ekonomii, která je filozofickým základem islámského bankovního modelu, stejně jako popisu jeho rozvoje a současnému globálnímu postavení islámského finančního průmyslu, jenž vznikl v 70. letech minulého století a dnes již zdaleka není teritoriálně vázán toliko na země Perského zálivu a Malajsii, neboť se ukazuje jako úspěšný i v Evropě.

KLÍČOVÁ SLOVA:

islám, bankovnictví, principy, halál, ribá, gharar, majsir, širáka, šarí'a výbor

TITLE:

Law principles applied in Islamic banking

AUTHOR:

Jakub Vojtěch

DEPARTMENT:

Department of financial law and financial science

THESIS SUPERVISOR:

JUDr. Michael Kohajda, Ph.D.

ABSTRACT:

This paper aims at starting a deeper academic discussion of the most fundamental principles of Islamic banking and their application. Ther term "Islamic banking" denotes the banking services in compliance with Islamic law and is nowadays a rapidly expanding, global industry based on a traditional fourteen centuries old legal system. The text explains the basic special requirements (Halal, Riba, Gharar, Majsir, Shiraka, Shari'ah Board) for Islamic banks both in terms of defining and describing these principles as well as giving examples and considering acceptability of conventional products from the Islamic point of view. The study serves as a contribution to debate on the new academic and business field of Islamic banking where I am trying to depict the key and distinguishing features of this banking model, provide a comparison of functioning with the conventional counterpart and give some examples of various types of Islamic banking products. Effort has been made also to offer an overview of the Islamic ethical economy which is the philosophical basis for the Islamic banking model and to describe development and current global status of the Islamic finance industry that emerged in the 1970s and nowadays is no longer confined to the Arab Gulf countries and Malaysia because it proves to be successful even in Europe.

KEYWORDS:

Islam, banking, principles, Halal, Riba, Gharar, Majsir, Shiraka, Shari'ah Board

Obsah

Prohlášení I
Poděkování II
Abstrakt III
Abstract IV
Obsah V
Seznam použitých zkratek VI

1. Úvod 1
   1.1. Islámské banky a konvenční praxe 2
   1.2. Struktura, metodika a cíl práce 4
   1.3. Poznámka k pramenům 6
   1.4. Poznámka k arabské transkripci 8
2. Islámské právo a etická ekonomie 11
   2.1. Systém pramenů islámského práva 11
   2.2. Islám a etická ekonomie 14
      2.2.1. M'uámalát: princip komplexní regulace 16
      2.2.2. Homo islamicus jako solidární homo economicus 18
3. Islámský bankovní model 20
   3.1. Základní rozdíly oproti konvenčním bankám 21
      3.1.1. Definice islámského bankovnictví 24
      3.1.2. Příklady islámského financování 25
      3.1.3. Regulatorní rámec 26
   3.2. Geneze islámského bankovnictví 28
   3.3. Globální status islámského finančního průmyslu 30
   3.4. Celková bilance: ideová alternativa a tržní konkurence 32
4. Zásady islámského bankovnictví 34
   4.1. Halál a harám: omezení v předmětu m'uámalát 35
   4.2. Dílčí principy: regulace ve způsobu m'uámalát 36
      4.2.1. Ribá: zákaz úroku 37
      4.2.2. Gharar: zákaz neuváženého rizika 43
      4.2.3. Majsir: zákaz aleatornosti a spekulativních transakcí 44
      4.2.4. Širáka: sdílení zisku a rizika ztráty 46
   4.3. Princip interní kontroly: islámská compliance 48
      4.3.1. Šarí'a výbor: pojem a funkce 49
   4.4. Vybrané aplikační dopady v českém právu 51
5. Závěr 54
Bibliografie a přehled literatury 58

Seznam použitých zkratek

4:161 – příklad odkazu na *Korán*: súra čtvrtá, verš 161.

Accounting and Auditing Organisation for Islamic Financial Institutions (AAOIFI)

arabsky (ar.)

Credit Default Swap (CDS)

Česká národní banka (ČNB)

Česká republika (ČR)

Dow Jones Islamic Market Index (DJIM)

Evropská unie (EU)

Forward Rate Agreement (FRA)

Gulf Cooperation Council (GCC)

International Islamic Financial Market (IIFM)

International Monetary Fund (IMF)

Islamic financial institution (IFI)

Islamic Development Bank (IDB)

Islamic Financial Services Board (IFSB)

Islamic International Rating Agency (IIRA)

Liquidity Management Center (LMC)

London InterBank Offered Rate (LIBOR)

Organisation of Islamic Cooperation (OIC)

plurál (pl.)

singulár (sg.)

Soudní dvůr Evropské unie (SDEU)

The Hongkong and Shanghai Banking Corporation (HSBC)

Union Bank of Switzerland (UBS)

United States Dollar (USD)

World Islamic Economic Forum (WIEF)

Zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, v platném znění (BankZ)

Zákon č. 280/2004 Sb., daňový řád, v platném znění (DŘ)

Zákon č. 190/2004 Sb., o dluhopisech, v platném znění (DluhZ)

Zákon č. 89/2012 Sb., (nový) občanský zákoník, v platném znění (NOZ)

1. Úvod

Islámské bankovnictví (المصرفية الاسلامية, *al-masrifia al-islamía*, „Islamic banking“) je téma v našich zeměpisných šířkách nejen nové, ale v tuzemském kontextu odbornou literaturou nepříliš traktované a rozpracované.[1] Tento institut u nás zatím do praxe zaveden nebyl, avšak s ohledem na perspektivu rozvoje tuzemského finančního trhu (*súq*, pers./tur. *bázár*[2]) a jeho otevírání se globálním obchodním praktikám se jedná o tematiku nabývající na aktuálnosti. Předkládaná práce proto slouží jako menší příspěvek do této debaty a jejím záměrem je zejména seznámení s právními základy, fungováním, dosavadními úspěchy a potenciálem tohoto alternativního způsobu bankovnictví, stejně jako úvaha nad tím, v čem představuje alternativu *konvenčnímu* bankovnímu systému.

Islámské bankovnictví se řídí náboženskými pravidly islámu, lze ho tedy zvát jako islámské. Zásady islámu následně nachází své plné uplatnění při komplexním fungování bank (a jiných finančních institucí[3], jako jsou např. investiční společnosti, pojišťovny apod.). Jedná se o poměrně složitý teoretický komplex (نظام, *nizám*) a současně úspěšný praktický model, z něhož jsem si vybral pro podrobnější rozpracování určitou výseč, ačkoli by i pojednání o jednotlivých typových smlouvách bylo zajímavé (avšak tematicky se již řadilo převážně do soukromoprávních oborů).

V předkládaném textu je mým cílem rozebrat to z mého pohledu nejpodstatnější: jaké jsou vůbec ony vůdčí ideje, kterými se islámský bankovní sektor řídí? Po stanovení úkolů, popsání důvodů pro sepsání diplomové práce v oblasti islámského bankovnictví, osvětlení způsobu postupu, určení metod při jejím vypracování, tj. zodpovězení otázek *proč?* a *jak?*, seznámení s použitou terminologií a představení celkové struktury práce v této první kapitole, se na stranách následujících (počínaje druhou kapitolou) již pokusím o identifikaci relevantních právních (a navazujících ekonomických) aspektů a problémů spojených

[1] Nelze přisvědčit tvrzení prof. Pauknerové, že *„česká literatura v tomto směru… prozatím neexistuje“* In PAUKNEROVÁ, Monika. *Posudek školitelky ze dne 13. 3. 2012 na disertační práci JUDr. Ivany Hrdličkové, PhD*. [online]. c2012 [cit. 30.5.2014]. Dostupné z WWW: <http://ckis.cuni.cz/F/?func=direct&doc_number=001482041&local_base=CKS01&format=999>. Jedná se např. o práci publikovanou již v roce 2001: WEBEROVÁ-BABULÍKOVÁ, Gabriela. *Islámská ekonomika a bankovnictví*. Praha: Dar Ibn Rushd, 2001. ISBN 80-86149-33-1, či další knihu, kde je islámskému finančnictví věnována celá kapitola (s. 24-65): MAITAH, Mansoor. *Zvláštnosti makroekonomické politiky zemí Blízkého východu*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. ISBN 978-80-7357-608-0

[2] ROHE, Mathias. *Das islamische Recht: Geschichte und Gegenwart*. 2., durchgesehene Auflage, München: C. H. Beck, 2009, s. 115. ISBN 978-3-406-57955-4.

[3] Nevycházím z pozitivněprávního vymezení pojmu finanční instituce dle § 2 odst. 1 písm. b) zákona č. 253/2008 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu, v platném znění, neboť toto ustanovení pro účely bankovních předpisů jím rozumí osoby jiné než banky, resp. spořitelní a úvěrní družstva. Pro účely této práce je naopak pod tento termín rovněž zahrnuji.

s islámskými bankovními principy (مبادئ, *mabádí'*) a otázkami souvisejícími, přistoupím k analýze těchto aspektů a budu se snažit zformulovat své vlastní závěry.

1.1. Islámské banky a konvenční praxe

Mezinárodní měnový fond (IMF) zveřejnil v roce 2010 empiricky podloženou studii[4], podle níž v době globální ekonomické a finanční krize posledních let utrpěly banky založené a řízené podle zásad práva *šarí'a* (شريعة إسلامية, *šarí'a islámía*) mnohem menší ztráty oproti bankám *konvenčním*. Ačkoli je islámské právo (القانون الإسلامي, *al-qánún al-islámí*, „Islamic law") obtížně definovatelné, neboť není kodifikováno a je časově a prostorově podmíněno (čtrnáct století dlouhá historie v prostoru počínaje západní Afrikou a konče Polynésií),[5] bývá tento systém v zemích euro-atlantického prostoru vnímán velmi často jako regresivní.[6] Nicméně praktická aplikace tohoto modelu v oblasti finančnictví s sebou nese celou řadu inspirativních prvků, které se dnes již běžně a úspěšně realizují jako životaschopná alternativa ke *konvenčním* bankám (a to i v některých západních zemích).[7] Podle statistik *Ernst & Young* rychle stoupá využívání islámských finančních produktů ve Velké Británii či Lucembursku, které kvůli nim i upravilo své daňové zákony a tamní centrální banka se jako první z nemuslimských zemí stala členem Výboru islámských bank v Malajsii.[8] Islámské bankovnictví je tak dnes moderním rozvíjejícím se odvětvím i v zemích mimo islámský svět a přínosné je i srovnání experimentu bezúročných („interest-free") bank a islámských finančních principů.[9]

Přestože tyto bezúročné finanční produkty mají za sebou již přes 50 let žité praxe, stále představují nevídanou příležitost (a zároveň konkrétně v ČR i velkou neznámou)

[4] International Monetary Fund. *The Effects of the Global Crisis on Islamic and Conventional Banks: A Comparative Study* [online]. IMF, c2010 [cit. 30.3.2015]. Dostupné z WWW: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2010/wp10201.pdf>.
International Monetary Fund. *Islamic Banks: More Resilient to Crisis?* [online]. IMF, c2010 [cit. 30.3.2015]. Dostupné z WWW: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/survey/so/2010/res100410a.htm>.

[5] ROHE, Mathias. *Das islamische Recht: Geschichte und Gegenwart*. 2., durchgesehene Auflage, München: C. H. Beck, 2009, s. XIV. ISBN 978-3-406-57955-4.

[6] HALLAQ, Wael B. *An Introduction to Islamic Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, s. 1. ISBN 978-0521678735.

[7] MAURER, Bill. Re-formatting the Economy: Islamic banking and finance in world politics. In LAHOUD, Nelly et al. (ed.). *Islam in world politics*. 1. publ. New York: RoutledgeCurzon, 2005, s. 57. ISBN 0415362679.

[8] HRDLIČKOVÁ, Ivana. *Příliš mnoho žen si to nechá líbit – rozhovor se soudkyní Ivanou Hrdličkovou*. Lidové noviny, příloha Právo & Justice. 12. 1. 2013.

[9] HRDLIČKOVÁ, Ivana. *Islámské finančnictví jako možná alternativa?* [online]. Ihned.cz, c2012 [cit. 31.5.2014]. Dostupné z WWW: <http://bankovnictvi.ihned.cz/c1-57625730-islamske-financnictvi-jako-mozna-alternativa>.

jak pro finanční instituce hodlající působit v islámském prostředí (téměř šedesát států světa[10]), tak pro ty, které by se pokusily jako již mnoho jiných o tento typ bankovnictví v západním světě jako alternativu pro (ne)muslimy či početné muslimské komunity (každý třetí muslim žije ve státě, v němž tvoří náboženskou menšinu[11]). Navíc islámské banky (البنوك الاسلامية, *al-bunúk al-islámía*) nyní zažívají další boom a rostou v globálním srovnání mnohem rychleji, než jejich *konvenční* protějšky.[12] V terminologii této práce se (v souladu se zaběhlým názvoslovím islámských financí) pojmem *konvenční* rozumí finanční instituce[13], které jsou součástí tradiční finanční infrastruktury a nejsou nijak vázány na islámské principy, ačkoli tento výraz bývá jinak běžně spojován s konzervativností a nízkým rizikem. Právě naopak, po vypuknutí finanční krize tyto mainstreamové peněžní domy vzhledem k někdy neuváženým ztrátovým operacím nemohou být již zcela zvány konzervativními.

Nedávná recese, která postihla nejen americký kontinent, ale i Evropu, totiž vyvolala v mnohých nutnost zamyšlení, zda existuje nějaká vhodná a použitelná alternativa k současným způsobům poskytování finančních služeb založená na etických principech ve finančním sektoru, a do jaké míry hrály samotné principy *konvenčního* (tj. neislámského) finančního systému roli v nedávné ekonomické a finanční krizi[14] a jak zavést etické hodnoty do tohoto byznysu. V praktické realizaci přesně toto přináší bezúročně finanční produkty islámských bank, leč s některými limity, jak demonstrováno níže. Rovněž právě empiricky podložená studie IMF o relativně lepším ustání krize bankami, založenými a řízenými podle zásad práva *šarí'a* (شريعة إسلامية, *šarí'a islámía*), směřovala k fundamentálnímu poukazu na to, že ne všechny *konvenční* praktiky by kdy mohly projít schvalovacím procesem jakéhokoli *šarí'a výboru*: sekuritizace rizikových hypotečních úvěrů se rovná zapovězenému obchodování s dluhem (*baj ad-dajn*), *konvenční* deriváty jako „options“, „futures“ nebo „swaps“ typu „pojištění“ proti nesplacení dluhopisu (CDS) či prázdný prodej („short/naked selling“) zase v sobě jednoznačně nesou element nepřípustného *ghararu*.[15]

---

[10] Organization of the Islamic Conference. *Member States* [online]. OIC, c2014 [cit. 5.7.2014]. Dostupné z WWW: <http://www.oic-oci.org/oicv2/states/>.

[11] EHTESHAMI, Anoushiravan. Islam as a political force in international politics. In LAHOUD, Nelly et al. (ed.). *Islam in world politics*. 1. publ. New York: RoutledgeCurzon, 2005, s. 37. ISBN 0415362679.

[12] International Monetary Fund. *The Effects of the Global Crisis on Islamic and Conventional Banks: A Comparative Study* [online]. IMF, c2010, s. 20-22 [cit. 31.5.2014]. Dostupné z WWW: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2010/wp10201.pdf>.

[13] Srov. poznámku pod čarou č. 3.

[14] HRDLIČKOVÁ, Ivana. *Islámské finančnictví jako možná alternativa?* [online]. Ihned.cz, c2012 [cit. 31.5.2014]. Dostupné z WWW: <http://bankovnictvi.ihned.cz/c1-57625730-islamske-financnictvi-jako-mozna-alternativa>.

[15] NETHERCOTT, Craig R; EISENBERG David M. *Islamic finance: law and practice*. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 13. ISBN 978-0-19-956694-5.

1.2. Struktura, metodika a cíl práce

Předkládaná tematika, ačkoli je bankovnictví tradiční oblastí finančního práva, přesahuje samotný obor finančního práva a zasahuje i do několika dalších právních odvětví včetně zejména práva obchodního, občanského, správního či mezinárodního práva soukromého (zejména pokud jde o vynutitelnost bankovních smluv uzavřených podle islámského práva), je také značným předmětem zájmu ekonomů a kromě jiného poskytuje výborný základ pro právní komparaci (ať už mezi více jak padesáti zeměmi s většinově muslimskou populací, tak rovněž mezi nimi a státy s tradicí *common law* či kontinentálního práva).

Druhá kapitola této práce je spíše podkladového rázu, přičemž metodikou této partie bude deskripce základních prvků. Je věnována položení teoretických základů islámského práva jako takového, neboť soudím, že je vhodné před zprostředkováním přehledu o vzniku islámského bankovního systému předestřít elementární náhled do věroučných postulátů islámu a islámského práva jako takových. Pojednání o esenciálních prvcích jednoho ze tří hlavních právních systémů planety, vyjasnění jeho pojmů a seznámení s filozofií islámské etické ekonomie (a zejména s pojmy *m'uámalát* a *achláq*), jejíž součástí je islámské bankovnictví, považuji za *conditio sine qua non* pro porozumění právním základům předmětného typu bankovnictví. Islámské právo se od kontinentálního či *common law* pojetí liší především tím, že jeho základy nejsou dílem suveréna či společenské smlouvy, ale pochází přímo od Boha, čímž je dána jeho legitimita, neodvislá od autority jakéhokoli pozemského jednotlivce či zákonodárného sboru. *Šarí'a* je věčná, neměnná a nezměnitelná.[16]

Následující třetí část je zaměřena na obecný nástin islámského bankovního modelu a popis dosavadního fungování celého sektoru, podepřené o relevantní, empiricky podložené vědecké studie a syntézu zjištěných poznatků v obecnější závěry. Průzkum dosavadního (o data opřeného) fungování islámského bankovního modelu, považuji za nezbytné minimum pro alespoň rámcové přiblížení tematiky a osvětlení toho, co je myšleno pojmem „islámské" a proč má vlastně smysl se z akademického i praktického pohledu zabývat „bankovnictvím" v „islámském" pojetí.

Hlavní penzum však spočívá v analýze základních právních principů (مبادئ, *mabádí'*) islámského finančního systému (النظام المالي الاسلامي, *an-nizám al-málí al-islámí*) a právně závazných ekonomických postulátů vůbec, tj. *alfu a omegu* fungování moderního islámského

[16] KORBEL, Petr. *O právní odpovědnosti démona*. ekonom.ihned.cz [online]. c2012 [cit. 28.3.2015]. Dostupné z WWW: <http://ekonom.ihned.cz/c1-58233130-o-pravni-odpovednosti-demona>.

bankovnictví – propojený komplex základních („absolutizovaných“[17]), zákazových (*harám*, *ribá*, *gharar*, *majsir*) a funkčních zásad (*širáka*), až po funkční princip interní kontroly těchto prvků nezávislou expertní komisí banky (*šarí'a výbor*). Zvláště tato stať tvoří významný prvek práce, který lze charakterizovat jako příslovečné *„my original contribution to knowledge“*[18], neboť usiluji o svůj originální přístup k celé problematice, jenž nachází oporu v mém víceletém samostudiu. Spočívá v analýze odborných teoretických textů v české, ale zejména zahraniční literatuře, kterou bude následovat syntéza v obecné pojmy a znaky jednotlivých principů. V souhrnu tak budou z použitých metod zastoupeny dominantně metody deskriptivní, syntetická a metoda analytická.

Na posledních stranách následuje rozbor vybraných dopadů v českém právním řádu, celý předkládaný text posléze uzavírá závěrečná rekapitulace podaného výkladu, kde shrnuji odpovědi na otázky: *jaký je vztah islámu, práva, ekonomie a morálky?, funguje islámské bankovnictví?, čím se tento model řídí?, jaké jsou jeho základní zásady?* a v neposlední řadě: *jak si doposud vedl ve světě a v jiných evropských zemích?* a *je možné jej zavést v tuzemsku?*.

Ač sám nejsem muslimem, tato myšlenka mě uchvátila, jakmile jsem si přečetl první článek[19] k této problematice od popularizátorky tohoto odvětví v ČR, soudkyně dr. Ivany Hrdličkové. Už od gymnaziálních let bylo totiž mým snem kromě jazyků pěti velkých evropských národů (Francie, Itálie, Německo, Španělsko a Velká Británie) ovládnout i jeden jazyk exotický, přičemž mne vždy lákala právě arabština. Během mých stáží např. u Soudního dvora EU nebo na Ministerstvu zahraničí ČR při Odboru komunitárního práva byl poté vždy velmi pozitivně shledáván můj obrovský zájem o evropské (unijní) právo, avšak pravidelně následovalo napůl „pokárání“ za to, že jsem se mohl místo arabštiny vrhnout na některý další z evropských jazyků, což by bylo účelnější pro mé případné působení v institucích EU. Doteď mi zní v uších slova skvělého vládního zmocněnce pro zastupování ČR před SDEU dr. Smolka o tom, *„že neexistuje mezi exotickým právem, jakým je šarí'a, a naším systémem jakékoli prolínání institutů, pouze na mezinárodněprávní úrovni se uzavírají některé smlouvy o obchodní výměně, clech a tak podobně.“*

A hle, není tomu úplně tak. Tím více mě zaujala myšlenka islámského bankovnictví a jeho fungování v Evropě, které přitom stojí právě na jednoduché přenositelnosti a takřka

[17] CROFTER, Warren. *Velká kniha islámu*. 1. vyd. Překlad Otakar Chaloupka. Praha: BVD, c2006, s. 207. ISBN 80-903-7540-5.
[18] BRABAZON, Tara. *How not to write a PhD thesis* [online]. Timeshighereducation.co.uk, c2010 [cit. 31.5.2014]. Dostupné z WWW: <http://www.timeshighereducation.co.uk/news/how-not-to-write-a-phdthesis/410208.article>.
[19] HRDLIČKOVÁ, Ivana. *Příliš mnoho žen si to nechá líbit – rozhovor se soudkyní Ivanou Hrdličkovou*. Lidové noviny, příloha Právo & Justice. 12. 1. 2013.

nemá co dočinění s náboženskou orientací.[20] Hovoříme sice o bankovnictví založeném na islámských hodnotách, ale otevřeném všem, přičemž z ryze pragmatických a ekonomických důvodů se může jednat o zajímavou byznysovou alternativu k běžnému způsobu financování, kterou mohou využívat muslimové i nemuslimové, a to jako do jisté míry jistější a „etičtější" formy. Při zdrženlivějším přístupu je přinejmenším žádoucí, aby v centru naší odborné veřejnosti nezůstávala výhradně česká úprava. I u nás je nutné se povznést nad úzký národní kolorit a zajímat se o to, kudy se na světě ubírá další vývoj.[21]

Cílem předkládané práce je tedy zejména zevrubná analýza právních principů (مبادئ, *mabádí'*), na kterých islámský bankovní sektor stojí, a dále na obecném seznámení s dosavadními úspěchy a potenciálem tohoto alternativního způsobu bankovnictví, stejně jako postižení jeho ekonomicko-teoretické charakteristiky (je *homo economicus* a *homo islamicus* totéž?) a zohlednění možných implementačních problémů, protože české odborné literatury se v této oblasti prakticky až na pár výjimek nedostává[22], a zamyslet se hlouběji nad výhodami (a případnými limity) tohoto způsobu bankovnictví. Některé zásady tvořící podklad islámského bankovnictví se dají dohledat již ve starších právních úpravách či v teologicko-filozofických disputacích napříč třemi velkými monoteistickými náboženstvími (např. zákaz úroku[23]), budu se proto zabývat pro vysvětlení kontextu vzniku bezúročného bankovnictví, které se nakonec rozrostlo do mnohamiliardového byznysu dneška, jen moderní historií počínaje 60. lety v Egyptě.

1.3. Poznámka k pramenům

Problematika bankovnictví má bezesporu svůj stabilní základ v ekonomické a finanční vědě, na který pak navazuje vícero právních odvětví, vedle vlastního práva finančního např. právo správní, právo mezinárodní, soukromoprávní disciplíny práva obchodního a občanského. Na PF UK byly doposud vypracovány a obhájeny toliko dvě práce na související téma[24] a dále jsou dvě nyní řešeny[25], avšak islámskému právu obecně

[20] NETHERCOTT, Craig R; EISENBERG David M. *Islamic finance: law and practice*. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 12. ISBN 978-0-19-956694-5.
[21] KOVANICOVÁ, Dana. *Finanční účetnictví: v kontextu současného vývoje*. 1. vyd. Praha: POLYGON, 1997, s. I. ISBN 80-85967-51-0.
[22] Viz PAUKNEROVÁ, Monika. *Posudek školitelky ze dne 13. 3. 2012 na disertační práci JUDr. Ivany Hrdličkové, PhD*. [online]. c2012 [cit. 30.5.2014]. Dostupné z WWW: <http://ckis.cuni.cz/F/?func=direct&doc_number=001482041&local_base=CKS01&format=999>.
[23] ZEMAN, Roman. *Lichva až na věky*. Praha: VIP Books, 2008, s. 46-51. ISBN 978-80-87134-32-0.
[24] Jedná se v prvé řadě o dizertační práci: HRDLIČKOVÁ, Ivana. *Právo Sharia, zejména islámské bankovnictví, ve vztazích s mezinárodním prvkem*. Praha, 2012. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra obchodního práva. Vedoucí práce Monika Pauknerová. Dostupné z WWW: <http://ckis.cuni.cz/F/?func

či otázkám s ním bezprostředně souvisejícím byla věnována na PF UK v takřka posledních dvaceti letech více než dvacítka prací na různých katedrách, zejména se jednalo o oblast práva ústavního, mezinárodního, trestního a rodinného.[26]

Zcela fundamentální roli při přípravě každé odborné práce pak hraje zejména výběr pramenů, který nepochybně významně determinuje její vznikající obsah. Při zpracování své diplomové práce vycházím z poznatků získaných z odborné literatury, relevantních právních ustanovení, dokumentů publikovaných finančními institucemi a z internetových zdrojů. Pro své pojednání jsem čerpal jak z fyzických knih v knihovnách a svého vlastního knižního fondu, tak jsem se snažil co nejefektivněji používat přístupová rozhrání online knihoven a pracovat s tituly přístupnými toliko dálkově, což je případem zejména e-knih a řady článků u části zahraniční literatury a většiny e-článků v angličtině. Výčet pramenů je uveden jak v závěru této práce v části „Bibliografie a přehled literatury“, tak rovněž v souladu se zásadami vědecké práce a požadavky kladenými na diplomanty PF UK[27] u každé citace, a to veden snahou o co nejdůslednější respektování citačních norem *ČSN ISO 690* a *ČSN ISO 690-2*. To je totiž klíčové právě u tématu tohoto druhu, tak bohatého na zahraniční odbornou literaturu, ke které jsem měl přístup i díky dvěma zahraničními institucím, a to centrální knihovně v kampusu Káhirské univerzity a knihovně Kuvajtské univerzity.

Není pochopitelně možné na tak úzkém prostoru, jakým je diplomová práce, a to zejména s ohledem na stanovený rozsah, bohužel postihnout vše a zabývat se vším. To platí zvláště u tématu tohoto druhu, které je natolik komplexním fenoménem rozpracovávaným akademiky po celém světě. Existuje totiž k dispozici velké množství pramenů, ze kterých lze čerpat, avšak by nebylo možné obsáhnout na přibližně 50 normostranách to, co se stěží ve svém souhrnu podaří kolektivu zkušených autorů na bezmála stranách 500. Není samozřejmě ani vhodné stlačit 1500 let historie, teorie, praxe a disputací islámské právní vědy například jen na přehled další literatury. Celá řada oblastí

=direct&doc_number=001482041&local_base=CKS01&format=999>. Druhým vypracováním je před více než 10 lety obhájená diplomová práce: SOUKUP, Daniel. *Finanční trh a perspektivy jeho rozvoje - Islámský finanční trh*. Praha, 2000. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta.

[25] MÁDL, Hynek. *Islámské bankovnictví a limity jeho realizace v evropském a českém právním prostředí*. Praha, 2014 (rok zadání práce). Diplomová práce. Univerzita Karlova, Katedra finančního práva a finanční vědy. Vedoucí práce JUDr. Michael Kohajda, Ph.D.

VALACHOVÁ, Sára. *Reglation of financial markets: Islam vs. conventional financial systems*. Praha, 2013 (rok zadání práce). Diplomová práce. Univerzita Karlova, Katedra národního hospodářství. Vedoucí práce doc. PhDr. Ing. Jan Urban, CSc.

[26] Viz vyhledání v Informačním systému přes klíčová slova „islám“ a „šaría“ In *Vyhledávání diplomových prací v informačním systému* [online]. IS.cuni.cz [cit. 14.6.2015]. Dostupné z WWW: <http://is.cuni.cz/studium/dipl_st/index.php>.

[27] *Pokyny a metodické návody pro psaní kvalifikačních prací na PF UK* [online]. Knihovna.prf.cuni.cz [cit. 28.3.2015]. Dostupné z WWW: <http://knihovna.prf.cuni.cz/kvalifikacni-prace-1404042548.html>.

spadající do problematiky islámského bankovnictví proto nebude a nemůže být s čistým svědomím rozebrána. Přidržím se proto názvu práce a půjdu nad něj pouze při stručném úvodu do obecné problematiky islámského práva a morální ekonomie.

1.4. Poznámka k arabské transkripci

Zvolené téma přináší nutnost využívat i terminologii vycházející z arabského jazyka, což může znamenat komplikaci, ale na druhé straně také výzvu.[28] Tak jako čeština, němčina, francouzština nebo angličtina patří do rodiny indoevropských jazyků, je arabština jedním z jazyků semito-hamitských, někdy nazývaných jazyky afro-asijskými. Oblast, v níž se mluví arabsky, je značně rozsáhlá – táhne se od Maroka přes celou severní Afriku, zabírá celý Arabský poloostrov a její východní hranici tvoří Sýrie a Irák. Podle nejnovějších statistik uvedených v arabských pramenech hovoří arabsky jako svou mateřštinou přes 300 miliónů lidí a dále nesmíme zapomínat, že je funguje jako *lingua franca* celého islámského světa. Dokonce v češtině existuje několik desítek slov majících původ v arabštině, namátkou: cukr, kabel, šafrán, admirál, arzenál, chemie, algebra apod.[29]

U každého autora v této oblasti se implicitně předpokládá alespoň základní znalost arabského jazyka,[30] avšak ne vždy tomu tak ve skutečnosti bývá. Studium pramenů přímo v arabském jazyce není dle mého názoru nevyhnutelné (ačkoli i těmi jsem se zabýval), neboť celá řada právních pojmů a systematika jako taková není nikde výslovně v primárních pramenech obsažena – tedy v *Koránu* ani *sunně* (tj. vyprávěních o skutcích Proroka *Muhammada*), ale toliko deduktivně rozpracována a obsažena v principech islámské právní vědy (*usúl al-fiqh*), jakési islámské *iuris prudentiae*,[31] vědním oboru zabývajícím se *šarí'ou* a jejími prameny.[32] A dále se potom velká část (nejen) západních autorů, které cituji, zaměřuje zejména na fungování islámského bankovnictví právě v západním světě, což s sebou přirozeně nese nutnost psát převážně anglicky (leč s využitím řady arabských pojmů, sloužících jako *termini technici*).

[28] V úvodu některých monografií stojí, že odborná terminologie islámských financí může být pro čtenáře bez znalosti arabštiny matoucí. Viz *Preface* In NETHERCOTT, Craig R; EISENBERG David M. *Islamic finance: law and practice*. Oxford: Oxford University Press, 2012. ISBN 978-0-19-956694-5.
[29] FLEISSIG, Jiří; BAHBOUH, Charif. *Základy moderní spisovné arabštiny I*. 2. vyd. Praha: Dar Ibn Rushd, 2003, s. 7. ISBN 8086149382.
[30] KAMALI, Mohammad Hashim. *Shari'ah law: an introduction*. Oxford, England: Oneworld, 2008, s. 41. ISBN 978-185-1685-653.
[31] TAUER, Felix. *Svět islámu: dějiny a kultura*. 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 117. ISBN 8070218282.
[32] *Fiqh* doslova znamená „poznání", „uvědomění"; In KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 4. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 118. ISBN 80-702-1821-5.

Pokud jde o arabské pojmosloví, držím se podob transkripce běžně užívaných v české arabistice a orientalistice.[33] Není dle mého názoru nutné ani vhodné vycházet z anglické formy přepisu arabštiny, jak to činí jinak výborná česká znalkyně islámských financí dr. Hrdličková kupříkladu již v samotném názvu své dizertační práce[34]. Jedná se například konkrétně o transkripci slova شريعة jako *Sharia*, běžně užívanou v anglických publikacích, v češtině je však jinak standardně užíván přepis *šarí'a*[35] či jeho obdoby (jednodušší *šaría, šaria* či s indexovaným zápisem hlásky ع (*'ajn*) jako *šaríʿa*): arabský jazyk totiž rozeznává a zapisuje 31 hlásek a mezi nimi také souhlásku ش (*šín*), která je naprosto ekvivalentním zvukovým protikladem českého písmene *š*, avšak angličtina si musí vypomáhat souhláskovým spojením *sh* pro vyslovení daného zvuku.[36]

In concreto na slově *šarí'a* rovněž demonstruji, že osobně užívám o něco jednodušší podoby transkripce s úsilím zachycovat arabské znaky: ء, tedy *hamzu* (česky ráz), dále všechny samohlásky, tj. أ, و, ي, a ze souhlásek zvláště ع (*'ajn*).[37] Jelikož arabština nerozlišuje velká a malá písmena, řídí se přepis českými pravidly pro psaní malých a velkých písmen.[38] Emfatické hlásky pak přepisuji stejně jako neemfatické (tedy nerozlišuji je): např. písmeno ص (*sád*) a س (*sín*) je přepsáno jako „s“ nebo není činěno rozdílu u jednotlivých typů *h* v podobě znaků ح a neemfatického ه.

Veden snahou učinit četbu co nejpřístupnější i čtenáři bez znalosti arabského jazyka, nebudu zde dále používat arabskou abecedu a všechny arabské výrazy přepisuji. Nad to samozřejmě není zápis latinkou nikdy přesný a vždy bude odpovídat původní podobě jen přibližně. Ostatně kromě teologických důvodů, jež mi nepřísluší soudit, bylo pragmatickým rozhodnutím (Boha v očích muslimů) určit za jedinou přípustnou liturgickou řeč právě a jen arabštinu, která je rovněž výlučnou řečí Boha,[39] ve které v nazírání islámu

[33] Sleduji zejména úpravu obsaženou In BAHBOUH, Charif. *Česko-arabský slovník*. Brandýs nad Labem: Dar Ibn Rushd, 2011. ISBN 978-808-6149-714.

[34] HRDLIČKOVÁ, Ivana. *Právo Sharia, zejména islámské bankovnictví, ve vztazích s mezinárodním prvkem* [online]. Praha, 2012. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra obchodního práva. Vedoucí práce Monika Pauknerová. Dostupné z WWW: <http://ckis.cuni.cz/F/?func=direct&doc_number=001482041&local_base=CKS01&format=999>.

[35] Dále např. pro výraz *al-Qur'án* je již běžně zažitý počeštěný výraz „*Korán*“.

[36] Obdobně jako slovo نور (*núr*, světlo), které se do angličtiny přepisuje jako *nour*. Pro vytvoření v češtině přítomné podoby hlásky *ú* si tak anglický jazyk musí vypomáhat spojením *ou*.

[37] Pro *hamzu* a *'ajn* používám v transkripci téhož znaku, a to ', stejně jako prof. Kropáček In KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 4. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 383. ISBN 80-702-1821-5.

[38] Zvláštním případem je užívání velkého písmena u slov náboženského charakteru. Jak je běžné, rozlišuji monoteistického „Boha“ a polyteistického „boha“ a slovo „Prorok“ se píše takto jen v souvislosti s *Muhammadem*. Naproti tomu slovo „boží“ se podle pravopisných pravidel píše malým písmenem, pokud je oslabená nebo žádná vazba na „Boha“, tj. nejde-li o sousloví mající věroučný charakter (např. Boží soud). V citacích však ponechávám autorské psaní velkých písmen (tedy i Boží, Bible apod.).

[39] TAUER, Felix. *Svět islámu: dějiny a kultura*. 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 115. ISBN 8070218282.

naposledy promluvil k lidstvu. Toto poselství platí za nenapodobitelný vzor krásy, který i zakotvil závaznou normu spisovného arabského jazyka. Slovy samotného *Koránu*:

17:88	Rci: „I kdyby se lidé a džinové spojili, aby něco podobného *Koránu* tomuto vytvořili, nebyli by schopni přijít s něčím podobným, byť by si vzájemně byli pomocníky.“[40]

Proto jsou verze v jiných jazycích včetně češtiny toliko orientační (např. výborný překlad *Koránu* od I. Hrbka, z něhož ostatně velký počet úryvků do výkladu zařazuji pro větší názornost, vždy jen s číselným vyznačením *súry* a verše). Navíc do jisté míry ztrácejí rétorickou údernost a významové odstíny plnohodnotného arabského originálu.[41] V této práci budu rovněž používat pouze křesťanský západní kalendář (*miládí*) a letopočty a nikoli muslimský (*hidžrí*[42]).

[40] *Korán*. Překlad HRBEK, Ivan. Vyd. celkem 7., v tomto překladu 3. Praha: Academia, 2000, s. 260. ISBN 80-200-0246-4.
[41] KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 4. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 33-4. ISBN 80-702-1821-5.
[42] Počítaný až za *chalífy Umara* ode dne uprchnutí z *Mekky* do *Jatribu* r. 622, později *Medíny* (*medínat an-nabí*, „město Prorokovo“).

2. Islámské právo a etická ekonomie

Vznik a teoretické základní zásady (*mabádí'*) islámských financí byly položeny již před téměř čtrnácti stoletími, a to se vznikem islámu jako náboženství (ar. *ad-dín al-islámí*). V kontextu této práce můžeme tedy *de facto* chápat Boha, ve kterého věří muslimové, jako – do jisté míry statického – legislativce („divine lawgiver“[43], „lawmaker“[44]) *šarí'i* (spolu s islámskou jurisprudencí *fiqh*, která je dynamickým, výkladovým elementem), jenž zároveň garantuje respektování pravidel:

15:9	My zajisté připomenutí jsme seslali a dobře je umíme ochránit.[45]

Naproti tomu však vznikly islámské banky (*al-bunúk al-islámía*) teprve velmi nedávno (přelom 60. a 70. let 20. století). V této kapitole se pokusím stručně s vlastními úvahami popsat roli islámu ve společnosti a zejména, jaký mají v něm obsažené „morální imperativy“[46] dopad na chování lidí ve vztahu k peněžním prostředkům, což je nezbytné pro porozumění impulsu zakládat islámské banky a následné přiblížení zásad fungování tohoto byznysu.

2.1. Systém pramenů islámského práva

Islámské právo se generuje ze dvou hlavních studnic: tou první je *šarí'a*[47] (sám Boží zákon[48] či právo, *haqq Alláh*[49], od toho odvozena „public rights“ – *haqq min huqúq*[50]), tedy samotné božské právo, které je neměnné, a druhou jsou doktrinální zásady a normy vypracované islámskou jurisprudencí *fiqh* (lidská interpretace, *haqq ádámí*),[51] která tím systému dodává patřičnou dynamiku a elasticitu, kdy interpretací *šarí'i* rozvádí nová pravidla a provádí další normotvorbu. Někdy dochází v odborné literatuře[52] a obecném jazyce k terminologickému rozšíření pojmu *šarí'a* na celé „islámské právo“, ve striktním slova

[43] AMANAT, Abbas; GRIFFEL, Frank. *Shari'a: Islamic Law in the Contemporary Context*. Stanford: Stanford University Press, 2007, s. 23. ISBN 978-0-8047-5639-6.
[44] KAMALI, Mohammad Hashim. *Shari'ah law: an introduction*. Oxford, England: Oneworld, 2008, s. 33. ISBN 978-185-1685-653.
[45] *Korán*. Překlad HRBEK, Ivan. Vyd. celkem 7., v tomto překladu 3. Praha: Academia, 2000, s. 199. ISBN 80-200-0246-4.
[46] AMANAT, Abbas; GRIFFEL, Frank. *Shari'a: Islamic Law in the Contemporary Context*. Stanford: Stanford University Press, 2007, s. 1. ISBN 978-0-8047-5639-6.
[47] Samotný pojem *šarí'a* či *šar'a* znamená „cestu“ (po které je nutné kráčet).
[48] *Haqq* v arabštině rovněž znamená „pravda“.
[49] KAMALI, Mohammad Hashim. *Shari'ah law: an introduction*. Oxford, England: Oneworld, 2008, s. 17. ISBN 978-185-1685-653.
[50] AMANAT, Abbas; GRIFFEL, Frank. *Shari'a: Islamic Law in the Contemporary Context*. Stanford: Stanford University Press, 2007, s. 28. ISBN 978-0-8047-5639-6.
[51] KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 4. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 133, s. 145. ISBN 80-702-1821-5.
[52] AMANAT, Abbas; GRIFFEL, Frank. *Shari'a: Islamic Law in the Contemporary Context*. Stanford: Stanford University Press, 2007, s. 2. ISBN 978-0-8047-5639-6.

smyslu je však tímto právem pouze to, co Bůh seslal (*tanzíl*)[53] lidem v Knize, což je upřesněno v *sunně,* přičemž vše další jsou jen *exegeze* (ar. *tafsír*) *Koránu* vypracované *fiqh*.[54] Podle mého názoru je vhodnější chápat jako celek a obecný teoretický pojem „islámské právo“ (*al-qánún al-islámí*) tak, jak jsem předestřel v první větě odstavce, totiž jako *Korán* a *sunnu* tvořící primární prameny (*šarí'a*) systému a normy vzniklé jiným způsobem jako další prameny práva sekundárního (příp. terciárního) charakteru, vytvořené podle a na základě *šarí'i.* Jedná se spíše o kosmetické uspořádání, pro *fiqh* vždy platí a platit bude, že zahrnuje lidskou interpretaci,[55] tím pádem se může mýlit, čímž není oním *stricto sensu* neměnným, věčným a nestvořeným božským právem (*haqq Alláh*).

2:185	a chvalte Boha za to, že správně vás vede – snad budete vděční![56]

Obecná shoda mezi nejdůležitějšími právními školami spočívá v uznání čtyř pramenů (dvou posvátných či primárních a dvou odvozených[57]): prvotním pramenem je samotný *Korán* (*al-Qur'án*), druhý nejdůležitější představuje model chování *Muhammada* obsažený v *hadíthech* (*sunna* čili tradice, skutky Proroka *Muhammada*: *imitatio Muhammadi*[58]). Třetím pramenem, který je již vypracován pomocí *fiqh*, je *idžmá'*, chápán jako konsensus názorů – jakých konkrétně, se však islámské právní školy rozchází: může jít jen o obyvatele *Medíny* (*málikovci*), všechny muslimy (*šáfi'ovská* škola), jen o právní učence-teology (*'ulamá'*, pl. od *'álim*, učenec[59]), jak tvrdí *hanafíjci*, či pouze o společníky Proroka *Muhammada* (*hanbalovci*), nebo toliko *'ulamá'* dvou generací po Prorokově smrti[60] – tím pádem by u posledních dvou případů byl tento pramen již před 1300 lety uzavřen. Čtvrtým a posledním zdrojem je analogická dedukce (*qijás*), založená na velmi striktních logických a systematických principech.

[53] TAUER, Felix. *Svět islámu: dějiny a kultura*. 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 37. ISBN 8070218282.
[54] KETTELL, Brian. *Introduction to Islamic banking and finance*. Chichester: Wiley, 2011, s. 13-14, s. 16-17. ISBN 978-111-9991-274. Stejně tak In KAMALI, Mohammad Hashim. *Shari'ah law: an introduction*. Oxford, England: Oneworld, 2008, s. 16-17, s. 40. ISBN 978-185-1685-653.
[55] AMANAT, Abbas; GRIFFEL, Frank. *Shari'a: Islamic Law in the Contemporary Context*. Stanford: Stanford University Press, 2007, s. 3, s. 21. ISBN 978-0-8047-5639-6.
[56] *Korán*. Překlad HRBEK, Ivan. Vyd. celkem 7., v tomto překladu 3. Praha: Academia, 2000, s. 464. ISBN 80-200-0246-4.
[57] BLANC, François Paul. *Le droit musulman*. Paris: Dalloz, 1995, s. 7. ISBN 22-470-1971-4.
[58] MUMĪSA, Michael. *Islamic law: theory and interpretation*. 1st ed. Beltsville: Amana Publications, 2002, s. 24. ISBN 15-900-8010-6.
[59] *'Ulamá'*. The Islamic Dictionary [online]. [cit. 30.5.2014]. Dostupné z WWW: <http://www.islamic-dictionary.com/>.
[60] BLANC, François Paul. *Le droit musulman*. Paris: Dalloz, 1995, s. 18. ISBN 22-470-1971-4.

Učenci nadto rozvinuli další významné zásady („racionální metody *idžtihádu*“[61]), které mohou najít uplatnění jako základní pravidla, spočívají v extenzi výkladu *šarí'i* i na situace nepokryté precedentem (v *Koránu*, *hadíthech* či stanovisku dosaženém podle *idžmá'),* ani analogií práva (*qijás*). Nachází svůj praktický a reálný odraz zejména v konceptu *istihsán*[62] (či *istirhám* nebo konzervativnější *istisháb*[63]), tedy v tom, čemu dávají islámští učenci „přednost“ před jinými alternativami (do jisté míry odpovídá pojmu *equity*).[64] Velký význam má rovněž zásada *masálih al-mursala* (či *maslahat al-'umma*[65] a někdy jen *maslaha*[66] nebo *istisláh*[67]), která odpovídá našemu „veřejnému zájmu“, k němuž má směřovat rozhodnutí, jež nelze plně opřít o některý ze čtyř hlavních pramenů.

Staleté fungování islámského práva s sebou rovněž přineslo faktické respektování jako pramene právní obyčej (*'urf*), a to pokud doposud není poskytnut dostatečný návod pro řešení právního problému, ačkoli to doktrína nikdy plně neuznala.[68] V muslimských zemích, kde se brzy rovněž vytvořila centrální moc, se jako další „pomocný“ pramen objevuje *qánún* (panovnický dekret či nařízení, dnes přeložitelné jako zákon).[69] Protože pro hlavní předmět této práce není podrobnější analýza těchto dalších výkladových zásad a vedlejších pramenů práva podstatná, nebudu se jimi na následujících stranách hlouběji dále zabývat.

Na základě výše uvedeného je vystavěn díky *fiqh* (v překladu z arabštiny znamená „porozumění“, „pochopení“[70]), jehož *modem operandi* jsou *usúl al-fiqh* (tj. „principy“ či „kořeny“ právní teorie, resp. „studium pramenů [šarí'i]“[71] v podobě *usúl al-ahkám aš-šarí'a*[72]), normativní systém (řád čili *nizám*), určující žádoucí individuální a společenské chování, který výrazně napomohl zformovat velký počet právních škol (*madháhib*, sg.

[61] HALLAQ, Wael B. *An Introduction to Islamic Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, s. 27. ISBN 978-0521678735.
[62] MUMĪSA, Michael. *Islamic law: theory and interpretation*. 1st ed. Beltsville: Amana Publications, 2002, s. 131. ISBN 15-900-8010-6.
[63] KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 4. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 120, s. 145. ISBN 80-702-1821-5.
[64] KAMALI, Mohammad Hashim. *Shari'ah law: an introdnovýuction*. Oxford, England: Oneworld, 2008, s. 54. ISBN 978-185-1685-653.
[65] AMANAT, Abbas; GRIFFEL, Frank. *Shari'a: Islamic Law in the Contemporary Context*. Stanford: Stanford University Press, 2007, s. 22. ISBN 978-0-8047-5639-6.
[66] KAMALI, Mohammad Hashim. *Shari'ah law: an introduction*. Oxford, England: Oneworld, 2008, s. 32. ISBN 978-185-1685-653.
[67] HALLAQ, Wael B. *An Introduction to Islamic Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, s. 22. ISBN 978-0521678735.
[68] BLANC, François Paul. *Le droit musulman*. Paris: Dalloz, 1995, s. 29. ISBN 22-470-1971-4.
[69] BLANC, François Paul. *Le droit musulman*. Paris: Dalloz, 1995, s. 7. ISBN 22-470-1971-4.
[70] *'Fiqh'*. The Islamic Dictionary [online]. [cit. 30.5.2014]. Dostupné z WWW: <http://www.islamic-dictionary.com/>.
[71] AMANAT, Abbas; GRIFFEL, Frank. *Shari'a: Islamic Law in the Contemporary Context*. Stanford: Stanford University Press, 2007, s. 3, s. 11. ISBN 978-0-8047-5639-6.
[72] MUMĪSA, Michael. *Islamic law: theory and interpretation*. 1st ed. Beltsville: Amana Publications, 2002, s. 2. ISBN 15-900-8010-6.

madhhab), z nichž se izolací zásahů vlád, *nesunnitských* sekt a dogmatiků během 9. a 10. století zkonsolidovaly čtyři nejvýznamnější,[73] které dosud v rámci *sunnitské* odnože islámu fungují a více či méně dominují určité geografické oblasti muslimského světa: *málikovci* (teritorium severní a západní Afriky), *hanafijci* (Sýrie, Irák, Pákistán, Turecko a Balkán), *šáfi'ici* (Egypt, východní Afrika, Indonésie), *hanbalovci* (nejpřísnější a stroze fundamentalistický *madhab*: Saudská Arábie a státy Perského zálivu).[74] Ačkoli se někdy významně navzájem liší v právních stanoviscích, jsou vnímány spíše jako komplementární, než že by se navzájem zcela vylučovaly, přičemž představují ortodoxii *sunnitského* islámu (implikující zákaz vytváření nových škol a *taqlíd*).[75] Jurisprudence *ší'y* (zejm. Írán a Bahrajn) bývá označována po šestém imámovi[76] jako *dž'afarijská*.[77]

2.2. Islám a etická ekonomie

Islám je postaven striktně na myšlence rovnosti *před Bohem* (a to žen i mužů[78]), avšak ačkoli obsahuje silný sociální apel, ideál (ekonomické a společenské) rovnosti *mezi lidmi* mu je (alespoň dle převažujících interpretací) cizí. Spíše je pro něj příznačná jistá tenze k sociálnímu smíru (tedy např. určitá míra „rozumných", leč nepřeháněných sociálních rozdílů, „střední cesta" mezi dvěma bipolárními negativy,[79] viz pojem *wasat* níže) nežli rovnostářství a chudoba, které hlásal *Ježíš* (jenž je ovšem i jedním z proroků v islámu):

(Mt 19,24)	Snáze projde velbloud uchem jehly než bohatý do Božího království.[80]

Vedle modlitby (*salát*) však i *Muhammad* žádal na svých stoupencích soucit s bližním, udělování almužny chudým[81] a soucit se slabšími obecně (sirotky, pocestnými apod.).[82]

[73] TAUER, Felix. *Svět islámu: dějiny a kultura*. 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 119. ISBN 8070218282.
[74] KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 4. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 119-120. ISBN 80-702-1821-5.
[75] BLANC, François Paul. *Le droit musulman*. Paris: Dalloz, 1995, s. 4, s. 27. ISBN 22-470-1971-4.
[76] Termín *imám* je odvozen od arabské předložky *amáma*, tj. „před". V *sunnitském* islámu je *imám* ten, kdo stojí před ostatními při kolektivní modlitbě. Pojem *imám* má ale velmi odlišný význam u *šíitů*, kde se užívá pro potomky *Alího*. Ten byl nejbližším mužským příbuzným Proroka *Muhammada* a *šíitští imámové* se datují až do dvanácti generací. Poslední dvanáctý *imám* se skryl, svou suverenitu uplatňuje ze skrytostí a přijde jako mesianistická osobnost před koncem světa nastolit spravedlnost. In BERANOVÁ, Zuzana. *Luboš Kropáček: Panny v muslimském ráji jsou mýtus* [online]. Lideazeme.cz, c2014 [cit. 26.1.2015]. Dostupné z WWW: <http://www.lideazeme.cz/clanek/lubos-kropacek-panny-v-muslimskem-raji-jsou-mytus>.
[77] HALLAQ, Wael B. *An Introduction to Islamic Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, s. 37. ISBN 978-0521678735.
[78] AMANAT, Abbas; GRIFFEL, Frank. *Shari'a: Islamic Law in the Contemporary Context*. Stanford: Stanford University Press, 2007, s. 31, s. 34. ISBN 978-0-8047-5639-6.
[79] CROFTER, Warren. *Velká kniha islámu*. 1. vyd. Překlad Otakar Chaloupka. Praha: BVD, c2006, s. 190-191. ISBN 80-903-7540-5.
[80] Česká biblická společnost. *Ekumenický překlad Bible* [cit. 11.7.2014]. Dostupné z WWW: <http://www.biblenet.cz/>.
[81] TAUER, Felix. *Svět islámu: dějiny a kultura*. 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 23-24. ISBN 8070218282.

Naproti tomu však celé jeho učení výslovně podporuje obchod – samozřejmě bereme v úvahu, že poselství *Koránu* (*al-Kitáb,* Kniha) přednášel *Muhammad* v prostředí do značné míry ovlivněném mekským obchodním životem. Z příslušných veršů *súr* je zřejmé, že pravidla týkající se majetku jsou vyjádřena jako přímé boží vedení, tedy zcela nezpochybnitelné.[83] Jejich praktické životní dodržování je pak odvozeno z obecných kritérií mravnosti (někdy právně těžce formalizovatelných): muslim, který je poslušný, pravdomluvný, pokorný, dárcem almužny, který je vzdálen krajností v nakládání s majetkem, trpělivý, pomáhající potřebným a prost lakomství, je tím vším náležitě vybaven, aby i konkrétní praktické pokyny v záležitostech majetkové morálky přijal s naprostou samozřejmostí:[84]

35:29	Ti, kdož přednášejí Písmo Boží, dodržují modlitbu a dávají almužnu skrytě i veřejně z toho, co jsme jim uštědřili, ti mají naději na *obchod*, jenž nebude nevýnosný.[85]

Ostatně sám Prorok *Muhammad* byl obchodníkem, přičemž obchodním vztahům by při respektování stanovených norem neměly být kladeny žádné překážky – obchodování je totiž (na rozdíl od *ribá*) Bohu milé, zisk z něho je získán určitou prací a je zasloužený. Morálním závazkem muslima je totiž vydělat si na živobytí, podporovat svou rodinu[86] a poskytovat prostředky na charitu pro ty méně úspěšné. Tak, jak islám upravuje všechny sféry života, je tomu i u té ekonomické – muslimové mají objektivně založenou povinnost i ve svých obchodních aktivitách postupovat v souladu s náboženskými pravidly, mezi což patří i čestnost a férovost. Přivlastňování si cizího majetku (v podobě *ribá*, viz ještě 4:161 a 30:39) či podvod naproti tomu nejsou přípustné a snesou srovnání s vraždou:

4:29	Vy, kteří věříte! Nepohlcujte si vzájemně majetky své podvodným způsobem; jiné je, jde-li o *obchod* na základě vzájemného souhlasu; a nepřivozujte si smrt! A věru Bůh je vůči vám slitovný.[87]

Většina veršů *Koránu* se však týká zejména věrouky (*'ibádát*) – učení o ekonomické a sociální spravedlnosti je tak do jisté míry subsidiární vůči primárnímu poselství víry v jediného Boha (*al-ímán bil-láh wáhid*).

---

[82] KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 4. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 13. ISBN 80-702-1821-5.
[83] CROFTER, Warren. *Velká kniha islámu*. 1. vyd. Překlad Otakar Chaloupka. Praha: BVD, c2006, s. 200-201. ISBN 80-903-7540-5.
[84] CROFTER, Warren. *Velká kniha islámu*. 1. vyd. Překlad Otakar Chaloupka. Praha: BVD, c2006, s. 201. ISBN 80-903-7540-5.
[85] *Korán*. Překlad HRBEK, Ivan. Vyd. celkem 7., v tomto překladu 3. Praha: Academia, 2000, s. 393. ISBN 80-200-0246-4.
[86] KAMALI, Mohammad Hashim. *Shari'ah law: an introduction*. Oxford, England: Oneworld, 2008, s. 33. ISBN 978-185-1685-653.
[87] *Korán*. Překlad HRBEK, Ivan. Vyd. celkem 7., v tomto překladu 3. Praha: Academia, 2000, s. 525. ISBN 80-200-0246-4.

2.2.1. M'uámalát: princip komplexní regulace

V rámci islámského pojetí práva a náboženství jako celospolečenského regulačního mechanismu islám ukládá jisté normy chování obsahující etické hodnoty,[88] a to jak v rovině člověk-Bůh, tak na úrovni člověk-člověk,[89] čímž přesahuje chápání právního systému v našem slova smyslu, a právě proto nemůže být islámské právo a ekonomie (*al-iqtisád*) odděleno od islámské etiky (*achláq*[90] či *adab*[91]). Někteří soudobí muslimští učenci jej často označují za jednotu dogmatu (*'aqída*), práva (*šarí'a*) a kultury (*hadára*). Jak poznamenal *Chomejní*: *„Pro všechny záležitosti má islám zákony a předpisy. Vyhlásil lidem zákony, které obsáhnou celý život (...). Žádnou důležitou otázku života islám neponechává bez zákonné úpravy.“*[92]

Stanovené normativy jsou ve své podstatě náboženské, ve své závaznosti pro jednotlivce etické a ve svých společenských dosazích právní.[93] Velmi detailně je přitom v islámu rozpracováno učení o ekonomických aktivitách muslimů (v to zahrnuje bankovnictví a finance) od úrovně individuální, rodinné, společenské a státní, tedy až po rozsah celé *ummy* (*ummat Alláh*, obec Boží[94] či islámská duchovní obec[95]).

Oblast ekofnomických aktivit v islámu se nazývá v arabštině *m'uámalát* a zahrnuje všechny praktické činnosti denního života konané mezi lidmi (vešekeré civilní nenáboženské úkony jako obchod apod.)[96] v souladu s islámským právem, naproti tomu *‘ibádát* (sg. *‘ibáda*, odvozeno od slovesa *‘abada*, tj. uctívat) jsou aktivity směřované k samotnému Bohu (shrnuté v *arkán al-islám al-chamsa*, čili pěti pilířích islámu: *šaháda*, dále rituální modlitba, tj. *salá*, ramadánové postění *saum*, pouť *hadž* do *Mekky* a odvod *az-zaká* atd.)[97] – oboje je však součástí praktik islámu (a jeho pravidel – tedy předmětem úpravy islámského práva),

[88] KAMALI, Mohammad Hashim. *Shari‘ah law: an introduction*. Oxford, England: Oneworld, 2008, s. 18. ISBN 978-185-1685-653.
[89] KETTELL, Brian. *Introduction to Islamic banking and finance*. Chichester: Wiley, 2011, s. 13-14. ISBN 978-111-9991-274.
[90] KAMALI, Mohammad Hashim. *Shari‘ah law: an introduction*. Oxford, England: Oneworld, 2008, s. 15-16. ISBN 978-185-1685-653.
[91] CROFTER, Warren. *Velká kniha islámu*. 1. vyd. Překlad Otakar Chaloupka. Praha: BVD, c2006, s. 184. ISBN 80-903-7540-5.
[92] CHOMEJNÍ. *Vejálat-e faqíh*, cit. podle: KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 4. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 117. ISBN 80-702-1821-5.
[93] CROFTER, Warren. *Velká kniha islámu*. 1. vyd. Překlad Otakar Chaloupka. Praha: BVD, c2006, s. 208. ISBN 80-903-7540-5.
[94] TAUER, Felix. *Svět islámu: dějiny a kultura*. 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 29. ISBN 8070218282.
[95] V moderní spisovné arabštině pak znamená „národ“.
[96] KAMALI, Mohammad Hashim. *Shari‘ah law: an introduction*. Oxford, England: Oneworld, 2008, s. 3, s. 17. ISBN 978-185-1685-653.
[97] AMANAT, Abbas; GRIFFEL, Frank. *Shari'a: Islamic Law in the Contemporary Context*. Stanford: Stanford University Press, 2007, s. 1. ISBN 978-0-8047-5639-6.

a proto mají dimenzi Boha, *m'uámalát* jen nepřímo skrze interakci s dalšími bytostmi či věcmi. Bůh, je totiž v každém případě všechny stvořil:

3:109	Bohu náleží vše, co na nebesích je i na zemi, a k Bohu se všechno navrátí.[98]

Islámské finance a bankovnictví tím pádem mají kořeny a jsou významnou výsečí právě doktríny *m'uámalát*, kterou vypracovala islámská jurisprudence *fiqh*. Tento koncept je však teoretický, neboť musíme mít stále na paměti, že islám nijak nevyděluje věci „profánní" a „sakrální" – v nahlížení muslimů vše na tomto světě stvořil Bůh a lidé jsou toliko jím pověřenými správci, kteří jednají dle jím stanovených a neměnných pravidel:

42:36	Co bylo vám z věcí dáno, je jen užívání krátkého života pozemského, však co u Boha je, je lepší a trvalejší.[99]

Na druhé straně tato teoretická kategorie může být našemu chápání blízká v tom smyslu, že obsahuje náznak západního sekulárního dělení duchovní a světské moci *(„co patří Bohu a co patří císaři"*), které je však islámskému ideálu cizí – ideální zřízení v podobě *chalífátu* (*daulat al-islamía*[100]) spojuje obojí. Jak zdůraznil přední muslimský teolog 20. století *al-Banná*: *„Bratří nesoudí, že císařovo patří císaři a co je Božího, Bohu. I císař sám a vše, co má, náleží jedině Bohu."*[101]

V dalším textu této práce proto daného pojmu využiji zejména při seznámení s principy (*mabádí'*) islámského bankovnictví, protože právě i islámské finance a bankovnictví regulativně spadají pod islámský *m'uámalát*, a tím pádem je normuje tento *corpus iuris* s univerzálním dosahem, kterým islámské právo je. Právě z důvodu teoretičnosti daného termínu si dovoluji se nejprve orientovat na předmět a poté na způsob regulace a limity v oblasti *m'uámalát*. V rámci něho jsou konkrétní principy (*halál*, *ribá*, *gharar*, *majsir*…) konturovány etickými postuláty islámu zahrnujícími spravedlnost, solidaritu a čestnost:

5:2	Pomáhejte si vzájemně ke zbožnosti a bohabojnosti a nepomáhejte si k hříchu a nenávisti.[102]

[98] *Korán*. Překlad HRBEK, Ivan. Vyd. celkem 7., v tomto překladu 3. Praha: Academia, 2000, s. 506. ISBN 80-200-0246-4.
[99] *Korán*. Překlad HRBEK, Ivan. Vyd. celkem 7., v tomto překladu 3. Praha: Academia, 2000, s. 373. ISBN 80-200-0246-4.
[100] KAMALI, Mohammad Hashim. *Shari'ah law: an introduction*. Oxford, England: Oneworld, 2008, s. 1. ISBN 978-185-1685-653.
[101] AL-BANNÁ, Hasan. *Mudhakkirát ad-da'wa wa-d-dá'í*, cit. podle: KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 4. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 117. ISBN 80-702-1821-5.
[102] *Korán*. Překlad HRBEK, Ivan. Vyd. celkem 7., v tomto překladu 3. Praha: Academia, 2000, s. 600. ISBN 80-200-0246-4.

2.2.2. Homo islamicus jako solidární homo economicus

Postupný proces sesílání jednotlivých částí *Koránu* Bohem (arabsky *Alláh*[103]) poukazuje, že *ajáty* (sg. *ája*, doslova „znamení“,[104] verše) nastaly vždy v momentech (*asbáb an-nuzúl*), kdy narostla nezbytnost řešení nějaké náboženské, etické nebo společenské otázky[105] či když se některý ze společníků (*sahába* či *asháb, sg. sahábí*[106]) přímo Proroka dotázal na posouzení situace, která měla vliv na celou *ummu* (obec věřících):

3:132	a poslouchejte Boha a posla, snad dostane se vám slitování.[107]

Koránské učení o ekonomických principech (*mabádí'*) je pak výrazně podpořeno *sunnou* (tradicí o Proroku *Muhammadovi*) a někteří autoři[108] si kladou otázku, zda vzestup zájmu o koncept islámských finančních principů[109] (jakýsi *homo economicus*) je toliko novodobý trend zacílený na posílení samé podstaty, kterou je *homo islamicus* a oživení islámu na přelomu tisíciletí (k tomu viz slavný rozsudek *Khaki v. Hashim* Nejvyššího soudu Pákistánu z roku 2000 ke zrušení veškerých předpisů umožňujících *ribá*[110]), anebo byla od počátku v podstatě přímo do základních principů (*mabádí'*) tohoto zjeveného náboženství „zakódována“[111] neoklasická ekonomická teorie jako univerzálně aplikovatelné a platné chování všech lidských bytostí. Tím by byl *homo economicus* a *homo islamicus* jedním a tím samým, avšak stále na druhé straně podpořen učením *Koránu* o socio-ekonomické spravedlnosti a redistribuci.[112]

Z hlediska islámu totiž život na tomto světě je vzhledem k věčnosti jen přechodný a nicotný – přes tuto skutečnost však *Muhammad* nezavrhoval vezdejší statky, jejich

[103] Arabské označení boha je *iláh*, s určitým členem *al-*, který upřesňuje monoteistický význam, pak *al-Iláh* (*al-láh*), tj. *Alláh*, určitý, jediný Bůh (též označení užívají i arabští křesťané). Někdy je mu dáváno také označení Pán (*Rabb*). Více k tomu In TAUER, Felix. *Svět islámu: dějiny a kultura*. 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 35. ISBN 8070218282.
[104] KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 4. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 29. ISBN 80-702-1821-5.
[105] MUMĪSA, Michael. *Islamic law: theory and interpretation*. 1st ed. Beltsville: Amana Publications, 2002, s. 23. ISBN 15-900-8010-6.
[106] TAUER, Felix. *Svět islámu: dějiny a kultura*. 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 42. ISBN 8070218282.
[107] *Korán*. Překlad HRBEK, Ivan. Vyd. celkem 7., v tomto překladu 3. Praha: Academia, 2000, s. 508. ISBN 80-200-0246-4.
[108] MAURER, Bill. Re-formatting the Economy: Islamic banking and finance in world politics. In LAHOUD, Nelly et al. (ed.). *Islam in world politics*. 1. publ. New York: RoutledgeCurzon, 2005, s. 55. ISBN 0415362679.
[109] ROHE, Mathias. *Das islamische Recht: Geschichte und Gegenwart*. 2., durchgesehene Auflage, München: C. H. Beck, 2009, s. 233. ISBN 978-3-406-57955-4.
[110] AKANBI, Muhammed Mustapha. *The case for the integration of Islamic banking principles into the Nigerian banking system*. [online]. African Journal of Social Sciences, Volume 2, Number 2, c2012, s. 42 [cit. 5.7.2014]. Dostupné z WWW: <http://www.sachajournals.com/user/image/akanbi002ajss.pdf>.
[111] AMANAT, Abbas; GRIFFEL, Frank. *Shari'a: Islamic Law in the Contemporary Context*. Stanford: Stanford University Press, 2007, s. 22, s. 36. ISBN 978-0-8047-5639-6.
[112] KAMALI, Mohammad Hashim. *Shari'ah law: an introduction*. Oxford, England: Oneworld, 2008, s. 30. ISBN 978-185-1685-653.

získávání a rozmnožování, neboť i statky tohoto světa jsou dary boží, nesmějí však člověku bránit v službě Bohu a odvracet ho od získávání zásluh pro onen svět.[113] Přitom je vyzdvihována tzv. „střední cesta“ (*wasat*) či „střed“ mezi krajními možnostmi, což je teze zcela příznačná pro muslimské životní chápání normativity a představuje (alespoň teoreticky) všeobecně charakteristický islámský postoj,[114] který přijímá obecné postuláty tržních mechanismů, soukromého vlastnictví a volné soutěže, ale vycházeje z ideje distributivní spravedlnosti se snaží balancovat mezi zájmy jednotlivce, rodiny, společnosti a státu.[115] *Homo islamicus* tak pravděpodobně může být legitimně nazírán jako (solidární) *homo economicus*.

[113] TAUER, Felix. *Svět islámu: dějiny a kultura*. 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 39 ISBN 8070218282.
[114] CROFTER, Warren. *Velká kniha islámu*. 1. vyd. Překlad Otakar Chaloupka. Praha: BVD, c2006, s. 184. ISBN 80-903-7
540-5.
[115] AYUB, Muhammad. *Understanding Islamic finance*. Hoboken, NJ: John Wiley, c2007, s. 10-12. ISBN 978-047-0030-691.

3. Islámský bankovní model

V moderní společnosti existují peněžní služby, ostatně se staletými tradicemi, jimž se říká bankovnictví a které jsou nezbytné pro fungování společnosti a ekonomiky jako celku – pro podnikání, investice, ochranu úspor apod. Jenomže ve všech těchto službách hraje klíčový faktor úrok, vyplácený či vybíraný. Avšak ten je z pohledu islámu automaticky *ribá,* a jak níže rozebírám, tedy naprostým tabu. Muslimové a islámské státy se tak – vzhledem k naprosté ekonomické a technické převaze západního světa (*dár as-suhl,* tj. neislámské státy[116]) – dostávali po staletí do neřešitelné situace,[117] což se změnilo až v 70. letech minulého století se znovuzavedením některých klasických institutů islámského práva.[118] Ty umožnily, aby islámský bankovní model prošel v posledních letech bouřlivou expanzí, avšak základní znaky tohoto systému bývají veřejnosti jen málo známy.

Plně se zde přitom aplikují fundamentální a typicky islámské prvky (*arkán,* sg. *rukn*) rozlišující nábožensko-právní kategorie *halál* (povolené) a *harám* (zakázané)[119] a celá řada dílčích a funkčních principů (*mabádí'*). To, že jsou všechny dodržovány a chod instituce je v souladu s islámským právem, je zejména úkolem nezávislého výboru expertů (právních učenců), který bdí nad tím, zda všechny postupy banky jsou po právu a dovolené (*halál* či „Sharia compliant"[120], což je i synonymum pro výraz „Islamic"[121] či „Islamic acceptable"[122], tj. mnou používané prosté označení „islámský", v této oblasti). V předkládané kapitole se pokusím popsat elementární odlišnosti islámské banky od jejího *konvenčního* protějšku, nabídnout svůj náhled na filozofické předpoklady tohoto finančního systému (*an-nizám al-málí*) jako celku, stručně nastínit regulatorní rámec, stejně jako se zamyslet nad historickým vývojem a motivy vedoucími k zakládání islámských bank, po čemž následuje seznámení s úspěchy tohoto typu bankovnictví a celkové zhodnocení.

---

[116] CROFTER, Warren. *Velká kniha islámu*. 1. vyd. Překlad Otakar Chaloupka. Praha: BVD, c2006, s. 182. ISBN 80-903-7540-5.
[117] CROFTER, Warren. *Velká kniha islámu*. 1. vyd. Překlad Otakar Chaloupka. Praha: BVD, c2006, s. 202. ISBN 80-903-7540-5.
[118] ROHE, Mathias. *Das islamische Recht: Geschichte und Gegenwart*. 2., durchgesehene Auflage, München: C. H. Beck, 2009, s. 233. ISBN 978-3-406-57955-4.
[119] KAMALI, Mohammad Hashim. *Shari'ah law: an introduction*. Oxford, England: Oneworld, 2008, s. 46. ISBN 978-185-1685-653.
[120] NETHERCOTT, Craig R; EISENBERG David M. *Islamic finance: law and practice*. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 5. ISBN 978-0-19-956694-5.
[121] AUGUSTINE, Babu Das. *Islamic banks can play a big role in trade finance* [online]. Gulfnews.com, c2014 [cit. 17.1.2015]. Dostupné z WWW: <http://gulfnews.com/business/ banking/islamic-banks-can-play-a-big-role-in-trade-finance-1.1405630>.
[122] MAURER, Bill. Re-formatting the Economy: Islamic banking and finance in world politics. In LAHOUD, Nelly et al. (ed.). *Islam in world politics*. 1. publ. New York: RoutledgeCurzon, 2005, s. 62. ISBN 0415362679.

3.1. Základní rozdíly oproti konvenčním bankám

Islámské bankovnictví (*al-masrifía al-islamía*, „Islamic banking“) je založeno na etických základech (*al-qawá'id al-achláqía*) o správném chování muslimů (*m'uámalát*) vyvěrajících z nauky islámu (*ad-dín al-islámí*) a islámského práva (*al-qánún al-islámí*), které jej zásadně odlišují od *konvenčních* bank, a to přinejmenším v tom smyslu, že *konvenční* banky jsou hodnotově neutrální (sekulární) či pro své fungování nemají potřebu nacházet hlubší společenské a již vůbec ne náboženské odůvodnění. Základním smyslem islámské bankovní větve je ale právě poskytování takových služeb, které odpovídají náboženskému přesvědčení (*'aqída, usúl ad-dín*)[123] a právu (*al-haqq*): celý koncept tak spočívá v respektování morálních a právních hodnot obsažených v islámu (normativů, často etických, které by, jak výše vysvětleno, západní právník vůbec nepovažoval za právní,[124] avšak IFI jsou vystavěny – stejně jako islámské právo samotné – na nedělitelnosti sekulárních a náboženských záležitostí), zejména v zapovězení *ribá* (jež je však stejným způsobem explicitně zakázáno[125] už ve Starém zákoně[126]). Islámská nauka velmi záhy interpretovala pojem *ribá* jako „úrok“, resp. jakékoli „navýšení“ k „předem stanovenému kapitálu“, a to zejména finančnímu,[127] neboť z hlediska islámu nemohou být peníze výdělečné samy o sobě.[128] Klasickým úrokovaným poskytováním úvěrů (*qurúd,* sg. *qard*) a přijímáním vkladů (*wadá'ia,* sg. *wádí'a*) nelze tato pravidla dodžet. Tudy tedy cesta nevede.

Cokoli, co přesahuje základní jistinu (resp. prvotně založený dluh[129]), je absolutně nepřijatelné a nespravedlivé vykořisťování – zcela nesprávné (*zulm*[130]), avšak takto tvrdý přístup je někdy pro nemuslimy, obzvlášť našeho kulturního okruhu, relativně obtížně pochopitelný. *Raison d'être* islámské banky je však právě neaplikace *ribá*, jehož zákaz pramení např. z veršů 275-9 *súry* Kráva. Islámské právo nerozlišuje pouze „nízkou“ či „vysokou“ úrokovou sazbu, je proti jakékoli, byť minimální. Finanční systém založený

[123] KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 4. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 59. ISBN 80-702-1821-5.
[124] AMANAT, Abbas; GRIFFEL, Frank. *Shari'a: Islamic Law in the Contemporary Context*. Stanford: Stanford University Press, 2007, s. 1. ISBN 978-0-8047-5639-6.
[125] V arabštině se jedná formálně o podstatné jméno mužského rodu, skloňuji jej však podle středního rodu.
[126] SEDLÁČEK, Tomáš. *Ekonomie dobra a zla: po stopách lidského tázání od Gilgameše po finanční krizi*. 2. vyd. Praha: 65. pole, 2012, s. 97. ISBN 978-80-87506-10-3.
[127] SAEED, Abdullah. *Islamic banking and interest: a study of the prohibition of riba and its contemporary interpretation*. 2nd ed., Boston: Brill, 1996, s. 1-2. ISBN 90-041-0565-4.
[128] AYUB, Muhammad. *Understanding Islamic finance*. Hoboken, NJ: John Wiley, c2007, s. 78. ISBN 978-047-0030-691.
[129] AYUB, Muhammad. *Understanding Islamic finance*. Hoboken, NJ: John Wiley, c2007, s. 49. ISBN 978-047-0030-691.
[130] MUMĪSA, Michael. *Islamic law: theory and interpretation*. 1st ed. Beltsville: Amana Publications, 2002, s. 27. ISBN 15-900-8010-6.

na islámském právu jej proto musí zcela vytěsnit. Bůh sám *ribá* ostatně vyhlásil doslova válku – to je poměrně silné i na poměry *Koránu*:

2:278-9	Vy, kteří věříte, bojte se Boha a zanechte poslední zbytky *ribá*, jste-li věřícími! Jestliže tak neučiníte, připravte se na válku od Boha a posla Jeho. Jestliže však se kajícně obrátíte, pak vám zůstane váš kapitál – a nebudete tím škodit a nebudete tím poškozeni.[131]

Korán i *sunna* chápou úrok jako akt vykořisťování a nespravedlnosti (*zulm*), který je zcela v rozporu s férovosti, ochranou práv a etickými pravidly (*al-qawá'id al-achláqía*). Nicméně islámské bankovnictví není jen zákaz *ribá*, jde dále a snaží se povzbudit ekonomický rozvoj, směřovat k rovnovážnější distribuci bohatství a aktivní participaci všech na tvorbě blahobytu.[132] Ovšem jakým způsobem, pokud dokonce ještě existuje okruh oblastí, které jsou samy o sobě v rozporu s etickými hodnotami islámu (*harám*), tím pádem *a priori* zcela vyloučeny z prostoru zájmu islámských financí?

A tím se rovněž dostáváme k nejdůležitější otázce – jak mohou islámské banky fungovat? Zde jako řešení přichází na řadu zejména vyzdvihovaná zásada spolufinancování a rovněž sdílení zisku a rizika ztráty („profit and loss sharing“) a některé další (obchodně-úvěrové a leasingové) metody alokace zdrojů a zprostředkování financí. Základní myšlenka může být stanovena tak, že islámská banka namísto toho, aby např. pouze kontrolovala včasné splácení úvěrů a úroků, raději přímo vstupuje do *reálných* obchodních vztahů, tj. obchoduje nikoli s penězi, ale existujícími statky, které prodává či pronajímá tak jako obchodníci[133] (a z toho generuje zisk na základě „provizí“ či „poplatků“, ar. *darà'ib*[134], či nájemného), případně jako společník profituje z podílu na zisku z investic do *reálných* projektů. To samé platí pro vkladatele, kteří naopak sdílejí zisky banky v předem stanoveném poměru (zdroje vkladatelů tak produktivně alokuje a využívá). *Šaltút*, jeden z nejvlivnějších egyptských učenců 20. století, se nad touto problematikou zamýšlí následovně:

„Dovoluje šarí'a muslimům přijímat podíl ze zisků spořitelny? Někteří 'ulamá' zabývající se zkoumáním dovoleného a zakázaného vyslovili názor, že zisk, který vyplácejí spořitelny majitelům vkladů, je zakázaný, poněvadž jde povahou buď o lichvářský úrok z vložených peněz, nebo o prospěch z poskytnutého úvěru. Obě takovéto operace jsou podle

[131] *Korán*. Překlad HRBEK, Ivan. Vyd. celkem 7., v tomto překladu 3. Praha: Academia, 2000, s. 478. ISBN 80-200-0246-4.
[132] MAURER, Bill. Re-formatting the Economy: Islamic banking and finance in world politics. In LAHOUD, Nelly et al. (ed.). *Islam in world politics*. 1. publ. New York: RoutledgeCurzon, 2005, s. 56. ISBN 0415362679.
[133] AYUB, Muhammad. *Understanding Islamic finance*. Hoboken, NJ: John Wiley, c2007, s. 82-3. ISBN 978-047-0030-691.
[134] ROHE, Mathias. *Das islamische Recht: Geschichte und Gegenwart*. 2., durchgesehene Auflage, München: C. H. Beck, 2009, s. 238. ISBN 978-3-406-57955-4.

šarí'i zakázané. Proto je třeba takovýto úrok vrátit a zakazuje se přijmout jej a užívat. Podle našeho názoru, založeného na soudech šarí'i a zdravých základů fiqhu, je dovoleno jej přijmout a nejde o nic zapovězeného… [pokud] tento ústav investuje vložené prostředky do obchodního podnikání. Jen zřídka, pokud vůbec kdy, při něm dochází k nezdarům nebo ztrátám.“[135]

Existuje tu tedy na jedné straně (obchodní) partnerství mezi bankou a jejím vkladateli, stejně jako mezi bankou a jejími klienty/financovanými partnery,[136] které mobilizuje k aktivnímu užití prostředků. Toto ostře kontrastuje s *konvenčním* typem banky, která toliko úročí jí přijaté prostředky, jež opět dále na (vyšší) úrok půjčuje.[137] Islámská nauka tím stojí na juristicko-ekonomické ideji „no risk, no gain“, implikující imperativ, že pokud si někdo přeje rozmnožit svůj majetek (což je bohulibé), musí se o to vlastním obchodním úsilím zasloužit a případně nést odpovědnost za nastalou ztrátu: úrok je nahrazen na riziku založeným kapitálově-investičním mechanismem.[138] Komplexnost islámského bankovnictví pak přichází zejména se značnou variací smluvních instrumentů odrážejících tento zcela odlišný koncept: preferované jsou „equity-based“ způsoby investičního partnerství (*širáka*) v podobě *mudáraba* („capital-labour agreement“ či „trusteeship finance“[139]), *mušáraka* („profit-and-loss partnership/sharing“); hojně využívaný a přijímaný je ale i „debt-based“ obchodní úvěr *murábaha* („credit sale with markup/cost-plus/profit margin“) a leasingový model *idžára* („lease-to-purchase“). Šajch *Šaltút* o nich uvažuje v tomto duchu:

„Lidský pokrok přinesl v hospodářském životě řadu nových druhů kontraktů, zakládaných na správných, přípustných zásadách, jaké nicméně nebyly dříve známy; a pokud je zákonným měřítkem přípustnosti nebo zákazu nějakého jednání, co uvádí kniha Boží: ‚Bůh rozeznává dobře toho, kdo pohoršení šíří, od toho, kdo dobré skutky činí.' (2:220) a ‚nebudete tím škodit a nebudete tím poškozeni.' (2:279), podle našeho názoru se tímto máme řídit… Zmíněný zisk není úrokem za poskytnutí úvěru a není ani užitkem nabytým z půjčky, a není

[135] ŠALTÚT, Mahmúd. *Fatvy*, 1966, cit. podle: KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 4. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 138-9. ISBN 80-702-1821-5.
[136] KETTELL, Brian. *Introduction to Islamic banking and finance*. Chichester: Wiley, 2011, s. 32. ISBN 978-111-9991-274.
[137] Nutno přiznat, že „net interest income“ však jistě není výlučným zdrojem zisku moderních *konvenčních* bank, půjde i o poplatky spojené s dalšími službami apod.
[138] AYUB, Muhammad. *Understanding Islamic finance*. Hoboken, NJ: John Wiley, c2007, s. 9, s.81. ISBN 978-047-0030-691.
[139] NETHERCOTT, Craig R; EISENBERG David M. *Islamic finance: law and practice*. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 3. ISBN 978-0-19-956694-5.

tedy zakázaným a neplatí závazná povinnost zříkat se jej. Jak jsme již pravili, je povzbuzením ke spořivosti a společenské spolupráci, což šarí'a pokládá za chvályhodné.“[140]

3.1.1. Definice islámského bankovnictví

Materiálně definičním elementem z hlediska kontraktního je využívání typových smluvních instrumentů (*al-'uqúd al-mu'ajjana*, sg. *'aqd*) vystavěných na právních a ekonomických postulátech islámu, vážících se k férovosti, socio-ekonomické spravedlnosti a požadavku „real-asset based“ u všech typů transakcí a finančních instrumentů.[141] Nejde přitom ani tak o respektování islámských imperativů („absolutizovaných zásad“[142] – vyvarování se úrokování v podobě *ribá*, neuváženého rizika zvaného *gharar* a zákaz aleatornosti a spekulativních transakcí v podobě *majsiru*) a už vůbec nikoli o pouhé právní kličky a lsti (*hijál*[143]) – ačkoli i tento způsob je znám islámské finanční praxi středověku, kupříkladu v podobě *baj al-'ína*,[144] spočívající ve *fiktivním* prodeji věci potenciálnímu věřiteli za hotovost a okamžitém zpětném odkoupení téže věci za později splatnou vyšší částku),[145] ale o zcela odlišný bankovní systém (*an-nizám al-masrifí*), vystavěný na samostatných filozofických postulátech.

V celku tak jde o poskytování služeb respektujících islámské náboženské cítění pod dohledem *šarí'a výboru*, kontrolního orgánu každé banky či jiné IFI, kdy islámské banky prodávají s marží jimi nakoupené zboží, pronajímají majetek či se podílejí na investičním partnerství a sdílejí zisky (či případné ztráty). IFI pak v souhrnu nabízí produkty spojené s a) komerčním bankovnictvím (vedení účtu, financování investičních záměrů apod.), k čemuž slouží paleta typových kontraktů islámského práva (*al-'uqúd al-mu'ajjana*) zmíněných výše; b) profesionální správou cenných papírů a jiných aktiv (investiční management); c) islámským pojištěním (*takáful*) a d) sociálními službami (poskytování bezúročných půjček a charitativní odvod *zaká*).[146]

---

[140] ŠALTÚT, Mahmúd. *Fatvy*, 1966, cit. podle: KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 4. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 138-9. ISBN 80-702-1821-5.
[141] AYUB, Muhammad. *Understanding Islamic finance*. Hoboken, NJ: John Wiley, c2007, s. 13. ISBN 978-047-0030-691.
[142] CROFTER, Warren. *Velká kniha islámu*. 1. vyd. Překlad Otakar Chaloupka. Praha: BVD, c2006, s. 207. ISBN 80-903-7540-5.
[143] KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 4. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 152. ISBN 80-702-1821-5.
[144] KAMALI, Mohammad Hashim. *Shari'ah law: an introduction*. Oxford, England: Oneworld, 2008, s. 48. ISBN 978-185-1685-653.
[145] KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 4. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 137. ISBN 80-702-1821-5.
[146] NETHERCOTT, Craig R; EISENBERG David M. *Islamic finance: law and practice*. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 55. ISBN 978-0-19-956694-5.

3.1.2. Příklady islámského financování

Islámské banky mají celou řadu technik a možností, jak se plně vyrovnat *konvenčním* protějškům. Příkladem jednoho z typů islámského bankovního financování může být *murábaha*, což není nic jiného než konstrukt dvojí koupě (*baj'atán fi-baj'a*) s přirážkou, který však umožní vyhnutí se klasickému (úročenému) úvěru: banka zakoupí na základě klientova požadavku předmět financování (například nový traktor – je přitom nutné, aby předmět koupě již nebyl ve vlastnictví klienta, jednalo by se tak o nepřípustný *baj al-'ína*), přičemž jej další kupní smlouvou její klient odkoupí za *vyšší kupní cenu* splatnou později a obvykle ve splátkách. Ekonomicky se v tržním prostředí bank taková operace zpravidla rovná běžně poskytovanému *konvenčnímu* úvěru, avšak vzhledem ke skutečnosti, že se zde jedná o kupní smlouvy (a obchodování islámské právo výslovně podporuje, jak demonstrováno výše), je právně učiněno zadost známému verši („*wa ahala alláh al-baj'a wa harrama ar-ribá"*[147]):

2:275	Bůh však dovolil prodávání a zakázal *ribá*.

Zde uvedený postup obchodního úvěru nachází praktické uplatnění i při exportním financování (způsobem *murábaha*), jež se velmi podobá akreditivu.[148] Kontroverze však někdy vzbuzuje fakt, že banky danou marži nezřídka vypočítávají na základě referenční úrokové sazby indexu LIBOR, čímž chtějí zůstat tržně přijatelné pro klienty. Tím se však pochopitelně vytrácí základní prvek systému, tj. jeho bezúročnost, byť je indexu využíváno jen jako podkladového měřítka („benchmark") pro stanovení provize za provedenou operaci. Ačkoli *murábaha* patří v praxi mezi nejužívanější způsoby financování, jsou proti ní vznášeny i některé další doktrinální námitky a v zásadě vyzdvihovanými jsou spíše rizikovější „equity" modely spadající do kategorie *širáka* (ar. „partnerství"), které odrážejí v plné míře filozofii islámského bankovnictví a zásadu sdílení rizika a ztráty.

Při *mudárabě* tedy banka zajistí veškeré finanční prostředky, zatímco klient podnikatelské *know-how* a dovednosti; jakákoli ztráta je nesena *výlučně bankou* (na rozdíl od *mušáraky*, kde ztráty zde nesou banka i podnikatel[149]; právně-technicky je tento institut příbuzný tiché společnosti dle § 2747 NOZ) a zisk je rozdělen podle předem stanoveného

[147] ابو غدة، عبد الستار. بحوث في المعاملات والاساليب المصرفية الاسلامية. بيت التمويل الكويت، 1993م، ص. 181.
(ABU GHUDDAH, ʻAbd al-Sattār. *Buḥūth fī al-muʻāmalāt wa-al-asālīb al-maṣrifīyah al-Islāmīyah*. Kuwait Finance House, 1993, s. 181.)

[148] ROHE, Mathias. *Das islamische Recht: Geschichte und Gegenwart*. 2., durchgesehene Auflage, München: C. H. Beck, 2009, s. 239. ISBN 978-3-406-57955-4.

[149] JAMALDEEN, Faleel. *The Musharaka Contract in Islamic Finance* [online]. Islamic Finance For Dummies [cit. 30.3.2015]. Dostupné z WWW: <http://www.dummies.com/how-to/content/the-musharaka-contract-in-islamic-finance.html>.

koeficientu. Takovýto obchodní *širáka* „partnership-based“ model, ovšem jen v obraceném gardu, je nabízen vkladatelům,[150] kterým plyne (nezaručený[151]) podíl na zisku z obchodů, na nichž má banka účast.

3.1.3. Regulatorní rámec

Hlavním posláním finančního trhu je zprostředkovat redistribuci peněžních prostředků od subjektů s jejich relativním přebytkem (jednotlivci a domácnosti, podniky, banky a institucionální investoři apod.) k subjektům trpícím jejich relativním nedostatekm (podniky, stát a jiné věřejnoprávní subjekty, banky atd.). Vztahy upravující organizované působení subjektů na finančním trhu vychází převážně z právních norem kogentního charakteru, typických pro právo veřejné, zejména právo finanční, neboť úvěr (a jemu podobné islámské obchodní vztahy) patří mezi nástroje, kterými je ovlivňováno množství peněz v oběhu, a tudíž je považován za objekt veřejného zájmu, který je nutno určitým způsobem regulovat.[152] Banky a jiné finanční instituce hrají velmi významnou úlohu při udržování důvěry veřejnosti ve stabilitu měnového systému, a proto existuje všeobecný zájem na jejich stabilitě (a pokud možno prosperitě),[153] neboť odpovědnost bank zdaleka přesahuje okruh vlastních akcionářů.[154]

Nejinak proto také islámská ekonomie (*al-iqtisád al-islámí*)[155] ukládá státu významnou roli při regulaci tržních vztahů za účelem dosažení harmonie mezi individuálními a společenskými zájmy. Veřejnoprávní dohled nad (finančním) trhem pak nachází svůj legální podklad již v *Koránu* díky formulaci (dále obsažena ještě v 3:104, 7:157 a 9:71) o „přikazování vhodného a zakazování zavrženíhodného“ (*tamurúna bil-maʿrúf wa tanhauna ʿan il-munkar*[156]), která v kontextu našeho tématu nabývá doktrinální implikace v podobě

[150] AYUB, Muhammad. *Understanding Islamic finance*. Hoboken, NJ: John Wiley, c2007, s. 80. ISBN 978-047-0030-691.
[151] Toto by nyní v případě vkladů v podstatě kolidovalo s českou úpravou dle BankZ (zejména ustanovení § 41a a násl., pravděpodobně však již i se samotnou definicí vkladu dle § 1 odst. 2 písm. a) téhož zákona). Viz podkapitola Vybrané aplikační dopady v českém právu.
[152] BAKEŠ, Milan; KARFÍKOVÁ Marie; KOTÁB Petr; MARKOVÁ Hana a kol. *Finanční právo*. 6., upr. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 322, s. 420. ISBN 978-80-7400-440-7.
[153] KOVANICOVÁ, Dana. *Finanční účetnictví: v kontextu současného vývoje*. 1. vyd. Praha: POLYGON, 1997, s. 372. ISBN 80-85967-51-0.
[154] SEKERKA, Bohuslav. *Banky a bankovní produkty*. Praha: Profess, 1997, s. 1. ISBN 80-85235-51-7.
[155] ابو غدة، عبد الستار. بحوث في المعاملات والاساليب المصرفية الاسلامية. بيت التمويل الكويت، 1993م، ص. 15.
(ABU GHUDDAH, ʻAbd al-Sattār. *Buḥūth fī al-muʻāmalāt wa-al-asālīb al-maṣrifīyah al-Islāmīyah*. Kuwait Finance House, 1993, s. 15.)
[156] ALI, Abdullah Yusuf. *The meaning of the Holy Qu'ran*. 11th ed. Beltsville, MD: Amana Publications, 2004, s. 155. ISBN 1590080262.

institutu *muhtasib*, obvykle překládaného jako tržní inspektor.[157] Dnes v moderním kontextu výkon takové funkce náleží orgánům vykonávajícím veřejnoprávní dohled/dozor (*hisba*) nad islámskými finančními institucemi:

3:110	Vy jste národ nejlepší, jenž kdy povstal mezi lidmi; vy přikazujete vhodné, zakazujete zavrženíhodné a věříte v Boha.[158]

Z regulatorní perspektivy někteří autoři[159] soudí, že odlišné kontraktní techniky nepředstavují něco zásadního a z hlediska tržního dohledu je nutno na IFI nahlížet – za předpokladu splnění veřejnoprávních povinností (typicky půjde o bankovní licenci) – jako na kterýkoli jiný subjekt. Jejich zvláštní charakter však bývá v některých zemích zdůrazňován a upřednostňován (Írán, Malajsie), v jiných zemích je k nim zaujat onen neutrální přístup zejména s ohledem na rovnost před zákonem (Velká Británie), v řadě států jsou potom islámské banky spíše jen tolerovány (Egypt). Poskytovatelé islámských finančních služeb jsou tak normování ve Velké Británii obecným režimem „under the general powers" a na základě sekulárního nediskriminačního principu „no obstacles, but no special favours"[160] (v současné době zákonem o finančních službách[161] z roku 2012), zatímco malajská centrální banka přímo vytvořila vlastní *šarí'a výbor*, jehož usnesení a závěry jsou pro komerční banky závazné (nabyl tak pozice náboženského regulátora a finálního vykladače islámského práva).

Jak dále poukazují další znalci[162] tohoto oboru, v současné době je sílícím trendem vytváření jednotných globálních standardů poskytování islámských finančních služeb za účelem dosažení co nejvyšší právní jistoty klientů islámských bank po celém světě. Jedním z těchto pokusů jsou „Sharia Standards" vydávané Accounting and Auditing Organisation for Islamic Financial Institutions (AAOIFI) se sídlem v Bahrajnu (tyto standardy jsou však bahrajnskou centrální bankou i přímo vyžadované, tj. jde již o překlopení z roviny pouhého expertního doporučení), stejně jako sjednocování zatím nejednotné terminologie. Mezi dalšími koordinančími mechanismy a dokumenty, které slouží pro IFI jako „best practices" (v oblasti compliance, řízení rizik, kapitálové přiměřenosti apod.), lze jmenovat kupříkladu

[157] NETHERCOTT, Craig R; EISENBERG David M. *Islamic finance: law and practice*. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 40. ISBN 978-0-19-956694-5.
[158] *Korán*. Překlad HRBEK, Ivan. Vyd. celkem 7., v tomto překladu 3. Praha: Academia, 2000, s. 506. ISBN 80-200-0246-4.
[159] MAURER, Bill. Re-formatting the Economy: Islamic banking and finance in world politics. In LAHOUD, Nelly et al. (ed.). *Islam in world politics*. 1. publ. New York: RoutledgeCurzon, 2005, s. 62. ISBN 0415362679.
[160] NETHERCOTT, Craig R; EISENBERG David M. *Islamic finance: law and practice*. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 56. ISBN 978-0-19-956694-5.
[161] Ten mimo jiné v reakci na krizi bankovní sektoru zrušil Financial Services Authority a jí vykonávaný dozor (členové byli jmenování britským ministerstvem financí) a přenesl jej na dva nové orgány a Bank of England.
[162] ROHE, Mathias. *Das islamische Recht: Geschichte und Gegenwart*. 2., durchgesehene Auflage, München: C. H. Beck, 2009, s. 118, s. 240. ISBN 978-3-406-57955-4.

ještě Islamic Financial Services Board (IFSB), International Islamic Financial Market (IIFM), Liquidity Management Center (LMC) nebo Islamic International Rating Agency (IIRA).[163]

3.2. Geneze islámského bankovnictví

Evoluce islámského bankovnictví je jen drobným zlomkem v celkové historii peněžnictví, a může se tak hrdě honosit puncem novosti, protože první ryze islámské banky začaly být zakládány až v 60., resp. 70. letech 20. století. Vznik soudobého islámského bankovního sektoru má však své kořeny již v období kolonizace islámských zemí v 19. století. Tehdy v nich evropské mocnosti vybudovaly *konvenční* bankovní systém západního střihu, zejména za účelem zjednodušení importních a exportních plateb.[164] Nicméně postupem doby začínaly vůči této síti finančních institucí nabývat na síle kritické hlasy, a to jak z nacionálních, tak náboženských důvodů, neboť neposkytovaly valné části religiózněji zaměřené populace volbu k provádění finančních operací nábožensky konformním způsobem, zejména pokud jde o zapovězené *ribá*. Zvrat nastal až s rokem 1963,[165] kdy byla založena první banka ve formě bezúročné spořitelny na základě principu sdílení rizika ztráty v egyptském městě *Mit Ghamr*,[166] nacházejícím se v nilské deltě asi 100 km severně od Káhiry. Projekt sice skončil již v roce 1967 a v podstatě ani navenek z obav před postihem vlády (potírající jakékoli známky fundamentalismu) nenesl image islámské banky, avšak tato myšlenka byla dále rozpracovávána a největší impuls přišel o více než 10 let později a několik set kilometrů východněji, blíže k Perskému zálivu, a to po ropné krizi v roce 1973.[167]

Díky rostoucím světovým cenám této suroviny docházelo ve státech Perského zálivu (arabské země regionu od roku 1981 sdružuje Gulf Cooperation Council, GCC[168]) k masivnímu hromadění kapitálu, který pomohl přímo či nepřímo financovat rozvoj

[163] NETHERCOTT, Craig R; EISENBERG David M. *Islamic finance: law and practice*. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 6, 57-58. ISBN 978-0-19-956694-5.
[164] MAURER, Bill. Re-formatting the Economy: Islamic banking and finance in world politics. In LAHOUD, Nelly et al. (ed.). *Islam in world politics*. 1. publ. New York: RoutledgeCurzon, 2005, s. 56. ISBN 0415362679.
[165] Tato epocha stále ještě patří do „zlatých let" pod nadvládou prvního prezidenta *Gamála Násira*, ve které si Egypt, hvězda Orientu, prošel bouřlivým hospodářským a kulturním rozvojem. KHAIRAT, Mohamed. *Photo Essays, Politics and Society: 23 Vintage Photos of Egypt's Golden Years* [online]. Egyptianstreets.com, c2014 [cit. 6.5.2014]. Dostupné z WWW: <http://egyptianstreets.com/2014/04/05/egypts-golden-years-in-23-vintage-photos/>.
[166] KETTELL, Brian. *Introduction to Islamic banking and finance*. Chichester: Wiley, 2011, s. XIII. ISBN 978-111-9991-274.
[167] MAURER, Bill. Re-formatting the Economy: Islamic banking and finance in world politics. In LAHOUD, Nelly et al. (ed.). *Islam in world politics*. 1. publ. New York: RoutledgeCurzon, 2005, s. 55, s. 59. ISBN 0415362679.
[168] Bohaté a do jisté míry rentiérské ekonomiky: Kuvajt, Saúdská Arábie, Katar, Spojené arabské emiráty, Bahrajn a Omán.

islámského bankovnictví, přičemž největším milníkem se stal rok 1975, ve kterém došlo v Saudské Arábii na platformě 44 zemí Organizace islámské spolupráce (OIC) k založení islámské rozvojové banky, neboli *Islamic Development Bank* (IDB).[169] Prvotním cílem byl požadavek uvést ekonomický a společenský rozvoj do souladu s požadavky kladenými vírou (*ímán*). IDB tak napomáhala zavádění a rozvoji islámských bank a sama financovala obchodní dovozy pro chudší muslimské země, přičemž ještě v témže roce (1975) došlo v Dubaji ke zrodu první soukromé islámské banky: *Dubai Islamic Bank* (země GCC, zejména Bahrajn, jsou od 90. let minulého století vůbec největším hráčem v tomto sektoru). Této snaze se dostalo záhy i mezinárodního institucionálního zakotvení (vznik Mezinárodního sdružení islámských bank r. 1977, ženevská *Dár al-mál al-islámí*) a podpory (doporučení OIC z r. 1978).[170]

Země jako Írán, Súdán nebo Pákistán pak své finanční systémy (*an-nuzm al-málía*) alespoň formálně islamizovaly zcela[171] a zavázaly se k plnému respektování principů (*mabádí'*) islámského bankovnictví dokonce ve svých ústavách. Ve většině ostatních muslimských států se postupně ustálily dva vedle sebe existující bankovní systémy, které rovněž podléhají dohledu (*hisba*) centrální banky, příp. jiného orgánu.[172] Postupem doby rovněž narostl zájem západních zemí o tuto alternativu, a tak v roce 1996 byla *Citibank* první západní bankou s islámskou odnoží a první islámskou dceřinou společností v Bahrajnu (*Citi Islamic*). Nato následovalo založení *HSBC Amanah Bank* britského koncernu *HSBC*[173] a *Islamic Bank of Britain,* z německy mluvícího geografického prostoru mezi prvními poskytovateli byly *Deutsche Bank* a švýcarská *UBS*,[174] avšak plně islámská banka v Německu *Kuveyt Türk Bank* získala licenci teprve na začátku roku 2015.[175] Na tento vzestup pak reagovaly i burzovní trhy vytvořením „Dow Jones Islamic Market Index" (DJIM), který označuje „Sharia compliant" společnosti.

---

[169] WEBEROVÁ-BABULÍKOVÁ, Gabriela. *Islámská ekonomika a bankovnictví*. Praha: Dar Ibn Rushd, 2001, s. 60. ISBN 80-86149-33-1.
[170] KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 4. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 138. ISBN 80-702-1821-5.
[171] NETHERCOTT, Craig R; EISENBERG David M. *Islamic finance: law and practice*. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 4, s. 11. ISBN 978-0-19-956694-5.
[172] ROHE, Mathias. *Das islamische Recht: Geschichte und Gegenwart*. 2., durchgesehene Auflage, München: C. H. Beck, 2009, s. 114. ISBN 978-3-406-57955-4.
[173] NETHERCOTT, Craig R; EISENBERG David M. *Islamic finance: law and practice*. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 5. ISBN 978-0-19-956694-5.
[174] OECHSLIN, Patrick. *Scharia bietet Schutz gegen Krise* [online]. handelszeitung.ch, c2009 [cit. 11.3.2015]. Dostupné z WWW: <http://www.handelszeitung.ch/invest/scharia-bietet-schutz-gegen-krise>.
[175] *Erste islamische Bank erhält Lizenz in Deutschland* [online]. welt.de, c2015 [cit. 25.3.2015]. Dostupné z WWW: <http://www.welt.de/wirtschaft/article138673632/Erste-islamische-Bank-erhaelt-Lizenz-in-Deutschland.html>.

3.3. Globální status islámského finančního průmyslu

Islámské bankovnictví se za poslední léta vyznačuje stálým růstem,[176] a to zejména v oblasti Perského zálivu (nejvýznamnějšími státy jsou Bahrajn a emirát Dubaj), v jihovýchodní Asii (Malajsie) a některých západních zemích jako Lucembursko a Velká Británie. V současné době je tento typ produktů nabízen přibližně 350 IFI ve více než 75 zemích světa[177] a mnoho dalších zemí již upravuje své regulační rámce a připravuje legislativní podmínky pro islámské finanční služby. Za celosvětová centra pak bývají považovány Bahrajnské království, které také převzalo rozhodující úlohu při zakládání tohoto typu bank jinde ve světě, Dubaj, Kuala Lumpur a v Evropě pak Londýn. V dnešní době můžeme analyticky zhodnotit tři hlavní přístupy či modely: jeden napojený na země GCC (tzv. „arabský“) – materiálně založený na nezměrných ropných příjmech; nezávislou evolucí prošly islámské finance v Malajsii,[178] kde byly vnímány jako svébytná, inovativní a transformační cesta k modernizaci země (zejména pod více jak dvacetiletým vedením premiéra *Mahathira bin Mohamada*); a nakonec dnes progresivní model „islámského okna“ („Islamic window“), kdy jinak *konvenční* instituce poskytuje část služeb v souladu s islámským právem.[179]

Je přitom důležité mít na paměti, že islámský finanční průmysl obecně se vyznačuje značnou rozmanitostí, neboť ani dvě země nejsou zcela identické. Přes všechny harmonizační pokusy v posledních letech je tak nadále typickou charakteristikou islámských bank ohromná diverzita: jednak robustní vládou ovládané íránské banky, které díky západním sankcím mají pouze malé napojení na další země; jednak banky států GCC – samy o sobě velmi heterogenní skupina zahrnující jak vůbec první bankovní domy v podobě *Kuwait Finance House* a *Dubai Islamic Bank*, stejně jako novější *Abu Dhabi Islamic Bank* a saudskou *Al-Rajhi*, zaměřené více na vnitrostátní trh, a na druhé straně nadnárodní obry od počátku cílící na zahraniční

[176] International Monetary Fund. *The Effects of the Global Crisis on Islamic and Conventional Banks: A Comparative Study* [online]. IMF, c2010, s. 16-17, s. 33-34 [cit. 16.1.2015]. Dostupné z WWW: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2010/wp10201.pdf>.

[177] KÕVE, Anu. *Current and Savings Deposits in Conventional and Islamic Retail Banking in the EU* [online]. juridicainternational.eu, c2011 [cit. 18.6.2015]. Dostupné z WWW: < http://www.juridicainternational.eu/index.php?id=14831>.

[178] Nikoli všechny malajské praktiky jsou přijímány s ovacemi. V konzervativnějších arabských zemích je z hlediska islámského práva *baj ad-dajn* (obchodování s dluhem) nepřípustné. Na druhou stranu je malajský přístup inspirativní zejména v nabízení islámských produktů i značnému počtu nemuslimů.

[179] NETHERCOTT, Craig R; EISENBERG David M. *Islamic finance: law and practice*. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 11-12, s. 64. ISBN 978-0-19-956694-5.

trhy, a to zejména se sídlem v Bahrajnu, za Saudskou Arábii může být jmenována skupina *Al-Baraka*.[180]

Celosvětově rostoucí poptávka po islámských produktech je obtížně kvantifikovatelná, avšak nejnovější odhady z proběhlého *World Islamic Economic Forum* (WIEF) v Dubaji na konci roku 2014 předpokládají celosvětový obrat v této obchodní oblasti do roku 2018 až na 3,4 bilionů[181] USD.[182] Tento zájem je opřen o 57 muslimských států světa[183], přičemž je nutné si uvědomit, že 1/3 celkového počtu členů *ummy* (ta zahrnuje jednu a půl miliardy obyvatel planety, tedy každého pátého člověka[184]) tvoří ve zbytku států světa menšiny, jinými slovy každý třetí muslim je v zemi svého pobytu minoritou[185] (leč často velikostně významnou), což může rovněž představovat zajímavý tržní potenciál pro islámské banky a ostatně i společnosti s jiným předmětem podnikání, které usilují o „*halálizaci*" svých produktů za účelem získání nových klientů.[186]

Z tohoto trendu se v Evropě[187] daří těžit nejvíce Velké Británii (rovněž s několikamilionovou muslimskou komunitou), která již opakovaně dala najevo zájem stát se i v celosvětovém měřítku jedním z center islámských financí. S touto ambicí již přijala celou řadu legislativních opatření v oblasti daní a regulace kapitálového trhu. Na londýnské burze se dnes již běžně obchodují cenné papíry typu *sukúk* (sg. *sakk*)[188] a již více než 10 let nabízí na tamějším trhu kontinuálně své služby první ryze britská islámská banka (založena jako *Islamic Bank of Britain*), dnes vlastněná katarskou skupinou *Masraf Al Rayan*.[189] Právě v oblasti cenných papírů Spojené království dokazuje, že to myslí s islámským bankovnictvím naprosto vážně: stále se zlepšují regulatorní podmínky pro působení islámských bank a vláda

[180] NETHERCOTT, Craig R; EISENBERG David M. *Islamic finance: law and practice*. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 9. ISBN 978-0-19-956694-5.
[181] V anglickém jazyce se toto číslo nazývá „trillion" a „billion" naproti tomu v angličtině znamená naši miliardu.
[182] MATTHEW, Francis. *Dubai uses its position as a global hub to promote Islamic economy* [online]. Gulfnews.com, c2014 [cit. 17.1.2015]. Dostupné z WWW: <http://gulfnews.com/opinions/columnists/dubai-uses-its-position-as-a-global-hub-to-promote-islamic-economy-1.1405752>.
[183] Organization of the Islamic Conference. *Member States* [online]. OIC, c2014 [cit. 5.7.2014]. Dostupné z WWW: <http://www.oic-oci.org/oicv2/states/>.
[184] HALLAQ, Wael B. *An Introduction to Islamic Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, s. 1re. ISBN 978-0521678735.
[185] EHTESHAMI, Anoushiravan. Islam as a political force in international politics. In LAHOUD, Nelly et al. (ed.). *Islam in world politics*. 1. publ. New York: RoutledgeCurzon, 2005, s. 37-38. ISBN 0415362679.
[186] MAURER, Bill. Re-formatting the Economy: Islamic banking and finance in world politics. In LAHOUD, Nelly et al. (ed.). *Islam in world politics*. 1. publ. New York: RoutledgeCurzon, 2005, s. 62. ISBN 0415362679.
[187] V EU žije přibližně 15 milionů muslimů.
[188] NETHERCOTT, Craig R; EISENBERG David M. *Islamic finance: law and practice*. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 10. ISBN 978-0-19-956694-5.
[189] ATKIN, Joanne. *Masraf Al Rayan acquires Islamic Bank of Britain* [online]. Mortgagefinancegazette.com, c2014 [cit. 2.3.2015]. Dostupné z WWW: < http://www.mortgagefinancegazette.com/islamic-finance/masraf-al-rayan-acquires-islamic-bank-of-britain/>.

zamýšlí i zavedení verze studentské půjčky, která by byla „Sharia compliant“. Nadto v roce 2014 emitovala britská vláda *sukúky* za 200 milionů liber, přičemž zájem předčil více než desetinásobně tuto emisi.[190]

Sukúky jsou někdy označovány za „islámské dluhopisy“ a jejich smyslem je, že mohou být obchodovány za jakoukoli (tj. tržní) cenu. Oproti zapovězenému obchodu s dluhem (ar. *baj ad-dajn*) v klasické podobě dluhopisů, které nelze – protože reprezentují toliko peníze[191] – obchodovat jinak než za *nominále*[192], se totiž u nejčastějšího typu (*sukúk al-idžára*) jedná o vyjádření vlastnického podílu na hmotném majetku („tangible asset“) a zisk má právně nahlíženo podobu variabilního nájemného (podle úspěšnosti podkladového aktiva), čili není toliko reprezentantem úročeného dluhu. Dnes jsou *sukúky* vnímány jako kvalitní investiční instrument a jejich trh roste každý rok desetiprocentním tempem.[193]

3.4. Celková bilance: ideová alternativa a tržní konkurence

Již s vypuknutím finanční krize na přelomu let 2007 a 2008 měly islámské banky poměrně stabilní (leč naprosto minoritní postavení) na globálních finančních trzích. Zájem o tento způsob financí nebyl v té době na Západě ani tak motivován atraktivními a racionálními filozofickými postuláty odlišného způsobu bankovnictví, avšak spíše snahou získat podíl na rostoucích trzích islámského světa (zejména zemí GCC), což se změnilo právě kvůli dopadům globální recese a nepopiratelnému podílu fungování (některých) *konvenčních* bank na jejím vypuknutí. Začaly být proto podrobněji zkoumány principy fungování islámských bank, podpořené empiricky podloženými studiemi o jejich relativně lepším zvládnutí krize. Závěry směřovaly k fundamentálnímu poukazu na to, že jednoduše ne všechny *konvenční* praktiky by kdy mohly projít schvalovacím procesem jakéhokoli *šarí'a výboru*: sekuritizace rizikových hypotečních úvěrů se rovná zapovězenému obchodování s dluhem (*baj ad-dajn*), *konvenční* deriváty jako „options“, „futures“ nebo „swaps“ typu

[190] MATTHEW, Francis. *Dubai uses its position as a global hub to promote Islamic economy* [online]. Gulfnews.com, c2014 [cit. 17.1.2015]. Dostupné z WWW: <http://gulfnews.com/opinions/columnists/dubai-uses-its-position-as-a-global-hub-to-promote-islamic-economy-1.1405752>.

[191] Klasické islámské právo neabstrahuje od „hodnoty kovu“, In ROHE, Mathias. *Das islamische Recht: Geschichte und Gegenwart*. 2., durchgesehene Auflage, München: C. H. Beck, 2009, s. 112. ISBN 978-3-406-57955-4.

[192] Nemluvě o nepřípustném prvku úroku a předem garantované návratnosti bez rozložení rizika.

[193] MATTHEW, Francis. *Dubai uses its position as a global hub to promote Islamic economy* [online]. Gulfnews.com, c2014 [cit. 17.1.2015]. Dostupné z WWW: <http://gulfnews.com/opinions/columnists/dubai-uses-its-position-as-a-global-hub-to-promote-islamic-economy-1.1405752>.

„pojištění“ proti nesplacení dluhopisu („Credit default swap“, CDS) či prázdný prodej („short/naked selling“) zase v sobě jednoznačně nesou element nepřípustného *ghararu*.[194]

Nicméně je nutno přiznat, že navzdory veškerým oslavným úvahám přesunutí finanční krize do sektoru reálné ekonomiky nasvědčuje tomu, že ani „real-asset based“[195] systém a cenné papíry zajištěné aktivy („asset-backed securitites“), typické pro islámské finance, nezaručují naprostou imunitu a nejsou všelékem,[196] ačkoli si islámský bankovní sektor vedl v obecné rovině dle statistik Mezinárodního měnového fondu lépe (alespoň do momentu přenesení krize na reálnou ekonomiku),[197] za což dozajista vděčí systému svých hodnot a principů. Na každý pád však globální expanze a rostoucí klientela islámských finančních domů přináší dle mého soudu tři základní výhody: a) do prostoru poskytování finančních služeb je velmi razantně vnášen etický rozměr, který slouží jako ideová konkurence *konvenční* variantě; b) tržní konkurence *per se* přináší pozitiva tlakem na zlepšování služeb *konvenčního* průmyslu; c) v neposlední řadě jde o služby již konformní s náboženským přesvědčením více než 1,5 miliardy muslimů vázaných dodržovat pravidla svého náboženství, avšak jejichž destinatáři jsou v hojné míře i příslušníci jiných náboženství. V Malajsii je tak 40 % klientů islámských bank jiného vyznání a údajně prvním klientem pobočky *Islamic Bank of Britain* v Leicesteru byl právě nemuslim, kterého zaujaly etické a transparentní služby islámských bank.[198]

[194] NETHERCOTT, Craig R; EISENBERG David M. *Islamic finance: law and practice*. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 13. ISBN 978-0-19-956694-5.
[195] AYUB, Muhammad. *Understanding Islamic finance*. Hoboken, NJ: John Wiley, c2007, s. xxiii, s. 13, s. 73-4. ISBN 978-047-0030-691.
[196] NETHERCOTT, Craig R; EISENBERG David M. *Islamic finance: law and practice*. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 13. ISBN 978-0-19-956694-5.
[197] International Monetary Fund. *Islamic Banks: More Resilient to Crisis?* [online]. IMF, c2010 [cit. 30.3.2015]. Dostupné z WWW: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/survey/so/2010/res100410a.htm>.
[198] AYUB, Muhammad. *Understanding Islamic finance*. Hoboken, NJ: John Wiley, c2007, s. 16. ISBN 978-047-0030-691.

4. Zásady islámského bankovnictví

Islámské bankovnictví bývá někdy nahlíženo jako v zásadě „komplex zákazů“[199] a tomuto („prohibition-driven“) přístupu se nebráním. Velmi dlouho jsem uvažoval nad tím, zda lze ony zákazy alespoň elementárně roztřídit, avšak s tímto přístupem jsem se v odborné literatuře nesetkal: autoři obvykle nejprve pojednají o několika z jejich pohledu charakteristických rysech a principech a následně se vrhají na popis typových kontraktů (*al-'uqúd al-mu'ajjana*).[200] Velkou inspirací mi však byla jedna věta v dizertační práci dr. Hrdličkové: *„K tomu, aby tyto služby byly skutečně halál, tedy v souladu s islámským právem, je třeba, aby byla halál nejen jejich forma, tedy způsob jejich poskytování prostřednictvím produktů, popsaných v dalších kapitolách, ale též předmět islámských finančních vztahů.“*[201] Tato úvaha se mi zdá velmi správná, a přestože ji autorka sama dále nerozvádí, rozhodl jsem se ji dovést do konce. V dalších podkapitolách proto v návaznosti na svůj rozbor pojmu *m'uámalát* využiji onoho teoretického termínu (ani s ním ovšem dr. Hrdličková nijak nepracuje) pro vydělení toho, co reguluje *m'uámalát* v jeho *předmětu* (*'ajn*[202]), a toho, co jej limituje ve *způsobu* či *formě*. Jinými slovy, islámská banka může financovat stavební projekt (předmět), jehož cílem je továrna na automobily, avšak nesmí to provést *konvenční* podobou půjčky (*qard*) s úrokem (způsob). Naopak, např. sice na islámské bázi sdílení rizika a ztráty (forma) nelze financovat pivovar (předmět). Uplatní se totiž obecný princip *sadd ad-dará'i*: vše, co vede k zapovězenému, je rovněž samo zapovězeno.[203]

Povinnou součástí islámského bankovního systému (*an-nizám al-masrifí al-islámí*) jsou navíc dále *šarí'a výbory*, které nejenže zaručují kontrolu dodržování oněch islámských teoretických postulátů v běžném provozu banky, ale činí tento systém (*nizám*) natolik specifickým, že jejich samotnou existenci chápu jako jeden z principů, který při existenci islámské banky musí dojít svého naplnění, neboť jejich zřízení je mandatorní. Právní úprava se bude pravidelně lišit stát od státu, avšak společným vodítkem je, že se jedná o finálního

[199] KAMALI, Mohammad Hashim. *Shari'ah law: an introduction*. Oxford, England: Oneworld, 2008, s. 49. ISBN 978-185-1685-653.
[200] Např. NETHERCOTT, Craig R; EISENBERG David M. *Islamic finance: law and practice*. Oxford: Oxford University Press, 2012. ISBN 978-0-19-956694-5.
[201] HRDLIČKOVÁ, Ivana. *Právo Sharia, zejména islámské bankovnictví, ve vztazích s mezinárodním prvkem* [online]. Praha, 2012, s. 53 [cit. 1.6.2014]. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra obchodního práva. Vedoucí práce Monika Pauknerová. Dostupné z WWW: <http://ckis.cuni.cz/F/?func=direct&doc_number=001482041&local_base=CKS01&format=999>.
[202] ROHE, Mathias. *Das islamische Recht: Geschichte und Gegenwart*. 2., durchgesehene Auflage, München: C. H. Beck, 2009, s. 108. ISBN 978-3-406-57955-4.
[203] ROHE, Mathias. *Das islamische Recht: Geschichte und Gegenwart*. 2., durchgesehene Auflage, München: C. H. Beck, 2009, s. 70. ISBN 978-3-406-57955-4.

garanta respektování všech principů (*mabádí'*) jako celku a ustavení *šarí'a výboru* je rovněž funkčním pravidlem interního fungování banky. Právě on přezkoumává poskytované produkty a operace banky a měl by být funkční a kontrolní zárukou, že ta která banka provozuje aktivity, které jsou předmětem právní úpravy v rámci *m'uámalát*, z náboženského hlediska *halál* a v souladu s etickými principy (*mabádí' achláqía*).

4.1. Halál a harám: omezení v předmětu m'uámalát

V kontextu předmětného „komplexu zákazů" nás nejvíce zajímá, jaké jsou ony imperativy (příkazy, resp. v našem případě v záporu jako zákaz – což je typický způsob regulace ve všech starověkých a tradičních normových systémech, jak nám ostatně skvěle dokládá i *Mojžíšovo* Desatero, založené na negativních příkazech) ve financích. Zde se tedy jedná přímo o aplikaci principů (*mabádí'*) islámského práva v podobě určitých zákazů a omezení vymezujících povolené oblasti předmětu (*'ajn*) regulace *m'uámalát*. V podstatě je přitom můžeme chápat jako *res extra commercium*[204], ilegální objekt právního jednání neaprobovaný islámským právem. Pro jakoukoli islámskou finanční instituci je nepřípustné investovat či obchodovat s těmito typy zboží[205]:

- alkoholické nápoje (2:219);
- vepřové maso, šunka, slanina a příbuzné produkty (2:173; 5:3; 6:145; 16:115); u zakázaného masa se kladla otázka přípustnosti masa zvířat křížených mezi zvířetem *harám* a *halál* a studovala se až do fantastických kombinací[206];
- zdechliny a zvířata, která nebyla usmrcena v souladu s islámským právem (2:173; 5:3, 6:145; 16:115);
- produkty spojené s hazardem,[207] jako např. výherní automaty (2:219);
- cokoli spojené s pornografií či prostitucí[208] (24:30-1);
- rovněž zbraně a tabák a jiné návykové látky (podle některých *šarí'a výborů*).[209]

[204] ROHE, Mathias. *Das islamische Recht: Geschichte und Gegenwart*. 2., durchgesehene Auflage, München: C. H. Beck, 2009, s. 105. ISBN 978-3-406-57955-4.
[205] KETTELL, Brian. *Introduction to Islamic banking and finance*. Chichester: Wiley, 2011, s. 22. ISBN 978-111-9991-274.
[206] KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 4. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 126. ISBN 80-702-1821-5.
[207] ROHE, Mathias. *Das islamische Recht: Geschichte und Gegenwart*. 2., durchgesehene Auflage, München: C. H. Beck, 2009, s. 240. ISBN 978-3-406-57955-4.
[208] ROHE, Mathias. *Das islamische Recht: Geschichte und Gegenwart*. 2., durchgesehene Auflage, München: C. H. Beck, 2009, s. 240-241. ISBN 978-3-406-57955-4.
[209] MAURER, Bill. Re-formatting the Economy: Islamic banking and finance in world politics. In LAHOUD, Nelly et al. (ed.). *Islam in world politics*. 1. publ. New York: RoutledgeCurzon, 2005, s. 62. ISBN 0415362679.

Rozsáhlá právnická literatura, podle *madhabů* (škol *fiqhu*) značně roztříštěná v argumentacích a soudech, rozvádí podrobně, co vše je *harám* a *halál* (zakázané a dovolené), přičemž tyto zákazy muslimové v převážné většině dodnes svědomitě dodržují. K naprostému zákazu alkoholických nápojů dospěl *fiqh* až po určitém rozvažování:

2:219	Dotazují se tě na *víno* a na hru *majsir*. Rci: „V obou z nich je pro lidi hřích těžký i užitek, avšak jejich hřích je větší než užitek.“[210]

Koránský termín *chamr* (pl. *chumúr*), původně jen „víno“, nabyl v pozdějších doktrinálních rozpracováních obecného významu lihovin a učenci k témuž zákazu přiřadili také opium a narkotika na základě právní analogie (*qijás*), protože atributem všech je intoxikace organismu (což mimo jiné zabraňuje plnění náboženských povinností, viz 5:91).[211] Saúdští *wahabovci* soudí, že zákaz se týká i tabáku. Avšak i přes přísnou pohrůžku bylo víno v některých muslimských zemích běžně konzumováno (srovnatelné s praktikováním *ribá*). Dnes panuje přísná prohibice v Íránu a ve většině zemí Arabského poloostrova, jinde se nezřídka povoluje podávat alkohol jen v mezinárodních hotelích cizincům.[212]

4.2. Dílčí principy: regulace ve způsobu m'uámalát

Nadto, že všeobecně zapovídá islámské právo (*al-qánún al-islámí*) výrobu či obchod se zakázanými produkty obecně, je zvláště zákaz *ribá* ve všech transakcích nejvíce charakterizujícím prvkem a *raison d'être* islámské banky, fundamentálně jej odlišujícím od *konvenčních* protějšků. Nicméně mezi elementární zásady („absolutizované zákazy“) partikulárního charakteru regulace ve způsobu *m'uámalát*, tj. toho, jak se mezi sebou mají lidé chovat v souladu s islámským právem, se neřadí jen známý zákaz *ribá*, ale dále i neuváženého rizika (*gharar*) a zákaz aleatornosti a spekulativních transakcí (*majsir*), přičemž nejvyšším cílem (a hodnotou) je spravedlnost (*'adála*),[213] všeobecné blaho všech lidí ve společnosti a férovost v obchodních záležitostech, což se projevuje v principu sdílení zisku a rizika ztráty. Ten je jednak postulátem podporujícím aktivní zapojení všech do hospodářského života za férových podmínek a zároveň preferovaným řešením zapovězení *ribá*. V islámu se takto

[210] *Korán*. Překlad HRBEK, Ivan. Vyd. celkem 7., v tomto překladu 3. Praha: Academia, 2000, s. 469. ISBN 80-200-0246-4.
[211] HALLAQ, Wael B. *An Introduction to Islamic Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, s. 23-24. ISBN 978-0521678735.
[212] KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 4. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 136. ISBN 80-702-1821-5.
[213] AMANAT, Abbas; GRIFFEL, Frank. *Shari'a: Islamic Law in the Contemporary Context*. Stanford: Stanford University Press, 2007, s. 28. ISBN 978-0-8047-5639-6.

jeví ve svých „připomenutích“ (verších, *ájátech*) *Korán*[214] a už jsme viděli a dále si ukážeme, že řada *súr* (kapitol *Koránu*) má mravní dosahy zcela programově a bezprostředně:

57:25	A vyslali jsme již posly s důkazy jasnými a seslali jsme s nimi Písmo a váhu, aby lidé jednali poctivě.[215]

Významnou myšlenkou, která se prolíná všemi dílčími principy, je nepřípustnost vytváření peněz jen z existence samotných peněz. Islám je chápe toliko jako prostředek směny a denominátor hodnoty jiných věcí, nemají však žádnou hodnotu samy o sobě (proto je islámské banky používají pouze jako *nástroj* pro reálné obchodování: nabytí věcí k prodeji, pronájmu apod.). Právě z toho důvodu je nemyslitelné generování prostředků úrokovou sazbou, a to ať už na účtu v bance, nebo na základě jejich půjčení třetí osobě. Do centra islámských financí se tak namísto samotných peněz dostává lidská iniciativa a píle spojená s rizikem vloženým do sdílené investice, která je financována. *'Ulamá'* (islámští učenci) tak raději na peněžní prostředky nahlíží spíš jako na „potenciální kapitál“, určitou formu „energie“[216]. Peníze se jím stávají, až když jsou skutečně investovány.[217] Islám tedy povzbuzuje investování a na druhé straně odrazuje od držení prostředků v nečinnosti, a to tím, že jejich odložením není generován úrok, nemají různou hodnotu v čase (což ovšem v realitě prolamuje např. inflace). V nazírání islámu ani čas nemá hodnotu a jednou uplynut nemůže být nahrazen,[218] ostatně takovou pravomoc nemá ani jinak všemocný Bůh: co se stalo, nemůže se již odestát.

4.2.1. Ribá: zákaz úroku

Tento princip se patrně řadí k těm nejvýznačnějším a všeobecně nejznámějším, jež odlišují islámské bankovnictví od *konvenčního* protějšku. Arabské slovo *ribá* se překládá jako „úrok“[219], „navýšení“[220], „lichva“[221], „přídavek“ (ve smyslu jakékoli výhody)[222] či také

[214] CROFTER, Warren. *Velká kniha islámu*. 1. vyd. Překlad Otakar Chaloupka. Praha: BVD, c2006, s. 178. ISBN 80-903-7540-5.
[215] *Korán*. Překlad HRBEK, Ivan. Vyd. celkem 7., v tomto překladu 3. Praha: Academia, 2000, s. 520. ISBN 80-200-0246-4.
[216] SEDLÁČEK, Tomáš. *Ekonomie dobra a zla: po stopách lidského tázání od Gilgameše po finanční krizi*. 2. vyd. Praha: 65. pole, 2012, s. 99. ISBN 978-80-87506-10-3.
[217] KETTELL, Brian. *Introduction to Islamic banking and finance*. Chichester: Wiley, 2011, s. 34. ISBN 978-111-9991-274.
[218] AYUB, Muhammad. *Understanding Islamic finance*. Hoboken, NJ: John Wiley, c2007, s. 90. ISBN 978-047-0030-691.
[219] Český překlad Koránu I. Hrbka *ribá* desetkrát reflektuje jako „lichvu“, resp. jednou jako „lichvářský úrok“ a jednou jako „úrok“ u Boha. Viz *Korán*. Překlad HRBEK, Ivan. Vyd. celkem 7., v tomto překladu 3. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0246-4. A dále vyhledávací mechanismy In *Text Koránu* (v překladu I. Hrbka) [online]. [cit. 30.3.2015]. Dostupné z WWW: <http://cs.knowquran.org/koran/>.
[220] MAURER, Bill. Re-formatting the Economy: Islamic banking and finance in world politics. In LAHOUD, Nelly et al. (ed.). *Islam in world politics*. 1. publ. New York: RoutledgeCurzon, 2005, s. 54. ISBN 0415362679.

„přírůstek“[223] a „nárůst“[224]. Vztahuje na jakýkoli způsob úročení,[225] tedy nikoli jen například na přemrštěné nebo neférové úroky (lichvu), ačkoli se dříve vedla debata, zda je pojem *ribá* nutno vykládat jako „úrok“, nebo (jen) „lichvu“. V případě *ribá* se ale brzy všechny islámské právní školy *fiqhu* jednohlasně shodly (*idžmá'*) na tom, že se jedná o jakýkoli úrok, neboť jeho zákaz srozumitelně a jednoznačně vyplývá z *Koránu* i *sunny*.[226] Vyložením *ribá* (nejen) jako „úroku“ je sledováno původní pojetí založené na tom, že je pro věřitele jakýkoli benefit z úvěru (*qard*) automaticky *ribá*, a proto je zakázán:

„Od Anase bin Málika. Prorok řekl: ‚Pokud někomu poskytnete půjčku a dlužník vám nabídne pokrm, nesmíte jej přijmout; když vám nabídne svezení na zvířeti, nesmíte se nechat svézt.'“[227]

Jakékoli navýšení (nominální nebo reálné) k půjčce (resp. obecně *per se* k prvotně založenému dluhu,[228] vzniklému i jiným typem *obligationum ex contractu*, např. kupní smlouvou), rovná se *ribá*. Islámské právo dovoluje toliko jeden typ půjčky, a to bezúročnou *qard al-hasan*, zejména na dobročinné účely. Tím se z okruhu zájmu vylučují standardní úvěry či nakupování dluhopisů,[229] nemluvě o skutečnosti, že obchodování pouze s dluhem (*baj ad-dajn*, tj. za tržní a nikoli nominální hodnotu) je v islámském právu rovněž nepřípustné.[230] U transakcí, které mají jinou právní povahu (nejsou typicky založeny na úvěrové smlouvě, ale např. na sérii kupních smluv, pronájmu apod.[231]), avšak s materiálně

---

[221] BAHBOUH, Charif. *Česko-arabský slovník*. Brandýs nad Labem: Dar Ibn Rushd, 2011, s. 185. ISBN 978-808-6149-714.
[222] NETHERCOTT, Craig R; EISENBERG David M. *Islamic finance: law and practice*. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 44. ISBN 978-0-19-956694-5.
[223] AYUB, Muhammad. *Understanding Islamic finance*. Hoboken, NJ: John Wiley, c2007, s. 53. ISBN 978-047-0030-691.
[224] *Consider a simple loan example* ("…") [online]. dharumamajalla.com, c2008 [cit. 6.5.2014]. Dostupné z WWW: <http://www.dharumamajalla.com/downloads/2008/january/Janunary-2008-031.pdf>.
[225] TAUER, Felix. *Svět islámu: dějiny a kultura*. 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 39. ISBN 8070218282.
[226] NIZAM, Ismail. *Why interest is prohibited riba? An economic perspective* [online]. dharumamajalla.com, c2008 [cit. 6.5.2014]. Dostupné z WWW: <http://www.dharumamajalla.com/downloads/2008/january/Janunary-2008-031.pdf>.
[227] AYUB, Muhammad. *Understanding Islamic finance*. Hoboken, NJ: John Wiley, c2007, s. 46. ISBN 978-047-0030-691.
[228] AYUB, Muhammad. *Understanding Islamic finance*. Hoboken, NJ: John Wiley, c2007, s. 49-50, s. 75. ISBN 978-047-0030-691.
[229] SAEED, Abdullah. *Islamic banking and interest: a study of the prohibition of riba and its contemporary interpretation*. 2nd ed., Boston: Brill, 1996, s. 1-2. ISBN 90-041-0565-4.
[230] Malajská centrální banka, jejíž závěry jsou závazné pro komerční banky, však *baj ad-dajn* připouští.
[231] NETHERCOTT, Craig R; EISENBERG David M. *Islamic finance: law and practice*. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 4. ISBN 978-0-19-956694-5.

obdobným ekonomickým efektem,[232] je v souladu s islámským právem přítomen *dará'ib* – „poplatek“, „provize“ či „zisk“.[233]

Ribá představuje zakázaný a nezasloužený prospěch a snahou muslimů je se mu zcela vyhnout, ačkoli v podstatě většina moderních bankovních institutů je na něm založena. Prorok *Muhammad* sám dokonce podle jednoho *hadíthu* předpověděl příchod doby, kdy rozšíření *ribá* bude natolik zdrcující, že bude pro muslimy v podstatě nemožné se mu vyhnout. Jak poznamenávají někteří ekonomové[234], v dnešní vysoce monetizované společnosti je klíčovou charakteristikou závislost na dluzích a úroku (určujícím „cenu peněz“), který se stal ústředním bodem moderního ekonomického života a právního řádu[235]. Extrémním případem byl požadavek jedné egyptské teroristické organizace v roce 1994 na klienty tamních bank, aby zrušili své úrokované účty.[236] K porozumění, co vede muslimy k tak vypjatému odmítání *ribá*, je nutné jít hlouběji do pramenů islámského práva.

Podle *fiqh* přitom lze rozlišovat celkem dva druhy *ribá*, a to *ribá al-fadl* a *ribá an-nasí'a*. U prvního zmíněno pojmu, odvozeného z arabského *fadl* („přízeň“[237], základem je sloveso *fadala* – něčemu „dávat přednost“, tedy projevovat vůči tomu/němu přízeň) a zvaného též *ribá sunnské*, protože odvození vyvěrá ze *sunny*, se přitom výborně projevuje právě etický rozměr islámu a jeho snaha napravovat nespravedlnosti a neférovost (*zulm*). Z *hadíthů* tak vyplývá, že jde o směnné obchody, při kterých neoprávněně vzniká nerovnost (nárůst, *ribá*) co do kvality nebo kvantity směňovaného zboží, což bylo zejména v předislámské době (*al-džáhilía*) zcela běžné (např. zapůjčení obilí a jeho vrácení ve větším množství), srov.:

„Zaid bin Aslám vypověděl, že ribá v pohanských dobách bylo tohoto druhu: Pokud dlužníku uplynula stanovená doba, zeptal se ho věřitel: ‚Zaplatíš teď, nebo později?' Jestliže nezaplatil ihned, navýšil věřitel půjčku a prodloužil dobu ke splacení.“[238]

V dalším *hadíthu* došlo k rozšíření i na nepeněžní statky:

---

[232] ROHE, Mathias. *Das islamische Recht: Geschichte und Gegenwart*. 2., durchgesehene Auflage, München: C. H. Beck, 2009, s. 238. ISBN 978-3-406-57955-4.
[233] SAEED, Abdullah. *Islamic banking and interest: a study of the prohibition of riba and its contemporary interpretation*. 2nd ed., Boston: Brill, 1996, s. 1-2. ISBN 90-041-0565-4.
[234] SEDLÁČEK, Tomáš. *Ekonomie dobra a zla: po stopách lidského tázání od Gilgameše po finanční krizi*. 2. vyd. Praha: 65. pole, 2012, s. 99. ISBN 978-80-87506-10-3.
[235] V české právní úpravě srov. § 513, § 1802 a násl. a řadu dalších ustanovení NOZ; § 1-2 nařízení vlády č. 351/2013 Sb., kterým se určuje výše úroků z prodlení a nákladů spojených s uplatněním pohledávky, v platném znění; § 15 DluhZ; § 157 DŘ; § 8 zákona č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru, v platném znění.
[236] ROHE, Mathias. *Das islamische Recht: Geschichte und Gegenwart*. 2., durchgesehene Auflage, München: C. H. Beck, 2009, s. 236. ISBN 978-3-406-57955-4.
[237] BAHBOUH, Charif. *Česko-arabský slovník*. Brandýs nad Labem: Dar Ibn Rushd, 2011, s. 357. ISBN 978-808-6149-714.
[238] AYUB, Muhammad. *Understanding Islamic finance*. Hoboken, NJ: John Wiley, c2007, s. 46. ISBN 978-047-0030-691.

„Abú sa'id al-Chudrí si pamatoval posla Božího, jak řekl: ‚Zlato bude splaceno zlatem, stříbro stříbrem, pšenice za pšenici, ječmen za ječmen, datle za datle, sůl za sůl a podobné za podobné, z ruky do ruky [*jadan bi-jad*]*. Ten, kdo dal více nebo o více žádal, dopustil se ribá. Oba jsou vinni stejně.'"*[239]

Doktrinálně posléze *'ulamá'* dospěli k analogickému rozšíření (*qijás*) a výkladu, že aplikace tohoto zákazu se rozhodně nevztahuje pouze na šest zmíněných komodit, ale jakákoli dohoda o neekvivalentní směně měřitelného či vážitelného zboží je nespravedlivá, protože jedna strana získává neoprávněný prospěch.[240] Pokud jsou však směňovány různé komodity (datle za zlato), lze je prodávat a nakupovat jakýmkoli poměrem, pokud je zachován požadavek *jadan bi-jad*.[241] V dalším *hadíthu* se ještě vypráví:

„Abú sa'id al-Chudrí zaznamenal následující. Bilál přinesl dobré datle. Posel Boží se ho dotázal: Kde jsi je koupil? Bilál odpověděl: ‚Měl jsem datle horší ve dvou sasech, které jsem vyměnil za jeden sas lepších datlí jako jídlo pro posla Božího.' Na což posel Boží řekl: ‚Cože! To je ve skutečnosti ribá, nečiň tak proto. Ale pokud si přeješ koupit dobré datle, prodej horší datle a zvlášť potom kup datle lepší.'"[242]

Další dochovaný *hadíth* tuto tezi podporuje na základě srovnání zralých a nezralých datlí.[243] Při druhé variantě – *ribá an-nasí'a* – se přitom jedná o navýšení, které se generuje ze směny peněz[244] a představuje odměnu za časovou prodlevu mezi momentem jejich poskytnutí a splacením, což je typický prvek *konvenčních* bankovních vztahů. Tento typ *ribá* (někdy zvaný jako *koránské*, základ má totiž v samotném *Koránu*) je důležitější (mluví-li se o *ribá*, má se na mysli obvykle právě *ribá an-nasí'a*) a je obsaženo v *Koránu* i *hadíthech* (viz výše uvedené svědectví o praktikách období *džahílie*), přičemž pojem *ribá an-nasí'a* je odvozen od arabského slovesa *nasá'a*, znamenajícího „něco odložit" či „posečkat".[245]

---

[239] *Consider a simple loan example* ("…") [online]. dharumamajalla.com, c2008 [cit. 6.5.2014]. Dostupné z WWW: <http://www.dharumamajalla.com/downloads/2008/january/Janunary-2008-031.pdf>.
[240] KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 4. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 136. ISBN 80-702-1821-5.
[241] NETHERCOTT, Craig R; EISENBERG David M. *Islamic finance: law and practice*. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 43. ISBN 978-0-19-956694-5. Rozdílný názor však In AYUB, Muhammad, s. 52.
[242] *Consider a simple loan example* ("…") [online]. dharumamajalla.com, c2008 [cit. 6.5.2014]. Dostupné z WWW: <http://www.dharumamajalla.com/downloads/2008/january/Janunary-2008-031.pdf>.
[243] HALLAQ, Wael B. *An Introduction to Islamic Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, s. 23. ISBN 978-0521678735.
[244] ROHE, Mathias. *Das islamische Recht: Geschichte und Gegenwart*. 2., durchgesehene Auflage, München: C. H. Beck, 2009, s. 112. ISBN 978-3-406-57955-4.
[245] *Consider a simple loan example* ("…") [online]. dharumamajalla.com, c2008 [cit. 6.5.2014]. Dostupné z WWW: <http://www.dharumamajalla.com/downloads/2008/january/Janunary-2008-031.pdf>.

„Džabír vyprávěl, že posel Boží proklel ty, kdo přijímají ribá, toho, kdo jej platí, toho, kdo jej zaznamenává, a oba svědky a řekl: ‚Všichni jsou vinni stejně.'“[246]

V *Koránu* je *ribá* zmíněno celkem jedenáctkrát ve čtyřech různých *súrách*, nejdůležitější podklad představují súra Kráva:[247]

2:275	Ti, kdož pohlcují zisk z *ribá*, vstanou z mrtvých jako ten, koho satan potřísnil svým dotekem. A to proto, že říkali: "Vždyť prodávání [*al-baj'a*] je podobné *ribá*!" Bůh však dovolil prodávání [*al-baj'a*] a zakázal *ribá*. Tomu, komu dostalo se varování od Pána jeho a který přestal s *ribá*, bude zachováno to, čeho předtím nabyl, a rozhodnutí o něm bude patřit Bohu. Ti však, kdož vrátí se k *ribá*, ti se stanou ohně obyvateli a budou v něm nesmrtelní.
2:276	Bůh zničí *ribá*, avšak zúročí almužny. Bůh nemiluje žádného nevěřícího hříšného.
2:277	Ti, kdož uvěřili, zbožné skutky konali, modlitbu dodržovali a almužnu dávali, dostanou odměnu od Pána svého a nemusí mít strach a nebudou zarmouceni.
2:278	Vy, kteří věříte, bojte se Boha a zanechte poslední zbytky *ribá*, jste-li věřícími!
2:279	Jestliže tak neučiníte, připravte se na válku od Boha a posla Jeho. Jestliže však se kajícně obrátíte, pak vám zůstane váš kapitál – a nebudete tím škodit a nebudete tím poškozeni.

dále jedna pasáž v *súře* Rod Imránův:

3:130	Vy, kteří věříte! Neživte se *ribá* rozmnožujíce dvakrát zisk, nýbrž bojte se Boha, snad budete blažení.[248]

rovněž jeden verš *súry* Ženy:

4:161	I za to, že brali *ribá*, ačkoli jim to bylo zakázáno, a za to, že pohlcovali majetky jiných lidí podvodně. A připravili jsme pro ty, kdož mezi nimi nevěří, trest bolestný.[249]

a jeden verš *súry* Byzantinci:

30:39	To, co jako *ribá* berete, aby to přineslo rozmnožení vzaté z majetku jiných, to nepřinese u Boha *úrok* žádný. Však to, co jako almužnu dáváte, toužíce po tváři Boží – tak činí ti, jimž odměna bude zdvojnásobena.[250]

Z výše citovaných právních pramenů tedy vyplývá, že jakákoli transakce, jejímž znakem je *ribá*, implikuje pro muslimy *harám* a musí se jí bezpodmínečně vyvarovat. *Korán*

[246] *Consider a simple loan example* ("…") [online]. dharumamajalla.com, c2008 [cit. 6.5.2014]. Dostupné z WWW: <http://www.dharumamajalla.com/downloads/2008/january/Janunary-2008-031.pdf>.
[247] Citace všech následujících veršů In *Korán*. Překlad HRBEK, Ivan. Vyd. celkem 7., v tomto překladu 3. Praha: Academia, 2000, s. 478. ISBN 80-200-0246-4.
[248] *Korán*. Překlad HRBEK, Ivan. Vyd. celkem 7., v tomto překladu 3. Praha: Academia, 2000, s. 508. ISBN 80-200-0246-4.
[249] *Korán*. Překlad HRBEK, Ivan. Vyd. celkem 7., v tomto překladu 3. Praha: Academia, 2000, s. 540. ISBN 80-200-0246-4.
[250] *Korán*. Překlad HRBEK, Ivan. Vyd. celkem 7., v tomto překladu 3. Praha: Academia, 2000, s. 305. ISBN 80-200-0246-4.

stanoví, že Bůh věřícím nařídil, aby do posledního opustili od vykonávání *ribá*, bez ohledu na to, v jakém rozsahu či výši. Ve verši 2:279 Bůh explicitně vyhlásil *ribá* válku (*„f'adanů bi-harb min alláhi wa rasúlláhi"*[251]), což skutečně i v dikci *Koránu* představuje velmi tvrdé odsouzení a je jen dalším dokladem, jak obrovský prohřešek představuje v islámu *konvenční* úrok. Sám *Muhammad* se podle dochovaného *hadíthu* vyjádřil takto:

„Hovořil o snu [jeden ze *sahába*]*, ve kterém se Prorokovi zdálo o krvavé řece, ve které stál člověk… Proroku bylo sděleno, že lidé v krvavé řece jsou ti, kdo vykonávají ribá,"*[252]

V islámu tedy není sporu o jasném zapovězení *ribá* a jeho nepřípustnosti v islámském finančním systému (*an-nizám al-málí al-islámí*), jak bylo stanoveno přímo nejvyšší autoritou v *Koránu*. Co je však překvapující, nikde není výslovné stopy po jakémkoli zdůvodnění toho, co mohlo Boha (velmi hypoteticky) vést k takovému odsouzení z čistě argumentačního a nenáboženského úhlu pohledu. Někteří *'ulamá'* a západní autoři se pokouší daný zákaz v relacích morálky a spravedlnosti (*'adl*) na základě teleologického výkladu pramenů obhájit tak, že: *ribá* je jednak nespravedlivé (tedy *zulm*, především s ohledem na neférové rozvržení rizika, viz další podkapitola), dále narušuje společenské vztahy (je jedním ze zel, které si lidé vzájemně činí a jež ničí společnosti, což vyplývá ze systematického výkladu veršů 37-41 *súry* Byzantinci), vede k přivlastňování si majetku jiných lidí (výslovně v 4:161; výraz „pohlcovat cizí majetek" je uveden dále ještě v *ájátech* 9:34 a 4:29, kde je v posledním verši srovnán s vraždou, což *ribá* staví mezi nejtěžší zločiny), má negativní národohospodářské dopady[253] (výše uvedený verš 2:276 *ribá* popisuje jako předmět destrukce) a snižuje lidskou důstojnost (30:39 stanoví *ribá* jako protiklad dobročinnosti – *az-zaká*, jedné z největších muslimských ctností a povinností, znamenající tak přímý opak hříšného *ribá*;[254] dále přitom peníze mohou být půjčeny i na obstarání základních lidských potřeb – v tom případě *ribá* naopak klade jen další sociální překážku,[255] ztěžuje a prodražuje životy lidí).[256]

---

[251] ابو غدة، عبد الستار. بحوث في المعاملات والاساليب المصرفية الاسلامية. بيت التمويل الكويت، 1993م، ص. 189.
(ABU GHUDDAH, ʻAbd al-Sattār. *Buḥūth fī al-muʻāmalāt wa-al-asālīb al-maṣrifīyah al-Islāmīyah*. Kuwait Finance House, 1993, s. 189.)

[252] KETTELL, Brian. *Introduction to Islamic banking and finance*. Chichester: Wiley, 2011, s. 38. ISBN 978-111-9991-274.

[253] AYUB, Muhammad. *Understanding Islamic finance*. Hoboken, NJ: John Wiley, c2007, s. 54-56. ISBN 978-047-0030-691.

[254] MAURER, Bill. Re-formatting the Economy: Islamic banking and finance in world politics. In LAHOUD, Nelly et al. (ed.). *Islam in world politics*. 1. publ. New York: RoutledgeCurzon, 2005, s. 55. ISBN 0415362679.

[255] SEDLÁČEK, Tomáš. *Ekonomie dobra a zla: po stopách lidského tázání od Gilgameše po finanční krizi*. 2. vyd. Praha: 65. pole, 2012, s. 98. ISBN 978-80-87506-10-3.

[256] KETTELL, Brian. *Introduction to Islamic banking and finance*. Chichester: Wiley, 2011, s. 39-42. ISBN 978-111-9991-274.

4.2.2. Gharar: zákaz neuváženého rizika

Gharar lze z arabského jazyka přeložit jako „nejistotu“[257], „risk“[258], ale i „spekulaci“[259] a jedná se opět o jeden ze zapovězených prvků (*arkán*) islámských financí, přičemž jeho terminologická neukotvenost vyvěrá z toho, že je spíše sběrným konceptem dovozeným *fiqhem* (pojmově v *Koránu* obsažen není oproti *majsiru*). Tato zásada má za cíl zejména chránit slabší kladením důrazu na to, aby si všichni zúčastnění byli plně vědomi hodnot, které přináší,[260] čímž se plně projevuje nábožensko-etický apel, který na věřící vztahoval již původně judaismus a křesťanství (viz novozákonní *Lukáš* 6:35 v návaznosti na příkaz lásky k bližním).[261]

Ačkoli každá transakce je v islámském nazírání ze své podstaty vždy riziková a s předem nezaručeným ziskem, ne každý risk musí být ospravedlnitelný. Ten, který je přehnaný („excessive“) či odvratitelný („avoidable“) jím není.[262] Povinností muslimů obecně je snažit se riziko minimalizovat. Filozofie islámských financí (a úhelný kámen islámského pojišťovnictví) je založena na *hadíthu*, podle kterého *Muhammad* šel pouští a spatřil jednoho pouštního Araba (nomád či beduín, ar. *badawí*[263]), jak nepřivázal svého velblouda a věnoval se jiným věcem. Prorok se jej dotázal, proč ho nepřivázal, načež mu beduín odpověděl: *„Důvěřuji Bohu.“* Z mého pohledu naprosto geniální replika, která je i myšlenkovým podkladem pro pojišťovací produkt *takáful* (právně-technicky se pojištěnci dostávají do podoby institutu *mudáraba*[264]) a generální obligaci minimalizovat riziko, byla následovná:

„Nejprve přivaž velblouda a pak důvěřuj Bohu!“[265]

Extenzivní výklad vztáhl zákaz i na případy takového risku, kdy protiplnění ještě materiálně neexistuje (*'adam*) nebo s ním není fyzicky reálně disponováno (jako například nákup obilí či plodů ještě před sklizní nebo ryb, které ještě nebyly chyceny), a to na základě

[257] AYUB, Muhammad. *Understanding Islamic finance*. Hoboken, NJ: John Wiley, c2007, s. 43, s. 57-59. ISBN 978-047-0030-691.
[258] NETHERCOTT, Craig R; EISENBERG David M. *Islamic finance: law and practice*. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 45. ISBN 978-0-19-956694-5.
[259] ROHE, Mathias. *Das islamische Recht: Geschichte und Gegenwart*. 2., durchgesehene Auflage, München: C. H. Beck, 2009, s. 114. ISBN 978-3-406-57955-4.
[260] KETTELL, Brian. *Introduction to Islamic banking and finance*. Chichester: Wiley, 2011, s. 35. ISBN 978-111-9991-274.
[261] ROHE, Mathias. *Das islamische Recht: Geschichte und Gegenwart*. 2., durchgesehene Auflage, München: C. H. Beck, 2009, s. 113. ISBN 978-3-406-57955-4.
[262] NETHERCOTT, Craig R; EISENBERG David M. *Islamic finance: law and practice*. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 4. ISBN 978-0-19-956694-5.
[263] TAUER, Felix. *Svět islámu: dějiny a kultura*. 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 16. ISBN 8070218282.
[264] ROHE, Mathias. *Das islamische Recht: Geschichte und Gegenwart*. 2., durchgesehene Auflage, München: C. H. Beck, 2009, s. 236. ISBN 978-3-406-57955-4.
[265] KETTELL, Brian. *Introduction to Islamic banking and finance*. Chichester: Wiley, 2011, s. 127, s. 129. ISBN 978-111-9991-274.

principu *sadd ad-dará'i*. Do jisté míry takový prudentní přístup může sloužit jako prevence sporů (a ztráty majetku; v koránském chápání *ajátu* 4:161 jako „podvodné pohlcování majetku jiných lidí"), protože směřuje k potlačení nejasností (v podobě islámských *essentialia negotii*) ohledně směny hodnot a právní odpovědnosti subjektů. V jednom *hadíthu* se vypráví:

„Posel Boží řekl: ‚(...) a neprodávejte zlato či stříbro, které nemáte v době směny, za zlato či stříbro, které máte u sebe!'"[266]

Zde tedy shledáváme návaznost na požadavek z již výše uvedeného *hadíthu* („z ruky do ruky", *jadan bi-jad*) – jiný prodej než se simultánní směnou hodnot totiž navyšuje *nejistotu* jedné strany, a je tedy nepřípustný (*baj al-gharar*).[267] V poměrech islámského finančního trhu je tak (až na výjimky jako *salam* a *istisna'*, ve kterých je *gharar* potlačen) např. vyloučeno obchodování s „futures" a „forwards", stejně jako dalšími komplexními investičními nástroji a finančními deriváty svou povahou neodpovídajícími výše zmíněnému kritériu[268] (nemluvě o těch, které spočívají pouze ve vzájemné úhradě rozdílu úrokových sazeb typu „FRA"[269]). Problém ovšem tkví v tom, že rozsah oné nejistoty způsobující, že daná transakce spadá do oblasti *harám* (zakázané), nebyl islámskou jurisprudencí precizněji definován. Obecně však platí, že plnění musí být dostatečně určité a uskutečnitelné, nicméně se v doktríně pochopitelně vyvinula značná kazuistika,[270] někteří autoři pak dále rozlišují mezi *džahála* (neznalost pouze některých prvků), *gharar jasír* (běžný, který je nevyhnutelný) a *gharar fáhiš* (vyšší míra nejistoty).[271] Obdobný klasifikační přístup se objevuje i v moderních standardizačních dokumentech typu doporučení *Shari'ah Standard No (31): Control on Gharar in Financial Transactions* vydaného AAOIFI se sídlem v Bahrajnu.[272]

4.2.3. Majsir: zákaz aleatornosti a spekulativních transakcí

V *medínském* období své působnosti byla Prorokem tlumočena ještě některá nařízení rázu spíše policejního a hygienického, jako zákaz krádeže, pojídání krve, nečistých (*nadžas*)

[266] NETHERCOTT, Craig R; EISENBERG David M. *Islamic finance: law and practice*. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 24. ISBN 978-0-19-956694-5.
[267] Z tohoto důvodu nebyla všemi teoretiky vždy s nadšením přijímána *murábaha*, která prolamuje učení o neměnnosti hodnoty peněz v čase. Rozdílný názor však In AYUB, Muhammad, s. 52, s. 89.
[268] ROHE, Mathias. *Das islamische Recht: Geschichte und Gegenwart*. 2., durchgesehene Auflage, München: C. H. Beck, 2009, s. 236. ISBN 978-3-406-57955-4.
[269] BAKEŠ, Milan; KARFÍKOVÁ Marie; KOTÁB Petr; MARKOVÁ Hana a kol. *Finanční právo*. 6., upr. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 429. ISBN 978-80-7400-440-7.
[270] ROHE, Mathias. *Das islamische Recht: Geschichte und Gegenwart*. 2., durchgesehene Auflage, München: C. H. Beck, 2009, s. 113-114. ISBN 978-3-406-57955-4.
[271] HALLAQ, Wael B. *Sharī'a: theory, practice, transformations*. New York: Cambridge University Press, s. 244. ISBN 05-216-7874-9.
[272] NETHERCOTT, Craig R; EISENBERG David M. *Islamic finance: law and practice*. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 47. ISBN 978-0-19-956694-5.

zvířat a zdechlin, pití vína a zejména hraní *majsiru*, jakéhosi arabského druhu loterie z období *džáhilíe*.[273] Tento koránský zákaz staroarabské losovací hry je patrný na dvou místech:

2:219	Dotazují se tě na víno a na hru *majsir*. Rci: „V obou z nich je pro lidi hřích těžký i užitek, avšak jejich hřích je větší než užitek.“[274]
5:91	Satan chce mezi vámi podnítit pomocí vína a hry *majsiru* nepřátelství a nenávist a odvést vás od vzývání Boha a od modlitby. Přestanete s tím tedy?[275]

Tradice a právní učenci rozšířili tento zákaz na jakoukoliv hazardní hru (*qimár*) a dále na vůbec všechny sázky (*chatár*)[276] a spekulační dohody s absolutně nejistým výsledkem (souhrnně *majsir*). Tato právní doktrína dokonce rovněž jako u výše zmíněného *ghararu* bránila v muslimských zemích plnému rozvoji pojišťovnictví,[277] protože koliduje i s takovým plněním, které je podmíněno v podstatě jen náhodou či obdobným neurčitelným prvkem nebo okolností,[278] na jejímž základě dochází zcela nepředvídatelně k protiplnění vyššímu, anebo zcela žádnému:

„Abú Hurajra potvrdil, že Posel Boží zakázal jakékoli plnění stanovené hodem kamenů nebo které zahrnuje nejistotu.“[279]

Samotný pojem je odvozen od arabského slovesa *jasira* (být snadným[280]) a v zásadě se tedy týká možnosti lehkého nabytí bohatství (či něčeho hodnotného), a to pravidelně na úkor ostatních lidí (v obdobném postavení) bez vynaložení ekvivalentního úsilí, a na druhé straně vysoké pravděpodobnosti ztráty již vložených hodnot.[281] Jako typický příklad nám mohou posloužit moderní (státem aprobované a legální) loterie a jiné podobné hry (tomboly, výherní hrací přístroje, kursové sázky, sázkové hry v kasinu, dostihové sázky apod.), ve kterých dle české legální definice *„fyzická osoba zaplatí vklad (sázku), jehož návratnost se účastníkovi nezaručuje“*, přičemž *„o výhře nebo prohře rozhoduje náhoda nebo předem neznámá okolnost nebo událost uvedená provozovatelem v předem stanovených herních*

[273] TAUER, Felix. *Svět islámu: dějiny a kultura*. 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 39. ISBN 8070218282.
[274] *Korán*. Překlad HRBEK, Ivan. Vyd. celkem 7., v tomto překladu 3. Praha: Academia, 2000, s. 469. ISBN 80-200-0246-4.
[275] *Korán*. Překlad HRBEK, Ivan. Vyd. celkem 7., v tomto překladu 3. Praha: Academia, 2000, s. 612. ISBN 80-200-0246-4.
[276] NETHERCOTT, Craig R; EISENBERG David M. *Islamic finance: law and practice*. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 45. ISBN 978-0-19-956694-5.
[277] KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 4. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 136. ISBN 80-702-1821-5.
[278] ROHE, Mathias. *Das islamische Recht: Geschichte und Gegenwart*. 2., durchgesehene Auflage, München: C. H. Beck, 2009, s. 236. ISBN 978-3-406-57955-4.
[279] NETHERCOTT, Craig R; EISENBERG David M. *Islamic finance: law and practice*. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 46. ISBN 978-0-19-956694-5.
[280] ZEMÁNEK, Petr. *Arabsko-český slovník*. Praha: SET OUT, 2006, s. 825. ISBN 80-862-7755-0.
[281] AYUB, Muhammad. *Understanding Islamic finance*. Hoboken, NJ: John Wiley, c2007, s. 61-62, s. 76. ISBN 978-047-0030-691.

podmínkách"[282]. „Nahodilá událost" jako objektivní právní skutečnost je rovněž vlastní pojistné smlouvě (§ 2758 NOZ).

Další ukázkou podobného typu „sázení" (zde ovšem na budoucí vývoj akciového trhu) mohou být opět *konvenční* deriváty (tj. termínové obchody, kdy je dodání obchodovaného zboží za předem dohodnutou cenu odloženo do budoucna) s ryze spekulačním charakterem, které zahrnují i výše popsaný *gharar*. „Financial futures" představují abstraktní instrument finančního trhu, založený na sázkách ohledně kurzů akcií, u něhož samotný bázický instrument ani reálně neexistuje jako obchodovatelné zboží.[283] Tento derivát je tak příkladem *par excellence*, ve kterém se snoubí vícero islámských „absolutizovaných zákazů".

4.2.4. Širáka: sdílení zisku a rizika ztráty

Širáka, znamenající „partnerství", má základ ve slovese *šarika*, tj. „účastnit se něčeho, podílet se, být partnerem/účastníkem"[284], přičemž tato již nezákazová, nýbrž pozitivně-funkční zásada je založena na uplatnění konceptu, podle kterého by nikdo neměl nést výhradně riziko a někdo jiný mít výlučný prospěch. V nahlížení *fiqhu* leží u *konvenční* banky veškeré riziko na dlužníkovi, který má peníze splatit s úrokem bez ohledu na to, bude-li mít on sám z projektu, do kterého ony prostředky vložil, jakýkoli návrat, tedy i kdyby neuspěl (a přišel o svůj vložený čas a prostředky). Banka je pro ten případ smluvně zajištěna předem rozvrženými platbami – ty jí rovněž samozřejmě i v případě neúspěchu musí odvádět.[285] Islámské finance v zásadě nepřipouští takové „nespravedlivé" rozvržení a jsou naproti tomu založené na ideji, že místo institutu úvěrového věřitelství by měly být subjekty povzbuzovány spíše k aktivnímu zapojení do reálného obchodu (a to se zbožím, nikoli penězi), investicím a společným podílům na zisku na základě obchodního partnerství při sdílení rizik investice.

Daný princip se v čisté podobě odráží ve dvou modelech spadajících do partnerské „equity-based" kategorie *širáka*: *mudáraba* (v českých slovnících uváděna jako „spekulace"[286] – ta je však ve své absolutní podobě nepřípustná v podobě *majsiru* a netýká se přijatelného rizika či prostého vědomí možnosti neúspěchu nebo *„potenciální změny*

[282] § 1 odst. 2 zákona č. 202/1990 Sb., o loteriích a jiných podobných hrách, v platném znění.
[283] BAKEŠ, Milan; KARFÍKOVÁ Marie; KOTÁB Petr; MARKOVÁ Hana a kol. *Finanční právo*. 6., upr. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 426. ISBN 978-80-7400-440-7.
[284] ZEMÁNEK, Petr. *Arabsko-český slovník*. Praha: SET OUT, 2006, s. 378. ISBN 80-862-7755-0.
[285] Naopak takoví (zadlužení) jedinci zasluhují mírnější zacházení: *„Či žádáš snad nějakou odměnu, a oni jsou dluhy zatíženi?"* (52:40) a *„Já značný jim dávám odklad, však jistý je můj úklad. Či žádáš od nich odměnu a zatímco je dluhy tíží"* (68:45-6). In *Korán*. Překlad HRBEK, Ivan. Vyd. celkem 7., v tomto překladu 3. Praha: Academia, 2000, s. 152, s. 159. ISBN 80-200-0246-4.
[286] BAHBOUH, Charif. *Česko-arabský slovník*. Brandýs nad Labem: Dar Ibn Rushd, 2011, s. 419. ISBN 978-808-6149-714. A rovněž In ZEMÁNEK, Petr. *Arabsko-český slovník*. Praha: SET OUT, 2006, s. 434. ISBN 80-862-7755-0.

tržních hodnot v budoucnu"[287]; vhodnější se jeví anglický překlad jako „venture", resp. česky „riskantní podnik", blížící se tiché společnosti dle § 2747 NOZ – banka však nese ztráty *výlučně* sama) a *mušáraka* (ar. „spoluúčast"[288], přeložitelné však i jako „sdílení", přičemž ztráty zde nesou banka i podnikatel[289]), ve kterých se výdělek islámských bank odvíjí čistě od ekonomického výsledku jejich klientů, ačkoli i u „debt-based" modelu obchodního úvěru *murábaha* nese banka riziko spojené s převodem vlastnictví, změnami cen na trhu, kurozvými ztrátami a nebezpečím inflace, zkázou zboží v době jeho vlastnictví apod., stejně tak u typu *idžára* vlastnické právo a s ním spojená rizika a výdaje po dobu pronájmu zůstávají na bance.[290]

Vůdčím leitmotivem islámských finančních principů (*mabádí' al-málía al-islámía*) však zůstává, že by vkladatelé, banky a jejich klienti měli zásadně zisky i případné ztráty typicky v preferovaných (a rizikovějších) *širáka* modelech sdílet. V obraceném gardu je tak i vkladatelům nabízen podíl na zisku z obchodů, na nichž má banka účast. Bankovním vkladem (*wádí'a*) tedy může být dosaženo zisku, stejně jako ztráty, přičemž za nepřípustné jsou považovány jakékoli typy předem stanovených garancí vkladů či výnosů.[291] Toto by nyní v podstatě kolidovalo s českou úpravou dle BankZ (viz další podkapitola). Při operacích v rámci islámského bankovnictví tedy dochází svým způsobem k (rozloženému) investičnímu riziku, které je druhou stranou mince (očekávaného, leč negarantovaného) zisku.

To je právě hlavní důvod „války Boha" proti *ribá* – nejen že jde o prostředky vytvořené z jiných prostředků bez jakéhokoli úsilí, tak právě nepodílení se na riziku, zda „investiční záměr" vyjde, a zaručení návratu i s úrokem za všech okolnosti totiž odstřihává z pohledu islámské ekonomie jednu stranu zcela od reality. To samé platí pro vkladatele u *konvenčních* bank, kteří podstupují jediné riziko, a to, že se banka dostane do insolvence (avšak i tak se na ně vztahuje pojištění pohledávek z vkladů). Islám tedy svým způsobem navádí k efektivní alokaci prostředků – v bezúročném prostředí je každá transakce riziková investice, což přináší stimuly pro ekonomiku jako celek[292] a zároveň nutí „investory"

---

[287] AYUB, Muhammad. *Understanding Islamic finance*. Hoboken, NJ: John Wiley, c2007, s. 111. ISBN 978-047-0030-691.
[288] ZEMÁNEK, Petr. *Arabsko-český slovník*. Praha: SET OUT, 2006, s. 379. ISBN 80-862-7755-0.
[289] JAMALDEEN, Faleel. *The Musharaka Contract in Islamic Finance* [online]. Islamic Finance For Dummies [cit. 30.3.2015]. Dostupné z WWW: <http://www.dummies.com/how-to/content/the-musharaka-contract-in-islamic-finance.html>.
[290] AYUB, Muhammad. *Understanding Islamic finance*. Hoboken, NJ: John Wiley, c2007, s. 81, s. 83, s. 365-6. ISBN 978-047-0030-691.
[291] ROHE, Mathias. *Das islamische Recht: Geschichte und Gegenwart*. 2., durchgesehene Auflage, München: C. H. Beck, 2009, s. 118, s. 239. ISBN 978-3-406-57955-4.
[292] AMANAT, Abbas; GRIFFEL, Frank. *Shari'a: Islamic Law in the Contemfporary Context*. Stanford: Stanford University Press, 2007, s. 35-36. ISBN 978-0-8047-5639-6.

(poskytovatele prostředků) k rozvážení, komu je svěří (uživatelé prostředků) a lépe se starali o to, zda „investiční záměr“ vyjde.[293] *Konvenční* banka totiž má ideálně jedinou starost: vyplácet včas úroky ke vkladům a kontrolovat splácení úvěrů i s úroky, přičemž jediné, s čím se může spokojit, je solventnost dlužníka. Pokud ale islámské bankovnictví vede k většímu zaměření na sektor reálné ekonomiky na bázi obchodování (a to s *reálnými* statky, nikoli penězi) či pronájmu[294] a zvláště pak právě mechanismů participace na bázi sdílení zisku (za předem stanoveného poměru), je v imanentním zájmu islámské banky důkladněji zkoumat i potenciál investice, protože jen tehdy se jí u *širáka* variant vynaložené náklady vrátí. To s sebou nese i rozměr etický, podpořený smyslem islámského učení pro distributivní spravedlnost.

S tím však na druhé straně souvisí jako protiklad jiný morální problém, jak poukazují někteří autoři[295]. Pokud neexistuje u *širáka* typů periodicita splácení, může v souvislosti s nedostatkem informací (na straně banky) po realizování transakce do čeho přesně jsou směřovány prostředky k morálnímu hazardu – ten by tak byl přímo zakódován v systému islámských finančních principů (*mabádí' al-málía al-islámía*). Na druhé straně by právě podíl islámské banky na ziscích financovaného projektu a případná ztráta reputace měly vést ke konzervativnějším rozhodnutímm, efektivnějšímu řízení rizik a kvalitnějšímu monitoringu partnerů. Ale nejde jen o politiku banky – pokud je v *konvenčním* modelu jako ochrana vkladatelů určen závazek k nominální výplatě depozit a pojištění pohledávek z těchto vkladů, nejsou vkladatelé příliš motivováni jednotlivé banky srovnávat (kromě úrokový sazeb) a již vůbec zabývat se jejich (investičními) aktivitami. Naproti tomu islámský bankovní systém vyžaduje v bezúročném prostředí od vkladatelů jistou míru obezřetnosti a vyhledávání informací o profitabilitě, činnostech a bezpečnosti banky.

4.3. Princip interní kontroly: islámská compliance

Klíčovým aspektem pro praktikujícího muslima je soulad veškerých aspektů jeho života s náboženskými pravidly, což platí i pro IFI. Na rozdíl od bank *konvenčních* mají proto islámské, mimo jiné, zvláštní typ „dozorčí rady“, jejíž úlohou je *ex-ante* a *ex-post* přezkum

[293] KETTELL, Brian. *Introduction to Islamic banking and finance*. Chichester: Wiley, 2011, s. 34. ISBN 978-111-9991-274.
[294] AYUB, Muhammad. *Understanding Islamic finance*. Hoboken, NJ: John Wiley, c2007, s. 18. ISBN 978-047-0030-691.
[295] KETTELL, Brian. *Introduction to Islamic banking and finance*. Chichester: Wiley, 2011, s. 34, s. 36. ISBN 978-111-9991-274.

rozhodnutí a kontrola dodržování islámských principů.[296] Samotné ustavení je obligatorní a kromě role kontrolního orgánu naplňuje i funkce poradní. Působení tohoto orgánu považuji za jeden z úhelných kamenů a zásad interního fungování, a proto jej vyčleňuji jako zvláštní funkční princip, zajišťující faktickou kontrolu a naplnění výše uvedených zásad aplikovaných v islámském bankovnictví. Tento způsob zařazení nebývá příliš obvyklý, avšak mně samotnému vyplývá jako logický krok *B* (kontrola dodržování pravidel) po realizaci kroku *A* (nastavení těchto pravidel), bez kterého by islámské banky nebylo.

4.3.1. Šarí'a výbor: pojem a funkce

Tato expertní „náboženská komise" nachází v odborné literatuře různé pojmenování: někdy je označována jako SSB (*Sharia Supervisory Board*)[297], SSC (*Sharia Supervisory Committee*)[298], SB (*Sharia Board*)[299] a dalšími variantami[300]. Již z označení plyne, že ve fungování banky má tedy roli jakési „náboženské dozorčí rady" *sui generis*. Představuje přitom největší autoritu v systému islámského bankovnictví, která zajišťuje interní konformitu aktivit banky s islámským právem a náboženskými přesvědčeními muslimů (*'aqída, usúl ad-dín*) – není přitom nikterak dotčen dohled (*hisba*) centrální banky či jiného orgánu.[301] Vzhledem k tomu, že v podstatě jedinou obsáhlejší česko-jazyčnou literaturou v oblasti islámského bankovnictví je dizertační práce dr. Hrdličkové[302], která tento orgán prvně přeložila jako *šarí'a výbor* a užívá jej i ve svých popularizačních článcích[303], přidržím se v dalším textu v zájmu kontinuity jí již v českém jazyce uplatněné verze, která mi mimo jiné přijde vystihující a stručná.

Dalším funkčním znakem této zvláštní komise je nezávislost na celkovém řízení banky, která se projevuje jak v zákazu přijímání pokynů, tak v zapovězení obchodního

[296] ROHE, Mathias. *Das islamische Recht: Geschichte und Gegenwart*. 2., durchgesehene Auflage, München: C. H. Beck, 2009, s. 105. ISBN 978-3-406-57955-4.
[297] NETHERCOTT, Craig R; EISENBERG David M. *Islamic finance: law and practice*. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 30. ISBN 978-0-19-956694-5.
[298] KETTELL, Brian. *Introduction to Islamic banking and finance*. Chichester: Wiley, 2011, s. 16. ISBN 978-111-9991-274.
[299] AYUB, Muhammad. *Understanding Islamic finance*. Hoboken, NJ: John Wiley, c2007, s. 22. ISBN 978-047-0030-691.
[300] ISB (*Islamic Supervisory Board*), SAC (*Sharia Advisory Council*) či RB (*Religious Board*).
[301] ROHE, Mathias. *Das islamische Recht: Geschichte und Gegenwart*. 2., durchgesehene Auflage, München: C. H. Beck, 2009, s. 114. ISBN 978-3-406-57955-4.
[302] HRDLIČKOVÁ, Ivana. *Právo Sharia, zejména islámské bankovnictví, ve vztazích s mezinárodním prvkem* [online]. Praha, 2012. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra obchodního práva. Vedoucí práce Monika Pauknerová. Dostupné z WWW: <http://ckis.cuni.cz/F/?func=direct&doc_number=001482041&local_base=CKS01&format=999>.
[303] HRDLIČKOVÁ, Ivana. *Islámské bankovnictví je bezpečnější* [online]. E15.cz, c2012 [cit. 31.5.2014]. Dostupné z WWW:<http://zpravy.e15.cz/pravo-a-byznys/islamske-bankovnictvi-je-bezpecnejsi-920877>.

jednání za banku či držení kontrolního balíku akcií za účelem vyloučení střetu zájmů. Působení v *šarí'a výboru* je přitom z individuálního hlediska velmi prestižní záležitostí, experti obvykle zasedají ve vícero *šarí'a výborech* (po doložení, že nenastal konflikt zájmů) a v podstatě všichni jsou muslimové a učenci, kteří prošli univerzitním studiem na některé z fakult islámského práva (*kullíját aš-šarí'a*),[304] nicméně nijak centrálně stanovený profil člena výboru a detailní popis jeho kvalifikace neexistuje,[305] stejně jako určení jejich celkového počtu v jednom výboru (podle doporučení AAOIFI však alespoň tři). *Šarí'a výbor* bývá obvykle pověřen dvěma základními okruhy povinností v oblasti islámské compliance:

- zajistit, aby fungování banky a jí poskytované služby byly v souladu s islámskými hodnotami a právem – za tím účelem vydává svá závazná stanoviska (*fátáwá*, sg. *fatwá*) a celkovou zprávu o činnosti („Sharia Review);[306]
- poskytovat *ad hoc* doporučení a navrhovat nová řešení, provádět osvětu apod.[307]

V prvé řadě je tedy cílem přezkum poskytovaných produktů a operací, které v rámci islámského finančního trhu (*súq*) daná instituce provádí, a zda se management chová podle etických norem islámu. Toto nepředstavuje zas tak velkou výzvu v běžném provozu banky, protože i tam se uplatňují formulářové smlouvy. Větší odpovědnost tento aspekt přináší v oblasti investic a správy fondů podle principů (*mabádí'*) islámského práva s intenzivnější nutností kontroly způsobu investování a spravování fondů.

Členové *šarí'a výboru* mají však ve své funkci i konzultační úlohu, kdy jako specialisté v dynamickém, komplexním a neustále se rozvíjejícím světě islámského bankovnictví musí být *up to date* s nejnovějšími trendy a připraveni poskytovat konstruktivní doporučení ke všem otázkám souvisejícím s konkrétními transakcemi a postupem banky („Sharia compliance“).[308] *Konvenční* finanční systém se neustále rozvíjí a jeho islámský protějšek samozřejmě nemá ambici se svými službami zaostávat, je tedy nutné v globální konkurenci přicházet s inovativními přístupy a řešeními,[309] což opět patří mezi kompetence členů *šarí'a výboru* (případně poskytovat stanoviska k novým návrhům). S expanzí

[304] KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 4. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 59. ISBN 80-702-1821-5.
[305] KETTELL, Brian. *Introduction to Islamic banking and finance*. Chichester: Wiley, 2011, s. 27. ISBN 978-111-9991-274.
[306] NETHERCOTT, Craig R; EISENBERG David M. *Islamic finance: law and practice*. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 4, s. 62-64. ISBN 978-0-19-956694-5.
[307] AYUB, Muhammad. *Understanding Islamic finance*. Hoboken, NJ: John Wiley, c2007, s. 363. ISBN 978-047-0030-691.
[308] KETTELL, Brian. *Introduction to Islamic banking and finance*. Chichester: Wiley, 2011, s. 24. ISBN 978-111-9991-274.
[309] ROHE, Mathias. *Das islamische Recht: Geschichte und Gegenwart*. 2., durchgesehene Auflage, München: C. H. Beck, 2009, s. 233. ISBN 978-3-406-57955-4.

islámského bankovního průmyslu se pochopitelně rozšiřuje i okruh praktiků, kteří však neprošli tak důkladným a pečlivým studiem jako *'ulamá'*, což vyžaduje nezbytné kontinuální předávání znalostí pro řádné fungování. Úkolem však není jen proškolování zaměstnanců, ale i seznamování veřejnosti (a *de facto* potenciálních klientů) s filozofií islámského bankovnictví a typovými smlouvami v souladu s požadavky kladenými v rámci *m'uámalát*.[310]

4.4. Vybrané aplikační dopady v českém právu

V návaznosti na místy výše uvedené případy rozporu mezi požadavky islámského práva a platnou tuzemskou úpravou se nyní můžeme zamyslet hlouběji nad některými partiemi českého práva *de lege lata*, které by islámské banky právně omezovaly či přinejmenším znevýhodňovaly.

První úskalí spočívá v samotném islámském právu – to totiž není žádným kodifovaným právním řádem, nepůjde tedy na takovou úpravu odkázat dále ve smlouvě. Lze se proto ze soukromoprávního hlediska spolehnout na autonomii vůle a smluvní svobodu, na kterých lze založit i islámské bankovní kontrakty, avšak podkladem pro rozhodování před soudem by musel být velmi detailní (inominátní) bankovní kontrakt, neboť při volbě práva nelze odkázat na nestátní „právní řád".[311]

Česká bankovní úprava sice v tuzemsku podnikajícím bankám nenařizuje, jak konkrétně mají mít nastaveny svůj obchodní model (pouze jako jedna z podmínek licence je stanovena povinnost dle § 4 odst. 5 písm. g) BankZ předložit ČNB *„obchodní plán vycházející z navrhované strategie činnosti banky podložený reálnými ekonomickými kalkulacemi"*, rovněž podle § 25c odst. 3 písm. i) BankZ provádí ČNB přezkum a vyhodnocování modelu podnikání banky), nicméně bankovní licence vždy opravňuje každou banku (či pobočku zahraniční banky) k provozování dvou hlavních činností, a to k přijímání vkladů od veřejnosti a poskytování úvěrů. Narážíme však na definici úvěru v § 1 odst. 2 písm. b) BankZ, která úvěrem rozumí *„v jakékoliv formě dočasně poskytnuté peněžní prostředky"*. O fungování islámské banky lze říci cokoli jiného než to, že je založeno na dočasném poskytování peněžních prostředků. Islámská banka peníze nepůjčuje, tj. obchoduje nikoli s penězi, ale existujícími statky, které prodává či pronajímá tak jako

[310] NETHERCOTT, Craig R; EISENBERG David M. *Islamic finance: law and practice*. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 64. ISBN 978-0-19-956694-5.
[311] HRDLIČKOVÁ, Ivana. *Legal Groundwork for the Practice of Islamic Finance in Central Europe* [online]. hrdlickova.com, c2012 [cit. 15.6.2015]. Dostupné z WWW: <http://www.hrdlickova.com/files/2012-legal-groundwork-for-the-practice.pdf>. Dále rovněž In ROHE, Mathias. *Das islamische Recht: Geschichte und Gegenwart*. 2., durchgesehene Auflage, München: C. H. Beck, 2009, s. 374. ISBN 978-3-406-57955-4.

obchodníci (a z toho generuje zisk na základě „provizí“, „poplatků“ či nájemného), případně jako společník profituje z podílu na zisku z investic. Úskalí proto spočívá ve skutečnosti, že výkon oněch dvou hlavních činností je pro banku právem, ale také do jisté míry povinností,[312] neboť dotčené bance může být licence podle § 34 odst. 2 písm. a) BankZ odňata, pokud po dobu 6 měsíců nepřijímá vklady od veřejnosti nebo neposkytuje úvěry.

Z hlediska daňového u islámské bankovní smlouvy typu *murábaha*, která v podstatě sestává ze dvou za sebou jdoucích kupních smluv, představuje svízel mezičas, po který je banka vlastníkem předmětu koupě. Pokud předmětem takového financování bude nemovitá věc, bude rovněž nutné dvakrát zaplatit daň z nabytí nemovitých věcí. I vzledem k dalším představitelným situacím by se banka poměrně atypicky mohla také dostávat do pozice plátce daně z přidané hodnoty. Rovněž u typu *murábaha* se v případě prodeje věci movité (resp. výrobku) banka dostává do postavení prodejce-podnikatele a klient do pozice spotřebitele, kterému je prodáváno zboží. Tím by se na banku automaticky vztahovala přísná objektivní odpovědnost za vady, protože nabývá v islámském bankovnictví postavení dodavatele (ve smyslu § 2940 NOZ), což s sebou přináší právě obdobné právní implikace.

Přijímání vkladů od veřejnosti jako výraz bankovního monopolu je základním znakem odlišujícím banky od jiných podnikatelských subjektů. Termín vklad má přitom jiný význam než například v občanskoprávním slova smyslu (např. vklad do obchodní společnosti nebo družstva, vklad podle smlouvy o tichém společenství apod.), ovšem islámské bankovní právo (*širáka* modely) tomuto pojmu nepřisuzuje onu veřejnoprávní dimenzi ve smyslu § 1 odst. 2 písm. a) BankZ v podobě *„svěřených peněžních prostředků, které představují závazek vůči vkladateli na jejich výplatu“*, tedy jako právní povinnost banky (příjemce) navrátit jej v nominální výši vkladateli.[313] Stejně tak již výše zmíněné pojištění pohledávek z vkladů a účast ve Fondu pojištění vkladů (§ 41a a násl. BankZ) jsou pro banky povinné (neúčast na systému pojištění pohledávek z vkladů nebo nepřispívání v rozsahu stanoveném je správním deliktem podle § 36e odst 5 písm. f) BankZ). Jeho smyslem je poskytování náhrad bankovním vkladatelům v případě neschopnosti banky vyplácet u ní umístěné vklady.[314] Ovšem primárním leitmotivem islámských bankovních principů zůstává, že by vkladatelé, banky a financovaní klienti měli zásadně zisky i případné ztráty typicky v preferovaných (a rizikovějších) *širáka* modelech sdílet. Bankovním vkladem přitom může být dosaženo

[312] BAKEŠ, Milan; KARFÍKOVÁ Marie; KOTÁB Petr; MARKOVÁ Hana a kol. *Finanční právo*. 6., upr. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 480. ISBN 978-80-7400-440-7.
[313] BAKEŠ, Milan; KARFÍKOVÁ Marie; KOTÁB Petr; MARKOVÁ Hana a kol. *Finanční právo*. 6., upr. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 476. ISBN 978-80-7400-440-7.
[314] BAKEŠ, Milan; KARFÍKOVÁ Marie; KOTÁB Petr; MARKOVÁ Hana a kol. *Finanční právo*. 6., upr. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 497. ISBN 978-80-7400-440-7.

zisku, stejně jako ztráty, přičemž za nepřípustné jsou považovány obdobné typy předem stanovených garancí vkladů či výnosů.

Popsaná situace byla vyřešena ve Velké Británii na základě nezávazného doporučení *šarí'a výboru* (*Islamic Bank of Britain*[315], resp. *Masraf Al Rayan*) k dobrovolnému zřeknutí se ze strany klienta předmětného závazku na výplatu v nominální výši ve smyslu § 1 odst. 2 písm. a) BankZ, stejně jako práva na náhradu ze systému pojištění vkladů, čímž se poskytované služby stávají *halál*, neboť závazek k výplatě vkladu v nominální výši a náhrada za pohledávku z vkladů jsou subjektivními oprávněními, nikoli povinnostmi klientů. Islámské banky působící v EU se tak plně podílí na systému pojištění vkladů v souladu s evropským právem[316] a jsou povinny k výplatě nominální výše vkladu. Oprávněným osobám (klientům islámských bank) je tak zrcadlově zaručena výplata nominále peněžních prostředků, případně náhrada za pohledávky z vkladů do výše stanovené britským právem, resp. na základě směrnice 2014/49/EU. Jinými slovy ačkoli tyto instituty nejsou v souladu s islámským právem (v neposlední řadě též proto, že prostředky k náhradě pojištěných pohledávek budou vytvářeny – ve Velké Británii prostřednictvím „Financial Services Compensation Scheme" – z valné části *konvenčními* bankami, proto by o ně klienti islámských bank neměli teoreticky ani dobrovolně usilovat), islámské banky působící v EU se musely přizpůsobit evropskému regulatornímu režimu.

Z uplynulých let víme, že se právní úprava s příchodem tohoto segmentu finančích služeb dosti měnila zejména právě ve Velké Británii, Lucembursku a nověji také v Německu. Otázkou přitom zůstává, zda má smysl český právní řád *de lege ferenda* obdobným způsobem islámskému právu adaptovat po vzoru jiných evropských zemí, a to zvláště s ohledem na absenci pečlivého vyhodnocení tržního potenciálu islámských bank v České republice, jakož i relativně rezervovaný vztah české veřejnosti k islámu a muslimům.

[315] KÕVE, Anu. *Current and Savings Deposits in Conventional and Islamic Retail Banking in the EU* [online]. juridicainternational.eu, c2011 [cit. 18.6.2015]. Dostupné z WWW: < http://www.juridicainternational.eu/index.php?id=14831>.

[316] Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2014/49/EU ze dne 16. dubna 2014 o systémech pojištění vkladů (přepracované znění).

5. Závěr

Systém islámského bankovnictví (*nizám al-masrifía al-islámía*) naplňuje oba prvky obsažené v titulu této práce: jednak se řídí náboženskými pravidly islámu, lze ho tedy zvát jako islámský, a dále zásady islámu nachází své plné uplatnění při komplexním fungování bank a jiných finančních institucí. V rámci islámského pojetí náboženství a práva jako celospolečenského regulačního mechanismu ukládá islám jisté normy chování obsahující etické hodnoty (*achláq*), u kterých se uplatní obecný princip *sadd ad-dará'i*: vše, co vede k zapovězenému, je rovněž samo zapovězeno. Hlavní penzum a úsilí této práce tak bylo zasazeno do analýzy elementárních postulátů a právních principů (*mabádí'*), které tvoří *alfu a omegu* fungování moderního islámského bankovnictví neboli propojený komplex základních („absolutizovaných“) zákazových (*harám*, *ribá*, *gharar*, *majsir*) a funkčních (*širáka*) zásad, až po princip interní kontroly těchto prvků (*arkán*) nezávislou expertní komisí banky (*šarí'a výbor*).

Centrálním bodem islámské víry (*ímán*) je *Korán* (*al-Kitáb*, Kniha), který je autentickým záznamem sdělení Boha lidem tak, jak bylo sesláno *Muhammadovi*. Islám přitom upravuje všechny sféry života rozřazením do dvou kategorií: *m'uámalát* (všechny civilní nenáboženské vztahy jako obchod) a *'ibádát* (rituální úkony směřované k Bohu). Učení islámu netíhne k rovnosti, spíše socio-ekonomické spravedlnosti, přičemž i velmi detailně pojednává o ekonomických aktivitách. Ukázalo se přitom, že právě díky tomuto socio-ekonomickému hodnotovému systému, elementárním etickým postulátům a celé řadě právně-ekonomických principů (*mabádí'*) utrpěly islámské banky (*al-bunúk al-islámía*) během finanční krize menší ztráty oproti jejich *konvenčním* protějškům.

Islámské právo (*al-qánún al-islámí*) je postaveno na jednotě sakrálního a profánního a ze své podstaty tak pokrývá i ze západně-sekulárního pohledu světské aspekty. Tento *corpus iuris* se přitom generuje ze dvou hlavních studnic: tou první je *šarí'a*, tedy samotné božské právo, které je neměnné, a druhou jsou doktrinální zásady a normy vypracované islámskou jurisprudencí *fiqh*, která tím systému dodává patřičnou dynamiku a elasticitu, kdy interpretací *šarí'i* rozvádí nová pravidla a provádí další normotvorbu. Obecná shoda mezi nejdůležitějšími právními školami spočívá v uznání čtyř pramenů: prvotním pramenem je samotný *Korán*, druhý nejdůležitější představuje model chování *Muhammada* obsažený v *hadíthech* (*sunna* čili tradice, skutky Proroka *Muhammada*: *imitatio Muhammadi*), značně obsažnější a mnohotvárnější zdroj. Třetím pramenem je *idžmá'*, chápaný jako konsensus názorů,

a čtvrtým zdrojem je analogická dedukce (*qijás*). Ty dohromady vytváří normativní systém (*nizám*), určující žádoucí individuální a společenské chování.

Islámský bankovní model prošel v posledních letech bouřlivou expanzí počínaje 60. lety v Egyptě a 70. lety v Perském zálivu. Nakonec se rozrostl do mnohamiliardového byznysu dneška, o čemž jsme se empiricky přesvědčili. V současné době jsou islámské finanční produkty nabízeny přibližně 350 IFI už ve více než 75 státech a mnoho dalších pro ně již adaptuje své právní předpisy. Na konci roku 2014 pak WIEF v Dubaji odhadlo celosvětový obrat v této oblasti do roku 2018 až na 3,4 bilionů USD. Tradiční islámské právo a ekonomie tak vykazují značnou flexibilitu a potenciál přizpůsobovat se požadavkům doby, což dokládají i typové kontrakty (*al-'uqúd al-mu'ajjana*), které jsou žitou právní praxi a se kterými právě přichází komplexnost islámského bankovnictví, odrážející jeho zcela odlišný filozofický a praktický koncept: preferované jsou „equity-based" způsoby investičního partnerství (*širáka*) v podobě *mudáraba* a *mušáraka*; hojně využívaný a v zásadě přijímaný je ale i „debt-based" obchodní úvěr *murábaha* či leasingový model *idžára*. Islámská banka namísto toho, aby např. pouze kontrolovala včasné splácení úvěrů a úroků, raději přímo vstupuje do *reálných* obchodních vztahů, tj. obchoduje nikoli s penězi, ale existujícími statky, které prodává či pronajímá tak jako obchodníci (a z toho generuje zisk na základě „provizí" či „poplatků", ar. *dará'ib*, či nájemného), případně jako společník profituje z podílu na zisku. To samé platí pro vkladatele, kteří naopak sdílejí zisky banky v předem stanoveném poměru.

Islámské bankovnictví stojí na jednoduché přenositelnosti a takřka nemá co do činění s náboženskou orientací. Má smysl se jím zaobírat jak z akademicko-komparativního hlediska, tak i úhlu pohledu byznysu jako zajímavé tržní příležitosti. Hovoříme sice o bankovnictví založeném na islámských hodnotách, ale otevřeném všem, přičemž z ryze pragmatických a ekonomických důvodů se může jednat o zajímavou obchodní alternativu k běžnému způsobu financování, kterou mohou využívat muslimové i nemuslimové, a to jako v určitém smyslu „jistější" a „etičtější" formy, která sice nemusí být absolutním nástupcem *konvenčního* modelu, avšak přinejmenším ambiciózní alternativou, jež přináší tři základní benefity: a) do prostoru poskytování finančních služeb velmi dynamicky vnáší otázku etického rozměru v byznysu a slouží jako ideový souputník *konvenční* variantě; b) je tržním konkurentem *per se* a pozitivně tlačí na zlepšování služeb *konvenčního* průmyslu; c) v neposlední řadě jde o služby již konformní s náboženským přesvědčením více než 1,5 miliardy muslimů vázaných dodržovat pravidla své víry.

Aplikace principů islámského práva je nejzřetelněji patrná v podobě určitých investičních zákazů a omezení v předmětu (*'ajn*) *m'uámalát*, které lze chápat jako *res extra commercium*. Nadto, že všeobecně zapovídá islámské právo (*al-qánún al-islámí*) výrobu či obchod se zakázanými (*harám*) produkty obecně, je patrně zákaz *ribá*, řadící se do „absolutizovaných zákazů" dílčího charakteru regulace ve způsobu *m'uámalát*, nejvíce charakterizujícím prvkem a *raison d'être* islámské banky, fundamentálně jej odlišujícím od *konvenčních* protějšků. Významnou myšlenkou, která se prolíná všemi dílčími principy, je nepřípustnost vytváření peněz jen z existence peněz samotných. Islám je chápe toliko jako prostředek směny a denominátor hodnoty jiných věcí. Právě z toho důvodu je nemyslitelné generování prostředků úrokovou sazbou, a to ať už na účtu v bance, nebo na základě jejich půjčení třetí osobě. Z pohledu islámu se jakýkoli benefit, resp. *navýšení* (nominální nebo reálné) k půjčce (resp. obecně *per se* k prvotně založenému dluhu vycházejícímu i z jiného typu *obligationum ex contractu*, např. kupní smlouvy), automaticky rovná *ribá*, jemuž „Bůh vyhlásil válku" a jehož zákaz srozumitelně a jednoznačně vyplývá z *Koránu* i *sunny*. *Fiqh* přitom rozlišuje celkem dva druhy, a to *ribá al-fadl* a *ribá an-nasí'a*. Podle *hadíthů* jde u prvního zmíněného pojmu o směnné transakce, při kterých neoprávněně vzniká nerovnost co do kvality nebo kvantity směňovaného zboží, což bylo zejména v předislámské době (*al-džáhilía*) zcela běžné. Při druhé variantě – *ribá an-nasí'a* – se přitom jedná o navýšení, které se generuje ze směny peněz a představuje odměnu za časovou prodlevu mezi momentem zapůjčení a splacení, což je typický prvek *konvenčních* bankovních vztahů.

Gharar lze z arabského jazyka přeložit jako „nejistotu", „risk" či „spekulaci" a jedná se opět o jeden ze zapovězených prvků (*arkán*) islámských financí. Jeho cílem je zejména chránit slabší kladením důrazu na to, aby si všichni zúčastnění byli plně vědomi hodnot, které přináší, a vyvarovat se pokud možno odvratitelného a přehnaného rizika. Extenzivní výklad vztáhl zákaz i na případy takového risku, kdy protiplnění ještě materiálně neexistuje (*'adam*) nebo s ním není fyzicky reálně disponováno, což vylučuje obchodování s „futures" a „forwards", stejně jako dalšími *konvenčními* instrumenty finančního trhu. Tento princip se také neslučuje s *konvenčním* pojištěním stejně jako *majsir*, který se týká možnosti lehkého nabytí bohatství (či něčeho hodnotného), a to pravidelně na úkor ostatních lidí (v ekvivalentním postavení) bez vynaložení žádoucího úsilí (např. v závislosti na náhodě), a na druhé straně vysoké pravděpodobnosti ztráty již vložených hodnot.

Islámské finance však nepřipouští „nespravedlivé" nabytí či rozvržení zisku. Naproti tomu spíše povzbuzují subjekty k aktivnímu zapojení do reálného obchodu a sdílení rizik,

zisků a ztrát. Tato idea se v čisté podobě odráží ve dvou modelech spadajících do partnerské „equity-based" kategorie *širáka*: *mudáraba* a *mušáraka*, ve kterých se výdělek islámských bank odvíjí čistě od ekonomického výsledku jejich klientů. Povinnou součástí islámského bankovního systému (*an-nizám al-masrifí al-islámí*) jsou navíc dále *šarí'a výbory,* poskytující doporučení a návrhy, provádějící osvětu a zejména zajišťující, že fungování banky a jí nabízené služby jsou v souladu s islámskými hodnotami a právem. To se děje formou závazných stanovisek (*fátáwá*) a celkové zprávy o činnosti banky („Sharia Review").

Český právní řád *de lege lata* místy ztěžuje či přímo znemožňuje plnou implementaci islámského bankovního práva. Tyto problémy souvisí již jen se samotným znakem islámského práva jako práva nestátního, dále pak zvláště s definicí vkladů a úvěrů podle BankZ, a tím do jisté míry nenaplnění dvou hlavních bankovních činností na základě udělované licence, či některými aspekty v oblasti spotřebitelského nebo daňového práva. Otázkou přitom zůstává, zda má smysl český právní řád *de lege ferenda* islámskému právu přizpůsobovat po vzoru jiných evropských zemí, a to zvláště s ohledem na absenci předchozího pečlivého vyhodnocení tržního potenciálu islámských bank v České republice, jakož i relativně rezervovaný vztah české veřejnosti k islámu a muslimům.

V této zajímavé oblasti se jeví jako vhodné pro další rozpracování a podrobení zevrubné analýze například vnitřní fungování islámské banky, paleta poskytovaných bankovních služeb a produktů (typové kontrakty) či pohled na islámský bankovní model obecně a rozbor dosavadního fungování od jeho vzniku na přelomu 60. a 70. let. Ne vše by nutně dopadalo do odvětví práva finančního, mnohé by zahrnovalo spíše mezioborový přístup, případně by výslovně spadalo do ryze soukromoprávní oblasti (např. islámské typové kontrakty).[317] Avšak i v oblasti islámského finančního práva je celá řada konceptů zajímavých jak pro komparaci, tak pro zevrubné studium kontinentálními právníky: jedná se kupříkladu o instrumenty islámského finančního trhu (*sukúky, salam* a *istisna'*) či charitativní poplatek v podobě „daně" *zaká* (či dobrovolného odvodu *sadaqa*) a analýza konstrukce jejích prvků, funkce a moderní praxe 21. století. Osobně doufám, že se všem těmto oblastem budu moci příslovečně *in šá' Alláh* (tj. dá-li Bůh – vše se totiž v arabském světě děje pouze z vůle boží) věnovat, dále studovat a případně pojednávat o nich i v budoucnu, například v rigorózní práci či ve své profesní praxi.

[317] Nutno přiznat, že islámské právo si, obdobně jako *common law*, ne zcela „hraje" na rozlišování soukromého a veřejného práva.

Bibliografie a přehled literatury

Monografie:

ابو غدة، عبد الستار. بحوث في المعاملات والاساليب المصرفية الاسلامية. بيت التمويل الكويت، 1993م.
(ABU GHUDDAH, ʻAbd al-Sattār. *Buḥūth fī al-muʻāmalāt wa-al-asālīb al-maṣrifīyah al-Islāmīyah*. Kuwait Finance House, 1993.)

ALI, Abdullah Yusuf. *The meaning of the Holy Qu'ran*. 11th ed. Beltsville, MD: Amana Publications, 2004. ISBN 1590080262.

AMANAT, Abbas; GRIFFEL, Frank. *Shari'a: Islamic Law in the Contemporary Context*. Stanford: Stanford University Press, 2007. ISBN 978-0-8047-5639-6.

AYUB, Muhammad. *Understanding Islamic finance*. Hoboken, NJ: John Wiley, c2007. ISBN 978-047-0030-691.

BAKEŠ, Milan; KARFÍKOVÁ Marie; KOTÁB Petr; MARKOVÁ Hana a kol. *Finanční právo*. 6., upr. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-440-7.

BLANC, François Paul. *Le droit musulman*. Paris: Dalloz, 1995. ISBN 22-470-1971-4.

CROFTER, Warren. *Velká kniha islámu*. 1. vyd. Překlad Otakar Chaloupka. Praha: BVD, c2006. ISBN 80-903-7540-5.

EHTESHAMI, Anoushiravan. Islam as a political force in international politics. In LAHOUD, Nelly et al. (ed.). *Islam in world politics*. 1. publ. New York: RoutledgeCurzon, 2005, s. 29-53. ISBN 04-153-6267-9.

HALLAQ, Wael B. *An Introduction to Islamic Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. ISBN 978-0521678735.

HALLAQ, Wael B. *Sharīʻa: theory, practice, transformations*. New York: Cambridge University Press. ISBN 05-216-7874-9.

KAMALI, Mohammad Hashim. *Shariʻah law: an introduction*. Oxford, England: Oneworld, 2008. ISBN 978-185-1685-653.

KETTELL, Brian. *Introduction to Islamic banking and finance*. Chichester: Wiley, 2011. ISBN 978-111-9991-274.

KOVANICOVÁ, Dana. *Finanční účetnictví: v kontextu současného vývoje*. 1. vyd. Praha: POLYGON, 1997. ISBN 80-85967-51-0.

KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 4. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006. ISBN 80-702-1821-5.

MAITAH, Mansoor. *Zvláštnosti makroekonomické politiky zemí Blízkého východu*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. ISBN 978-80-7357-608-0.

MAURER, Bill. Re-formatting the Economy: Islamic banking and finance in world politics. In LAHOUD, Nelly et al. (ed.). *Islam in world politics*. 1. publ. New York: RoutledgeCurzon, 2005, s. 54-66. ISBN 04-153-6267-9.

MUMĪSA, Michael. *Islamic law: theory and interpretation*. 1st ed. Beltsville: Amana Publications, 2002. ISBN 15-900-8010-6.

NETHERCOTT, Craig R; EISENBERG David M. *Islamic finance: law and practice*. Oxford: Oxford University Press, 2012. ISBN 978-0-19-956694-5.

ROHE, Mathias. *Das islamische Recht: Geschichte und Gegenwart*. 2., durchgesehene Auflage, München: C. H. Beck, 2009. ISBN 978-3-406-57955-4.

SAEED, Abdullah. *Islamic banking and interest: a study of the prohibition of riba and its contemporary interpretation*. 2nd ed., Boston: Brill, 1996. ISBN 90-041-0565-4.

SEDLÁČEK, Tomáš. *Ekonomie dobra a zla: po stopách lidského tázání od Gilgameše po finanční krizi*. 2. vyd. Praha: 65. pole, 2012. ISBN 978-80-87506-10-3.

SEKERKA, Bohuslav. *Banky a bankovní produkty*. Praha: Profess, 1997. ISBN 80-85235-51-7.

TAUER, Felix. *Svět islámu: dějiny a kultura*. 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006. ISBN 8070218282.

WEBEROVÁ-BABULÍKOVÁ, Gabriela. *Islámská ekonomika a bankovnictví*. Praha: Dar Ibn Rushd, 2001. ISBN 80-86149-33-1.

ZEMAN, Roman. *Lichva až na věky*. Praha: VIP Books, 2008. ISBN 978-80-87134-32-0.

Články (časopisové, novinové a příspěvky ve sbornících - včetně elektronických) a odborné práce:

ATKIN, Joanne. *Masraf Al Rayan acquires Islamic Bank of Britain* [online]. Mortgagefinancegazette.com., c2014 [cit. 2.3.2015]. Dostupné z WWW: <http://www.mortgagefinancegazette.com/islamic-finance/masraf-al-rayan-acquires-islamic-bank-of-britain/>.

AUGUSTINE, Babu Das. *Islamic banks can play a big role in trade finance* [online]. Gulfnews.com, c2014 [cit. 17.1.2015]. Dostupné z WWW: <http://gulfnews.com/business/banking/islamic-banks-can-play-a-big-role-in-trade-finance-1.1405630>.

BERANOVÁ, Zuzana. *Luboš Kropáček: Panny v muslimském ráji jsou mýtus* [online]. Lideazeme.cz, c2015 [cit. 26.1.2015]. Dostupné z WWW: <http://www.lideazeme.cz/clanek/lubos-kropacek-panny-v-muslimskem-raji-jsou-mytus>.

Consider a simple loan example ("…") [online]. dharumamajalla.com, c2008 [cit. 6.5.2014]. Dostupné z WWW: <http://www.dharumamajalla.com/downloads/2008/january/Janunary-2008-031.pdf>.

Erste islamische Bank erhält Lizenz in Deutschland [online]. welt.de, c2015 [cit. 25.3.2015]. Dostupné z WWW: <http://www.welt.de/wirtschaft/article138673632/Erste-islamische-Bank-erhaelt-Lizenz-in-Deutschland.html>.

HRDLIČKOVÁ, Ivana. *Islámské bankovnictví je bezpečnější* [online]. E15.cz, c2012 [cit. 31.5.2014]. Dostupné z WWW: <http://zpravy.e15.cz/pravo-a-byznys/islamske-bankovnictvi-je-bezpecnejsi-920877>.

HRDLIČKOVÁ, Ivana. *Islámské finančnictví jako možná alternativa?* [online]. Ihned.cz, c2012 [cit. 31.5.2014]. Dostupné z WWW: <http://bankovnictvi.ihned.cz/c1-57625730-islamske-financnictvi-jako-mozna-alternativa>.

HRDLIČKOVÁ, Ivana. *Legal Groundwork for the Practice of Islamic Finance in Central Europe* [online]. hrdlickova.com, c2012 [cit. 15.6.2015]. Dostupné z WWW: <http://www.hrdlickova.com/files/2012-legal-groundwork-for-the-practice.pdf>.

HRDLIČKOVÁ, Ivana. *Právo Sharia, zejména islámské bankovnictví, ve vztazích s mezinárodním prvkem* [online]. Praha, 2012 [cit. 1.6.2014]. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra obchodního práva. Vedoucí práce Monika Pauknerová. Dostupné z WWW: <http://ckis.cuni.cz/F/?func=direct&doc_number=001482041&local_base=CKS01&format=999>.

HRDLIČKOVÁ, Ivana. *Příliš mnoho žen si to nechá líbit – rozhovor se soudkyní Ivanou Hrdličkovou*. Lidové noviny, příloha Právo & Justice. 12. 1. 2013.

JAMALDEEN, Faleel. *The Musharaka Contract in Islamic Finance* [online]. Islamic Finance For Dummies [cit. 30.3.2015]. Dostupné z WWW: <http://www.dummies.com/how-to/content/the-musharaka-contract-in-islamic-finance.html>.

KORBEL, Petr. *O právní odpovědnosti démona* [online]. ekonom.ihned.cz, c2012 [cit. 28.3.2015]. Dostupné z WWW: <http://ekonom.ihned.cz/c1-58233130-o-pravni-odpovednosti-demona>.

KÕVE, Anu. *Current and Savings Deposits in Conventional and Islamic Retail Banking in the EU* [online]. juridicainternational.eu, c2011 [cit. 18.6.2015]. Dostupné z WWW: <http://www.juridicainternational.eu/index.php?id=14831>.

MATTHEW, Francis. *Dubai uses its position as a global hub to promote Islamic economy* [online]. Gulfnews.com, c2014 [cit. 17.1.2015]. Dostupné z WWW: <http://gulfnews.com/opinions/columnists/dubai-uses-its-position-as-a-global-hub-to-promote-islamic-economy-1.1405752>.

NIZAM, Ismail. *Why interest is prohibited riba? An economic perspective* [online]. dharumamajalla.com, c2008 [cit. 6.5.2014]. Dostupné z WWW: <http://www.dharumamajalla.com/downloads/2008/january/Janunary-2008-031.pdf>.

OECHSLIN, Patrick. *Scharia bietet Schutz gegen Krise* [online]. handelszeitung.ch, c2009 [cit. 11.3.2015]. Dostupné z WWW: <http://www.handelszeitung.ch/invest/scharia-bietet-schutz-gegen-krise>.

Materiály vybraných institucí:[318]

International Monetary Fund. *The Effects of the Global Crisis on Islamic and Conventional Banks: A Comparative Study* [online]. IMF, c2010. Dostupné z WWW: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2010/wp10201.pdf>.

International Monetary Fund. *Islamic Banks: More Resilient to Crisis?* [online]. IMF, c2010. Dostupné z WWW: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/survey/so/2010/res100410a.htm>.

Organization of the Islamic Conference. *Member States* [online]. OIC, c2014. Dostupné z WWW: <http://www.oic-oci.org/oicv2/states/>.

Právní předpisy:

Nařízení vlády č. 351/2013 Sb., kterým se určuje výše úroků z prodlení a nákladů spojených s uplatněním pohledávky, v platném znění.

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2014/49/EU ze dne 16. dubna 2014 o systémech pojištění vkladů (přepracované znění).

Zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, v platném znění.

Zákon č. 280/2004 Sb., daňový řád, v platném znění.

Zákon č. 89/2012 Sb., (nový) občanský zákoník, v platném znění.

Zákon č. 190/2004 Sb., o dluhopisech, v platném znění.

Zákon č. 202/1990 Sb., o loteriích a jiných podobných hrách, v platném znění.

Zákon č. 253/2008 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu, v platném znění.

Zákon č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru, v platném znění.

Jazykové zdroje a pomůcky:

BAHBOUH, Charif. *Česko-arabský slovník*. Brandýs nad Labem: Dar Ibn Rushd, 2011. ISBN 978-808-6149-714.

Česká biblická společnost. *Ekumenický překlad Bible* [online]. Dostupné z WWW: <http://www.biblenet.cz/>.

ČJ-AJ slovník bankovních pojmů [online]. Dostupné z WWW: <https://www.czechba.cz/en/bankovni-pojmy>.

Finanční slovník [online]. Dostupné z WWW: <moneyterms.co.uk>.

[318] Přesný časový údaj přístupu k elektronickému zdroji je v práci uváděn v plné citaci pod čarou ve tvaru [cit. XX.XX.201X].

FLEISSIG, Jiří; BAHBOUH, Charif. *Základy moderní spisovné arabštiny I*. 2. vyd. Praha: Dar Ibn Rushd, 2003. ISBN 8086149382.

Korán. Překlad HRBEK, Ivan. Vyd. celkem 7., v tomto překladu 3. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0246-4.

Slovník islámských financí [online]. Dostupné z WWW: <http://wiki.islamicfinance.de/index.php/Main_Page>.

Svatý Korán (v překladu I. Hrbka) [online]. Dostupné z WWW: <http://www.islamweb.cz/koran/>.

Text Koránu (v překladu I. Hrbka) [online]. Dostupné z WWW: <http://cs.knowquran.org/koran/>.

The Islamic Dictionary [online]. Dostupné z WWW: <http://www.islamic-dictionary.com/>.

ZEMÁNEK, Petr. *Arabsko-český slovník*. Praha: SET OUT, 2006. ISBN 80-862-7755-0.

Další zdroje informací (některé vedlejší neprávní odkazy u poznámek pod čarou):

BRABAZON, Tara. *How not to write a PhD thesis* [online]. Timeshighereducation.co.uk, c2010 [cit. 31.5.2014]. Dostupné z WWW: <http://www.timeshighereducation.co.uk/news/how-not-to-write-a-phdthesis/410208.article>.

Elektronický katalog PF UK [online]. Knihovna.prf.cuni.cz. Dostupné z WWW: <http://knihovna.prf.cuni.cz/elektronicky-katalog-pf-uk-1404042034.html>.

KHAIRAT, Mohamed. *Photo Essays, Politics and Society: 23 Vintage Photos of Egypt's Golden Years* [online]. Egyptianstreets.com, c2014 [cit. 6.5.2014]. Dostupné z WWW: <http://egyptianstreets.com/2014/04/05/egypts-golden-years-in-23-vintage-photos/>.

PAUKNEROVÁ, Monika. *Posudek školitelky ze dne 13. 3. 2012 na disertační práci JUDr. Ivany Hrdličkové, PhD*. [online]. Dostupné z WWW: <http://ckis.cuni.cz/F/?func=direct&doc_number=001482041&local_base=CKS01&format=999>.

Pokyny a metodické návody pro psaní kvalifikačních prací na PF UK [online]. Knihovna.prf.cuni.cz. Dostupné z WWW: <http://knihovna.prf.cuni.cz/kvalifikacni-prace-1404042548.html>.

Vyhledávání diplomových prací v informačním systému [online]. IS.cuni.cz. Dostupné z WWW: <http://is.cuni.cz/studium/dipl_st/index.php>.